REVISTA ISTORICĂ

Anul XVIII, N-le 7-9. Iulie-Septembre 1932.

SUPT
CONDUCEREA
LUI
N. IORGA

SUMARIUL:

N. Iorga: Acte privitoare la istoria marelui războiu.
" " La istoria Callimachilor.
" " Din vechea edilitate.
" " Broşuri despre drepturile României (1866-74).
" " Cetind pe Gubernatis.
" " Etimologii dobrogene.
" " „Crăciun" — latin?
" " O nouă colecţie de acte privitoare la epoca lui Mihai Viteazul.
Ştefan Manciulea: Infiltrări de populaţii străine în cîmpia Tisei în veacurile XVIII-XIX.
" " Elementul românesc din Cîmpia Tisei şi Carpaţii nordici în evul mediu.
V. Motogna: Contribuţii la istoria Romînilor în veacul al XIV-lea şi al XV-lea.
N. Iorga: O scrisoare din Dobrogea pe vremea războiului Crimeii.
Dimitrie Ionescu: Ştiri greceşti privitoare la istoria noastră.
Documente de *N. Iorga* şi *Dimitrie Ionescu.*
Inscripţii de *N. Iorga* şi *A. Sacerdoţeanu.*
Dări de samă, Cronică şi **Notiţe** de *N. Iorga.*

1932

TIPOGRAFIA „DATINA ROMÂNEASCĂ", VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Preţul 45 Lei.

www.dacoromanica.ro

DIRECTOR:

N. IORGA

BUCUREŞTI, 6, ŞOSEAUA BONAPARTE

SECRETARĂ DE REDACŢIE:

VIRGINIA SACERDOŢEANU

FACULTATEA DE LITERE, BUCUREŞTI

www.dacoromanica.ro

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMA, DOCUMENTE ŞI NOTIŢE —

PUBLICATĂ de N. IORGA, CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIŞTI

Anul al XVIII-lea, n-le 7-9. Iulie-Septembre 1932.

Acte privitoare la istoria marelui războiu

I.

Consiliile de coroană din Februar 1918.

Am copia acestor acte de la I. I. C. Brătianu. Nu e prea de vreme tipărirea lor. Ea fixează merite şi responsabilităţi, care trebuie ştiute.

N. Iorga.

Consiliul de Coroană ţinut supt presidenţia M. S. Regelui, în ziua de Simbătă, 17 Februar 1918, oarele 10,30 a. m.

La acest Consiliu a asistat:

1. Guvernul, compus din domnii: general A. Averescu, preşedintele Consiliului, C. Argetoianu, C. Sărăţeanu, general Iancovescu, Matei Cantacuzino, Fotin Enescu, Ion L. Niculescu, Garoflid, miniştri.

2. Domnii: Em. Porumbaru, preşedintele Senatului, şi V. G. Morţun, preşedintele Adunării Deputaţilor.

3. Represintanţii partidului naţional-liberal: donmii I. I. C. Brătianu, şeful partidului, asistat de Mihail Pherekyde şi Al. Constantinescu.

4. Represintanţii partidului conservator: d. Take Ionescu, şeful partidului, asistat de dd. Mih. Cantacuzino şi Dim. Greceanu, foşti miniştri.

Maiestatea Sa Regele, luînd cel d'intăiu cuvîntul, a arătat că scopul acestui Consiliu este de a asculta, în aceste momente grele pentru ţară, părerile oamenilor de Stat. A menţionat convorbirea pe care a avut-o cu contele Czernin, ministrul de Externe al Austro-Ungariei, la audienţa pe care acesta i-a cerut-o prin preşedintele Consiliului pentru a-l face o comunicare din partea Împăratului Carol. Maiestatea Sa a arătat că la acea întrevedere, între altele, contele Czernin a exprimat dorinţa Împăratului de a face pace cu România, dar, ca o condiţie „sine qua non", a cerut cedarea întregii Dobrogi Împătritei Alianţe, fără să fi putut da nicio explicaţie

www.dacoromanica.ro

asupra regimului la care are să fie supusă această provincie, menţionînd însă posibilitatea unui condominium. Contele Czernin a mai vorbit de alte cesiuni teritoriale prin rectificări de graniţă de spre Austro-Ungaria, fără însă a le precisa şi fără a pune multă insistenţă, ceia ce făcea pe Maiestatea Sa a crede că acestea ar putea face obiect de discuţiune. Maiestatea Sa a răspuns că sînt inacceptabile asemenea cereri, care nu sînt de natură a restabili adevărate legături de prietenie între ambele State, conform sentimentelor exprimate faţă de România de cancelariul Imperiului German în Reichstag. Ele nu corespund nici declaraţiunilor relative la pacea fără anexiuni făcute de contele Czernin. Âcesta a insistat, făcînd din chestia cedării Dobrogii o chestie prejudicială, care trebuie admisă înainte de trimeterea delegaţilor pentru discutarea celorlalte condiţiuni de pace.

Terminînd această scurtă expunere, Maiestatea Sa Regele a spus că aşteaptă expunerea părerilor şi a adăugat că, oricît de dureroasă este această cerinţă a duşmanilor, trimeterea delegaţilor şi începutul tratativelor nu va să zică că pacea e încheiată.

Apoi a dat cuvîntul preşedintelui Consiliului.

Generalul Averescu a expus următoarele despre cele petrecute pînă acum: A trimes mai întăiu, la 2 Februarie, la Bucureşti pe domnii Papiniu, ministru plenipotenţiar, Ion Mitilineu şi colonelul Ressel, pentru a comunica că, schimbîndu-se Guvernul, noul Ministeriu cere o prelungire de douăzeci de zile a termenului dat prin ultimatum, pentru ca noul Guvern să se pună în curent cu situaţia. El a obţinut numai şapte zile, adecă pînă la 9 Februarie. D. Mitilineu a avut misiunea specială de a sonda pe oamenii politici romîni din Bucureşti şi, din impresia avută, unul singur (nu l-a numit) a părut că se găseşte în simţiminte mai bune, iar toţi ceilalţi ostili pentru Dinastie. Afară de această impresie d. Mitilineu n'a putut culege altele.

Colonelul Ressel a avut misiunea specială de a cere o întrevedere între generalul Averescu şi feld-mareşalul Mackensen.

În ziua de 9 Februarie a avut loc această întrevedere la Buftea.

Din această întrevedere generalul Averescu a plecat cu impresia că feld-mareşalul, de şi declară că nu e autorisat să trateze chestiuni politice, se arată însă în dispoziţiuni relativ bune. În chestia armatei, nu numai că nu cerea desarmarea, dar nici chiar demobilisarea ei, iar în privinţa Dobrogii a dat generalului impresia că

www.dacoromanica.ro

ni se va lăsa Dobrogea Veche, dar poate cu o rectificare de frontieră, care nu ni-ar lua Mangalia, şi că nu ar fi greutate insurmontabilă decît pentru partea ce am căpătat prin tratatul de la Bucureşti, din 1913.

Înapoindu-se din nou la Buftea, a avut în ziua de Duminecă, 11 Februarie, o întîlnire cu contele Czernin şi ministrul de Externe german, Kühlmann. Cel d'intăiu a fost foarte arogant în atitudine, cel din urmă moderat. Contele Czernin a cerut recunoaşterea cedării întregii Dobrogi Împătritei Alianţe, ca o condiţie „sine qua non", înainte de începerea tratativelor între delegaţi şi rectificarea de graniţă de spre Austro-Ungaria. Asupra acestui din urmă punct nu a făcut precisiuni, ceia ce i-a lăsat impresia că nu se pune multă insistenţă asupra lui. De armată nu i-a vorbit nimic altceva care să schimbe ceia ce-i spusese feld-mareşalul Mackensen. Generalul Averescu a obiectat că asemenea cerinţe nu corespund cu cele spuse în Parlamentele din Berlin şi Viena, în care s'au manifestat faţă de România alte simţiminte, că contele Czernin chiar a declarat lumii întregi că vrea pace fără anexiuni, dar la toate acestea contele Czernin a răspuns că condiţia este „sine qua non". Înainte de despărţire, contele Czernin a cerut o audienţă la M. S. Regele, avînd a-I face o comunicare din partea Împăratului.

Înapoindu-se, generalul a comunicat M. S. Regelui cele petrecute şi cererea de audienţă. M. S. Regele acordînd-o, s'a fixat întrevederea pentru ziua de 14 Februarie. La acea întrevedere contele Czernin a arătat aceiaşi intransigenţă, iar răspunsul urma să fie dat de Guvernul romîn pănă astăzi, 17 Februarie, oarele 12.

Aceasta a motivat din partea Regelui convocarea Consiliului de Coroană, iar generalul a avut grijă încă din ajun a telegrafia că răspunsul nu-l va putea da decît azi, după prînz, de oare ce s'a convocat un Consiliu de Coroană pentru azi, la oara 10,30 a. m.

Generalul Averescu a conchis că părerea Guvernului este să se accepte această condiţie, de oare ce armata nu poate face decît o scurtă resistenţă, că ni lipsesc subsistenţele şi muniţiile şi că aceasta ar fi şi părerea comandanţilor de armată.

Maiestatea Sa a dat cuvîntul d-lui Ion I. C. Brătianu.

D-sa, vorbind în numele prietenilor săi politici, spune că nu sînt după părerea sa decît două soluţii posibile: resistenţă cu armele în semn de protestare, ori acceptarea cererilor duşmanilor. Că, într'adevăr, resistenţa nu este posibilă decît dacă ambele

www.dacoromanica.ro

partide: liberal şi conservator şi Guvernul sînt de acord asupra acestei păreri. În acest cas d-sa crede că resistenţa se impune ca singura protestare puternică şi că, de şi învinşi pănă în cele din urmă, scăpăm onoarea, necedînd fără vărsare de sînge, cînd ni se cere trup din ţară şi chiar plămînii ei. În acest cas se poate conta pe concursul solidar al partidului naţional-liberal. Dacă însă generalul Averescu persistă în părerea exprimată, soluţia resistenţei cade şi nu rămîne decît cealaltă. Pentru această din urmă soluţie nu poate da un concurs, dar ca Romîn se crede dator a nu pune nicio piedecă Guvernului în calea ce şi-ar fi ales. Îşi permite însă a da două sfaturi: a) Pentru această cale a păcii, ar fi mai bine să se cheme cei de dincolo, ca d. Marghiloman, sau alţii, ca să o trateze. Aceştia ar avea avantagiul de a obţinea condiţii mai bune şi apoi ar lipsi critica ce li rămîne într'alt fel celor de la Bucureşti. b) Dacă totuşi Guvernul persistă în părerea de a trata pacea el, atunci, faţă de condiţia cedării Dobrogii, ca o condiţie „sine qua non", care trebuie acceptată chiar înainte de începerea tratativelor, nicio altă condiţie ce s'ar pune nu va putea fi mai dureroasă, cînd cea mai inacceptabilă din condiţii se primeşte. Atunci nu rămîne decît a se cere inamicilor toate condiţiile şi a le accepta în bloc, fără discuţie, arătînd astfel că nu e vorba de pace convenită şi definitivă şi, printr'această protestare morală faţă de omenirea întreagă, se pune în ochii tuturor supt adevărata sa lumină caracterul de violenţă şi de provisorat al operei acelor ce spun că vor pace fără anexiuni. Această procedare ar constitui o protestare morală care va impresiona mai tare omenirea şi chiar popoarele inamice decît atunci cînd ar fi vorba de condiţii acceptate în urma discuţiilor. Discuţiile, în împrejurările în care s'au întreprins, nu vor putea izbuti, şi sînt de prevăzut şi alte condiţii neomeneşti. Oricît de mari ar fi cerinţile în chestia Dunării, petrolului, cerealelor, ele nu vor putea întrece luarea Dobrogii. Conchide opinînd pentru resistenţă cu armele, ea constituind cea mai demnă protestare, aceasta bine înţeles dacă partidul conservator şi Guvernul sînt de acord asupra acestui punct.

S'a dat cuvîntul d-lui Take Ionescu. D-sa este pentru resistenţă armată, dar într'un scop care îl deosebeşte chiar de colegii săi din partid. După cum a spus-o de aproape... luni, d-sa crede că resistenţa nu trebuie să urmărească numai un scop de protestare, dar să fie făcută cu scop de a putea prin ea scăpa fiinţa

www.dacoromanica.ro

Statului, adecă pe Rege şi Guvern, cu o parte din armată, care să poată trece spre Rusia Răsăriteană. Acest lucru, după părerea sa, se putea face sigur acum trei luni, dar că şi astăzi nu crede că e imposibil prin Sudul Rusiei, cînd avem armată în Basarabia. Legăturile noastre cu Aliaţii ni impun această resistenţă. D-sa conchide că în tot casul este pentru resistenţă şi recunoaşte că pentru aceasta e nevoie de solidaritatea tuturor şi ca dovadă e faptul că, atunci cînd a fost vorba să iea d-sa singur Guvernul şi să încerce aceasta, a refusat şi, în fine, dacă Guvernul nu e de acord la aceasta, nu se poate urma acest drum şi nu rămîne decât calea tratărilor de pace.

D. Greceanu vorbeşte în acelaşi sens, pentru resistenţa armată, aceasta fiind singurul act demn ce crede că trebuie făcut, dar nu se poate face decît de toţi împreună.

D. general Iancovescu arată în scurt că, în cas de resistenţă militară, n'avem muniţii şi subsistenţe nici pentru cinsprezece zile.

D. Matei Cantacuzino este de părere a se accepta condiţiile de pace, oricît de dureroase, în care însă nu vede nimic umilitor, căci almintrelea distrugem armata şi armamentul şi vom avea nevoie de el şi după pace. D-sa incidental critică amar clasele diriguitoare.

D. Mihail Pherekyde împărtăşeşte cererile d-lui Brătianu şi nu admite pacea în condiţiile cerute de inamic. Cît pentru Aliaţi, ei ştiu bine cine nu a îndeplinit condiţiile tratatului, dar mai ştiu Aliaţii sacrificiile noastre, lealitatea noastră, aşa că nu am îndoială că la momentul dat vor ţinea angajamentele luate faţă de noi.

D. ministru general Culcer exprimă aceiaşi părere ca dd. Matei Cantacuzino şi general Iancovescu.

Se acordă cuvîntul preşedintelui Consiliului: d-sa spune că, dacă el nu se poate solidarisa cu părerea d-lui Brătianu, atunci de ce d. Brătianu nu se raliază la a sa? Şi în tot casul să-şi iea d-sa răspunderea pentru aducerea la îndeplinire a părerii sale. Repetă că resistenţa armată ar fi aproape nulă, după părerile chiar ale comandanţilor armatelor şi ale generalilor miniştri şi că persistă în părerea sa.

D. I. Brătianu observă mai întăiu că într'o asemenea chestie era usul a participa la Consiliul de Coroană şi şeful Marelui Stat Major al armatei şi azi vede că d-sa nu este.

Maiestatea Sa Regele, întrerupînd, explică că nu e chemat căci

www.dacoromanica.ro

l-a văzut chiar ieri pe d. general Prezan şi că d-sa nu crede într'o resistenţă de lungă durată.

D. Brătianu continuă: Nu insistă asupra acestei lipse. Răspunde d-lui general Averescu că nu se poate uni la părerea sa, pentru că socoate soluţia sa cea mai rea. Dacă d-sa se uneşte la aceia a partidului naţional-liberal, el va fi solidar la răspundere, căci resistenţa nu se poate efectua fără concursul unanim al tuturor şi mai ales al Guvernului, în capul căruia este un general, care retrăgîndu-se pe această chestie, îi zdruncină posibilitatea de realisare şi ii răpeşte în ochii inamicilor orice eficacitate. Nevoind preşedintele Consiliului să se solidariseze cu această părere, dînsa cade de la sine şi nu rămîne în picioare decît soluţia Guvernului, la executarea căreia dacă nu se poate avea concursul partidului liberal, nu va avea însă nicio piedecă din parte-i. Este chiar mai bine pentru Guvern, cînd se va şti de inamic că partidele politice din România liberă sînt contra părerii sale de a încheia pacea. Aceasta înlesneşte, dar nu-i îngreuiază calea.

După scurtă tăcere d. Brătianu spune că faţă de cele discutate nu rămîne ca conclusie pentru Rege decît o singură părere, şi anume aceia a Guvernului său.

Maiestatea Sa Regele a răspuns că va aştepta hotărîrea Guvernului. Consiliul s'a terminat la oarele 2 p. m.

În acea seară a apărut în ziare un comunicat oficial în care Guvernul arată că în urma Consiliului de Coroană şi supt presiunea evenimentelor a hotărît trimeterea delegaţiilor pentru tratativele de pace.

Soluţia era, dar, dată.

*

Al doilea Consiliu de Coroană, ţinut în ziua de Duminecă, 18 Februar, oarele 10 a. m.

În noaptea de 17 spre 18 Februar s'au trimes convocări la un nou Consiliu, pentru ziua de 18 Februar, oarele 10,30 a. m. Au participat aceleaşi persoane ca la precedentul, în plus A. S. R. Principele Moştenitor.

M. S. Regele, deschizînd şedinţa, a arătat că Consiliul precedent l-a pus înaintea unei singure soluţii posibile şi anume aceia a Guvernului: de-a începe tratările de pace supt condiţia propusă „sine qua non" de inamic. Căci, Guvernul refusînd a întreprinde o

www.dacoromanica.ro

resistență armată, propusă de partidele politice, cu condiția ca la ea să se asocieze și președintele Consiliului, această soluție cădea de la sine și deci nu rămînea decît una, aceia adoptată de Guvern. Arată cît este de dureroasă pentru țară, căci i se ridică nu numai un teritoriu, dar chiar plăminii prin cari ea respiră, și conchide cu nădejdea unui viitor mai bun pentru un popor care s'a luptat atît de vitejește și a dat atîtea dovezi de însușirile cele mai nobile.

D. președinte al Consiliului arată că Guvernul a luat această hotărîre ieri, după Consiliul de Coroană, că a comunicat-o M. S. Regelui și că a telegrafiat inamicului că acceptă condiția prejudiciară impusă ca condiție „sine qua non", adecă renunțarea la întreaga Dobroge și că va trimete delegații cari să trateze celelalte condiții de pace.

D. Brătianu recunoaște că, față de refusul Guvernului de a se solidarisa cu soluția de resistență armată a partidelor politice exprimată în precedentul Consiliu de Coroană, cu drept cuvînt Maiestatea Sa a conchis că nu i-a rămas decît soluția dată de Guvernul său.

Că pentru această soluție repetă ceia ce a zis la precedentul Consiliu, adecă: că trebuie sau a se adresa celor din teritoriul ocupat, ca la cei cari sînt în măsură să obțină condițiile cele mai puțin desastroase de la un inamic în fața căruia în principiu am desarmat, sau să acceptăm în bloc cele impuse de el fără discuție, dînd astfel, în lipsa unei resistențe armate, un caracter hotărît de protestare morală semnării unei păci impuse de inamic cu cuțitul la gît.

D. președinte al Consiliului arată că nu sfătuiește a se chema d. Al. Marghiloman sau alții din București pentru că are cunoștință precisă că toți prietenii d-sale de la București sînt contra Dinastiei și de aceia nu crede că se poate adresa Suveranul d-lui Marghiloman. Conchide spunînd că pacea supt orice condiții se impune, pentru că nu putem face resistență militară, că sîntem încercuiți de inamici, cari au trecut în Nordul Basarabiei cu două divisii de infanterie și una de cavalerie, și că, în fine, începîndu-se resistența, se compromite și chestia Basarabiei.

D. I. Brătianu răspunde că, față de declarațiile categorice ale președintelui Consiliului că nu poate întreprinde resistența armată, nu rămîne decît drumul hotărît de Guvern, cu care partidele

www.dacoromanica.ro

politice însă nu se pot solidarisa, dar în mersul căruia e o datorie patriotică a fiecărui Romîn de a nu pune nicio piedecă, care să poată îngreuna, soluţiei adoptate de Guvern.

Întru cît priveşte partidul naţional-liberal, tocmai din aceste simţiminte insistă că, dacă e vorba de a trata, iar nu de a protesta, trebuie să se facă apel la cei de la Bucureşti. Nu toţi cei de acolo au atitudinea antidinastică şi nu toţi cari au luat-o o vor menţinea în noile împrejurări. S'a mai văzut asemenea schimbări şi la alţii. Tocmai în interesul Dinastiei e să nu se zică mai tîrziu că, dacă s'ar fi adresat celor de la Bucureşti, condiţiile păcii ar fi fost altele. Este imposibil a renunţa tot de odată la orice resistenţă militară, a manifesta clar inamicului că ceia ce îi cedezi eşti hotărît să-l reiei la prima împrejurare priincioasă şi a te tocmi, pentru ca condiţiile în care te lasă până la acele împrejurări să fie cît se poate mai favorabile.

D. Take Ionescu conchide în acelaşi fel, cu singura deosebire că nu vede necesitatea de a se mai adresa d-lui Marghiloman sau altora, acum cînd lucrul e decis de Guvern.

Sînt orele douăsprezece, şi urma ca şedinţa să se ridice.

În acel moment se înmînează d-lui preşedinte al Consiliului o telegramă în limba germană, sosită de la inamic. O trece M. S. Regelui, care o ceteşte cel d'intăiu. Apoi o iea spre cetire generalul Averescu.

Fără a se face în Consiliu o traducere complectă a ei, preşedintele Consiliului spune că sînt condiţiuni noi ce cere inamicul a se admite şi a se da răspuns până Marţi, 20 Februar, oarele douăsprezece. Acceptarea trebuie să fie făcută în scris, înainte de începerea tratativelor, şi ea este o condiţie „sine qua non" a trimeterii delegaţiilor noastre pentru a discuta celelalte condiţii de pace.

Cerîndu-i-se a arăta în ce constă noile condiţii, d. preşedinte al Consiliului le resumă astfel:

Pe lîngă cedarea întregii Dobroge să se mai admită:

a) Principiul rectificărilor de graniţă de spre Austro-Ungaria, care rectificări se vor precisa în discuţiunile dintre delegaţi.

b) Să se demobiliseze îndată cinci divisiuni din armată, armata romînă ce mai rămîne servind ca trupă de poliţie la graniţa de spre Rusia.

c) Să se permită trecerea de trupe austro-ungare prin Moldova şi Basarabia, spre a merge în Ucraina.

www.dacoromanica.ro

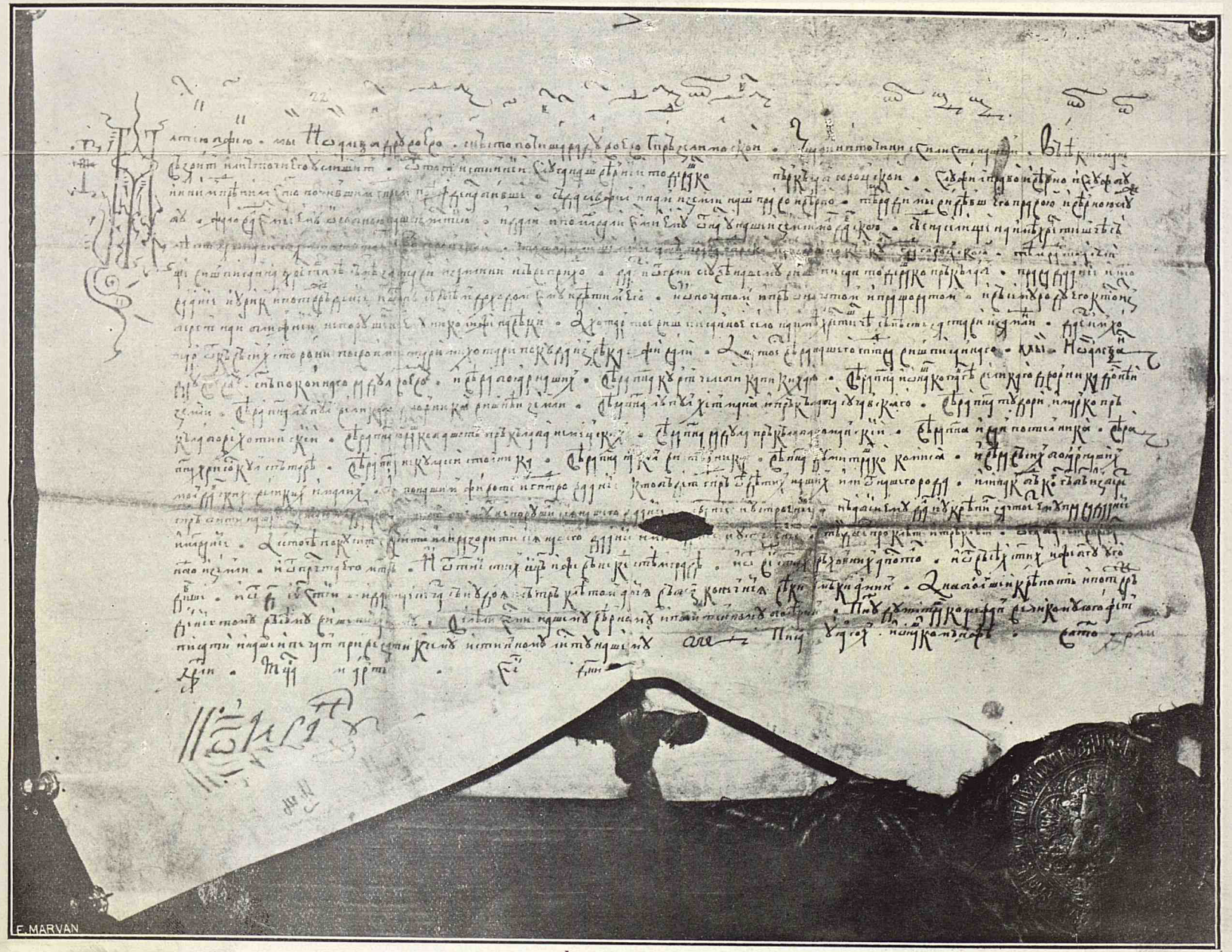

E. MARVAN

www.dacoromanica.ro

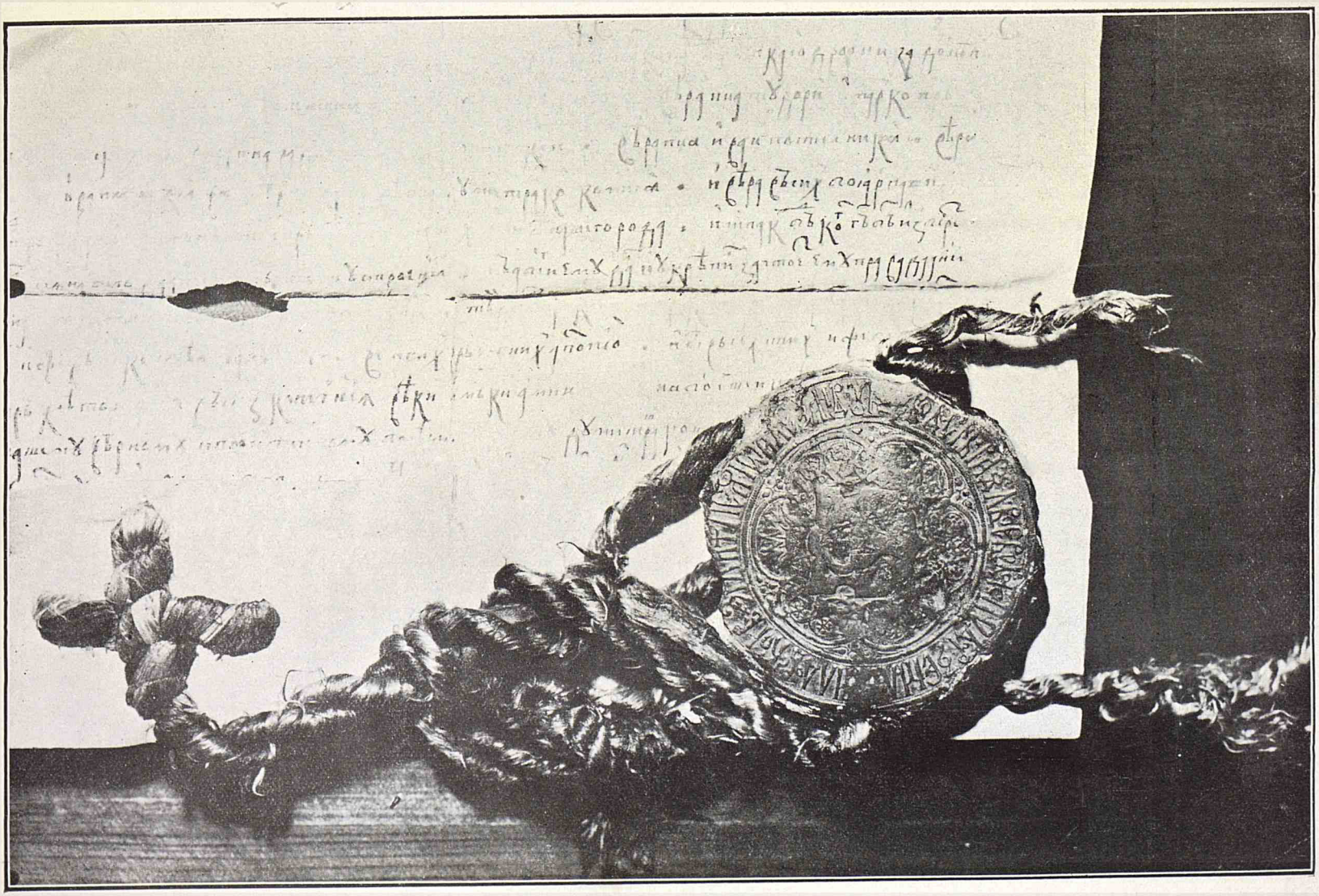

Un document inedit de la Alexandru „Coconul" din 15 Mart 7138 (1630)

(v. această revistă n-le 4-6, pp. 97-102.)

www.dacoromanica.ro

D. general Averescu explică că aceste noi condițiuni sînt contrarii declarațiunilor formale făcute lui și anume că nu se va atinge de armată și că nu se va cere nici demobilisarea ei. Ele par inacceptabile și pun din nou toată chestiunea în discuțiune.

D. I. Brătianu spune că nu se miră de aceste noi condițiuni de cînd a văzut modul cum au început a trata inamicii. Cele mai dureroase sînt rectificările de frontieră, al căror principiu, din nenorocire, a fost deja admis prin cedarea Dobrogii. La celelalte trebuia să ne așteptăm: la ele, precum și la altele care vor mai veni. De aceia am fost convinși că, în afară de resistența armată și întru cît se exclud cei de la București, e mai bine a se cere inamicului să le formuleze pe toate și a le accepta fără discuție ca cea mai energică protestare morală, singura ce se mai poate face față de un dușman brutal și răsbunător. Pentru o resistență armată vom da Guvernului tot concursul nostru.

D. Take Ionescu vorbește asemenea în ce privește caracterul noilor propuneri, care nu schimbă fondul situației. D-sa nu vede posibil decît o resistență hotărîtă de Guvern, sau o acceptare a condițiilor impuse.

D. general Averescu răspunde că consideră aceste condițiuni ca umilitoare și atît de grave, încît roagă a nu se lua o hotărîre, mai ales că, asupra unicei condițiuni ce se pusese de inamic ca condiție „sine qua non", Guvernul a răspuns deja, și roagă a se ține un nou Consiliu de Coroană.

Maiestatea Sa Regele aprobă ținerea acestui Consiliu pentru a doua zi, Luni, 19 Februarie, la oarele 10.30 a. m.

Ședința se ridică la oarele 1. p. m., rămînînd ca, fără altă convocare, Consiliul să se întrunească a doua zi.

*

Al treilea Consiliu de Coroană, ținut în ziua de 19 Februarie 1918, oarele 10 a. m.

La acest Consiliu ieau parte toate persoanele care au participat la cel de al doilea Consiliu, din ziua de 18 Februar, mai puțin d. ministru de Agricultură și Domenii, Garoflid, a cărui lipsă se lămurește prin declarația de mai la vale a președintelui Consiliului, și generalii Prezan, Grigorescu și Vaitoianu.

M. S. Regele comunică Consiliului că Guvernul I-a făcut cunoscut că primește toate condițiunile pe care le-au formulat ina-

www.dacoromanica.ro

micii şi că vor trimete chiar în astă seară delegaţii pentru începerea tratativelor de pace la Bucureşti. Adaogă că în noaptea aceasta sufletul său a încercat cea mai mare suferinţă morală din viaţa Lui, dar totuşi speră că din cenuşa de astăzi, pentru vrednicul său popor, va răsări mîne o floare demnă de el.

D. general Averescu, preşedintele Consiliului, arată că Guvernul, discutînd toate condiţiunile impuse de inamici pentru a se putea începe tratările de pace, le-a primit şi a făcut cunoscut M. S. Regelui această decisiune. El trebuie să încheie pacea, căci pentru aceasta a venit la Guvern şi fiindcă în ea se vede scăparea Dinastiei şi asigurarea Basarabiei, căci contele Czernin i-a declarat că ne va ajuta diplomaticeşte în această chestie.

D. I. Brătianu răspunde că încă de ieri i-a spus că, de vreme ce a plecat pe drumul cesiunilor teritoriale, care sînt cele mai dureroase, trebuia să se aştepte la noile cereri.

D. general Averescu, prin întrerupere, dă a se înţelege că scopul luării Guvernului de d-sa era de-a încheia pacea.

D. Brătianu răspunde că nu ar fi voit să atingă măcar această chestie, dar, fiindcă d. preşedinte al Consiliului o deschide, nu poate lăsa să fie vre-un echivoc: nevoit este a da oarecare lămuriri. Faţă de ultimatul german Guvernul ce presida s'a retras, de oare ce membrii partidului conservator erau de părere de a refusa orice început de tratative şi a reîncepe imediat conflictul armat, iar membrii liberali credeau că, de şi nu puteau în niciun cas semna ei o pace chiar relativ uşoară, pentru a cîştiga însă timp, în care evenimente noi, mai favorabile, s'ar putea ivi, să se facă negocieri cît mai lungi, care tot de-odată să arăte tuturor intenţiunile adevărate ale inamicilor. Aceste sondări puteau fi începute de Guvern aşa cum era el constituit —, rămînînd ca la sfîrşitul lor să se hotărască resistenţa armată, dacă ea s'ar fi impus. Neputînd ajunge în sînul Guvernului la înţelegere asupra acestui punct, Ministeriul Naţional şi-a dat demisia, iar liberalii singuri, nefiind cei mai în măsură să asigure maximul de durată unor asemenea negocieri, nu credeau că trebuie să rămînă la Guvern fără conservatori. De asemenea conservatorii refusară a forma singuri Guvernul de resistenţă imediată, care şi după convingerea liberalilor, după cum d. Brătianu a spus atunci d-lui Take Ionescu, nu se putea face decît de toţi împreună.

De alminterea în Consiliu, precum şi M. S. Regelui, d. Brătianu

www.dacoromanica.ro

a declarat nu numai că el nu va semna niciodată o pace separată, dar că, oricare ar fi împrejurările, nu ar putea sfătui încheierea unei păci în care nu s'ar respecta aceste trei condiţii esenţiale: Regele şi Dinastia, integritatea teritoriului, admiţînd discuţie numai pentru partea Dobrogii dobîndită în 1913, Independenţa şi onoarea ţerii şi a armatei. Din convorbiri precedente cu d. general Averescu fiind asigurat că d-sa împărtăşia în totul aceste convingeri, precum şi hotărîrea de a menţinea legăturile cu Aliaţii, considerînd negocierile şi eventual pacea separată ca necesităţi dureroase ce vor fi reparate la pacea generală, d. Brătianu a sfătuit pe M. S. Regele să însărcineze pe d. general Averescu cu formarea Guvernului în scopul de a începe tratările în condiţiile astfel admise de d-sa. Dacă prin tratări s'ar ajunge la respectarea acestor trei condiţii, atunci să se examineze din nou dacă împrejurările impun încheierea unei păci separate, în orice cas dăunătoare, şi care fără aceste condiţii nu se poate nici concepe. Pentru această operă d. Brătianu comunicase d-lui general Averescu că d-sa dispune de trei avantagii: 1) Întru cît nu-şi va colora Ministeriul prin militanţi politici, nu va avea a lupta cu patimi de ordin intern; 2) mai puţin colorat în ochii duşmanului, va putea mai mult prelungi negocierile fără a fi suspectat din prima zi; 3) Fiind general, va da mai clar impresia că pacea nu se va admite în orice condiţii. Textual sfătuise pe d. general „să nu-şi lase sabia în anticameră pentru asemenea negocieri". În aceste condiţii s'a format noul Guvern şi preşedintele Consiliului le-a recunoscut cînd la consfătuirea parlamentară a declarat că va continua politica fostului Guvern.

D. general Averescu, prin întrerupere, confirmă exactitatea celor de mai sus, iar, în ce priveşte legăturile cu Aliaţii şi caracterul provisoriu al păcii, arată că, constatînd că ministrul de Agricultură are păreri contrarii acestora, i-a supus demisia M. S. Regelui. D-sa însă consideră că, în ce priveşte condiţiile impuse pentru pace, evenimentele s'au schimbat.

D. Brătianu răspunde că evenimentele sînt tot acelea care erau sau se prevedeau în momentul fixării condiţiilor. Dar nu este vorba acum de incriminări sau critice. Ele sînt zădarnice. Condiţia esenţială, „cedarea Dobrogii", trebuia să facă imposibilă încheierea păcii. Acum că s'a comunicat inamicului acceptarea ei, se discută în zădar noile condiţii, care erau de aşteptat, ca şi multe

www.dacoromanica.ro

altele care vor veni. Dacă nu s'a admis soluţia resistenţei şi a'a dat şi inamicului această convingere, orice discuţie este inutilă. Rămîne numai alternativa: sau negocieri cu concursul celor de la Bucureşti, cari prin încrederea ce inspiră duşmanilor vor obţinea condiţii mai uşoare, sau renunţarea la orice discuţie, ca cea mai energică protestare morală.

D. Take Ionescu conchide că, odată ce a apucat Guvernul pe această cale, nu mai are de ce să se mire de tot ce i se mai cere.

Principele Moştenitor ţine, cu voace tare şi foarte emoţionat, următoarele cuvinte: „Faptul care-l săvîrşesc ştiu bine că nu este constituţional, totuşi cred că este bine ca în această zi să se mai audă un glas. Am fost rugat în numele Reginei şi al femeilor romîne, unite în acelaşi gînd ca ostaşii, şi care formează astfel aproape totalitatea naţională, să protestez împotriva hotărîrii luate astăzi. Sper că în această ţară se va găsi un om de Stat care va ajuta pe Rege să nu iscălească o pace înjositoare."

M S. Regele nu a spus nimic, ci numai cu un gest de mînă spre piciorul fiului său a avut aierul de a-i înţelege durerea fără a-l aproba.

La urmă generalul Prezan, şeful Marelui Stat Major al Armatei, a declarat în numele oştirii că are şi voinţa şi putinţa de a lupta şi, ca să se judece mai bine simţimintele ei, arată că, chiar după încheierea armistiţiului, dar înainte de a-l cunoaşte, trupele au tras cu tunul o noapte întreagă la Târgu-Ocna.

D. general Grigorescu, comandantul Armatei I, declară Regelui că oastea de supt comanda sa, ofiţeri şi soldaţi, este totdeauna gata la ordinele Regelui ei.

Şedinţa se ridică la oara 1 p. m. Gestul Principelui Moştenitor a motivat demisia generalului Averescu. M. S. Regele i-a refusat-o.

Guvernul a şi dat în ziare în acea seară un comunicat arătînd hotărîrea sa. Hotărîrea Guvernului de a trata pacea, cu condiţiile cerute sine qua non, a fost comunicată telegrafic inamicului încă de ieri după amiază, iar delegaţii Guvernului pentru tratări, domnii: Papiniu, Burghele, Argetoianu, general Lupescu şi colonel Mircescu, au şi plecat în seara de 19 Februar spre Bucureşti pentru a lua contact cu delegaţii inamici.

Văzut.

Ion I. C. Brătianu.

V. G. Morţun. M. Pherekyde.

Al. Constantinescu.

www.dacoromanica.ro

Al patrulea Consiliu de Coroană, ţinut în ziua de Simbătă, 24 Februarie orele 10 a. m.

Au luat parte toate persoanele de la precedentul Consiliu din ziua de 19 Februarie.

M. S. Regele, deschizînd şedinţa, spune că, chestiunea despre care va vorbi atingînd în cel mai înalt grad onoarea ţerii, a crezut de cuviinţă să convoace îndată un Consiliu de Coroană.

De la ultimul Consiliu de Coroană şi până astăzi preliminariile de pace cu inamicii s'au semnat pe basele ce vă sînt cunoscute. Le-am admis cu durere, însă cu credinţa că ele sînt trecătoare. Dacă ni se cere acum şi o jertfă a onoarei noastre militare şi de Stat, aceasta nu o putem admite, oricare ar fi consecinţile, căci ar fi ireparabilă.

În negocierile păcii s'a insistat şi s'a obţinut o clausă care constituia un punct de onoare pentru noi, şi anume aceia de a se asigura trecerea prin Austro-Ungaria a misiunilor militare străine care se aflau pe pămîntul nostru.

Ieri însă, s'a primit de Guvernul mieu o telegramă prin care i se comunică condiţiuni noi, supt care inamicii înţeleg a incuviinţa o asemenea trecere, şi care lovesc în onoarea noastră.

Preşedintele Consiliului vă va expune cum stă această chestiune.

Generalul Averescu arată că, încă de la intrevederea cu feld-mareşalul Mackensen şi apoi cu contele Czernin, i s'a cerut ca misiunea militară francesă să plece din România. În treacăt cineva a vorbit şi de misiunile diplomatice.

La asemenea propuneri a răspuns că, în ce priveşte misiunile diplomatice, nu poate fi vorba în niciun cas, pentru că România, dacă ajunge la încheierea unei păci, rămîne Stat neutru, unde representanţii diplomatici trebuie să rămîie. Cît pentru misiunile militare, Guvernul Romîn nu le poate invita să plece, dar de sigur că ele nu vor şedea, şi, pentru plecarea lor, Guvernul Romîn se crede dator să li-o asigure. În urmă, începînd tratările de pace, printre punctele preliminare semnate, este şi acela prin care se asigura trecerea acestor misiuni prin Austro-Ungaria, până la frontiera elveţiană. Aseară însă, a primit o telegramă de la plenipoţiarul nostru prin care-i arată că inamicul cere ca, înainte de a trece graniţa ungară, la un punct ce se va stabili pe teritoriul Munteniei lîngă graniţă, să facă o carantină de patru săptămîni.

Îndată a răspuns că această cerinţă constituie o condiţie nouă şi

www.dacoromanica.ro

că dorește să fie lămurit asupra motivului acestei măsuri, și, dacă ea este de ordin sanitar, trebuie să se știe că în Moldova nu avem niciun fel de epidemie care ar putea să justifice o asemenea carantină. La această telegramă nu are încă răspuns. După ce a primit comunicarea plenipotențiarului nostru că s'a admis trecerea prin Austro-Ungaria, a făcut aceasta cunoscut generalului Pétin, care, după cîte a înțeles, ar fi convenit la acest mod de trecere. Vorbind cu generalul Berthelot, acesta i-a răspuns că așteaptă instrucțiunile Guvernului său. În acest interval, misiunile preparau plecarea prin Rusia și în acest scop ministrul de Război fusese însărcinat a regula cu ele formarea trenurilor și orariul, păstrînd pentru aceasta regula ca ultimul tren al misiunilor să fi sosit la Odesa cu patruzeci și opt de oare înainte de sosirea acolo a primului tren cu trupe germane, cu toate că prin întîrzierea cu o zi a trenurilor de transport al trupelor inamice se putea ajunge la cele trei zile dorite de generalul Pétin.

Este știut că între punctele preliminare era și acela de a se permite trecerea prin Moldova și Basarabia a trupelor inamice spre Odesa. Asupra acestui punct explică că el s'a resolvat cu inamicii astfel: Nu s'a admis trecerea prin Moldova de Nord, ci numai prin două puncte, și cu trenul, și anume pe linia Galați—Reni—Bender și Noua Suliță-Bălți și că această trecere nu constituie o mișcare permanentă de dus și întors, ci numai o simplă trecere a lor spre Odesa și fără a face deposite în țară, ci numai la Reni, unde să-l formeze și să-l ridice pe calea apei. Ministrul de Război regulase după aceste norme și trenurile care urmau să transporte trupele inamice.

Mergerea prin Rusia era dar hotărîtă, mai ales că generalul Berthelot i-a comunicat că Guvernul său nu încuviințează trecerea prin Austro-Ungaria. Un fapt nou survenit pare a complica această soluție a trecerii prin Rusia. Aseară, Comandamentul armatei a fost încunoștiințat că încă de ieri după amiazi au trecut la Reni o sută patruzeci de camioane automobile și azi de dimineață are informația că ele au plecat la oarele opt, încărcate cu trupe. Se spune a fi un batalion și o companie. (După alte informații, dat fiind și numărul vehiculelor, se afirmă că au plecat cu acele automobile două batalioane și o companie cel puțin.) Nu se știe drumul ce vor fi luat și nici prin ce punct vor trece Nistrul. În tot casul, li trebuie cel puțin optsprezece oare de

www.dacoromanica.ro

drum pentru a trece Nistrul, de oare ce au de parcurs până acolo peste 180 de kilometri, aşa că, dacă trenurile cu misiunile, care s'au regulat a pleca: cel d'intăiu azi la oarele 10 a. m. şi cel din urmă la oarele 12 noaptea, vor pleca, crede că pot trece de Bender—Razdelnaia fără a fi ajunse de trupele inamice şi că, oricum ar fi, va interveni pentru ca ele să nu fie oprite în drum şi, în tot casul, a lăsa liberă trecerea trenurilor misiunilor.

În definitiv, recunoaşte că trebuie a se lua urgente măsuri în această privinţă, care este o datorie de onoare a ţerii.

Se dă cuvîntul d-lui I. I. C. Brătianu.

D-sa crede că cuvintele M. S. Regelui au exprimat simţimîntul general. Jertfele teritoriale au produs cea mai crudă durere. Telegrama germană care face cunoscut condiţiile preliminare de pace semnate de plenipotenţiarul romîn constată o îngreunare a acestor jertfe.

Într'adevăr, pe lîngă Dobrogea, ni se spusese la penultimul Consiliu de Coroană (din 18 Februarie) că Austria cere, tot ca o condiţie „sine qua non", admiterea „principiului unor rectificări ale graniţei, care nu s'au precisat". Inamicul anunţă azi că „cererile lor de rectificare de graniţă au fost admise în principiu". Nu e tot una admiterea principiului de rectificare cu admiterea cererilor în principiu. Negocierile n'au împiedecat deci ca Guvernul să se supuie şi la această cerere a inamicilor, precum şi la celelalte arătate de telegrama germană, care la un loc formează un tot crud, dar pe care le vom putea repara. În definitiv ne priviau numai pe noi. Acum, prin condiţia nouă ce vor a impune aliaţilor noştri, ni se cere violarea unei datorii de onoare, peste care nu putem trece cu niciun preţ. România are datoria de a asigura trecerea misiunilor care ne-au ajutat cu sîngele lor şi s'au încrezut ospitalităţii noastre. Acest punct de onoare pentru România trebuie apărat cu orice jertfă.

D. Brătianu arată că expunerea d-lui general n'a fost tocmai clară, dar nu are a se ocupa de contradicţiile ce ar fi între cele spuse de generalul Pétin şi generalul Berthelot, nici de combinaţia trenurilor de către ministrul de Războiu şi de transporturile în automobile; ceia ce se ştie e că inamicii pun acum condiţii noi, care ating onoarea noastră şi care deci nu pot fi admise. Conchide cerînd ca pentru resolvarea urgentă în mod practic a chestiunii d. preşedinte al Consiliului, împreună cu d. şef al Marelui Stat

www.dacoromanica.ro

Major al armatei, să stabilească imediat o înțelegere cu d. general Berthelot asupra condițiunilor onorabile în care ar putea pleca misiunile aliate și acestea să fie cerute ca condițiuni „sine qua non" inamicului.

D. Take Ionescu spune că nimeni nu poate să vază altfel acest punct de onoare pentru România, că regretă refusul Guvernului frances de a autorisa trecerea prin Austro-Ungaria, dar, de oare ce nu a rămas decît calea spre Rusia, ea trebuiește să fie asigurată cu orice preț.

D. Mihail Pherekyde împărtășește vederile d-lui Brătianu și arată că se impune asigurarea trecerii misiunilor și decisiunea la orice jertfe, pentru că nu ni se poate cere de nimeni să ni călcăm o datorie de cinste.

D. Mihail Cantacuzino privește chestia la fel, dar crede că, față de jignirea ce ni se aduce prin faptul propunerii de noi condiții și prin acela de pornirea trupelor inamice spre Odesa prin alt mijloc de transport decît trenul și de neanunțarea acestui transport, ceia ce constituie un ce calculat din partea inamicului în scop de a impiedeca trecerea misiunilor aliate, că față de toate acestea nu ni rămîne decît a rupe tratativele și a lua armele în mîni. Pentru a lua această cale, dacă Guvernul se retrage, cere să se formeze îndată, de un alt general, un Guvern cu bărbați cari sînt pentru resistență armată. Mai bine o moarte vie decît o viață moartă.

D. general Culcer recunoaște datoria de onoare a României și propune oprirea coloanelor de la Reni spre Nistru.

D. general Prezan arată că misiunile și-au ales calea prin Rusia și că primul tren a plecat acum la oarele zece și cere a i se da de Guvern instrucții precise dacă trupele romîne din Basarabia trebuie sau nu să oprească mersul coloanelor inamice pornite cu o sută patruzeci de automobile din Reni azi dimineață și, la nevoie, dacă trupele pot în cas de opunere să facă us de arme.

D. Al. Constantinescu arată că, în fasa în care se află chestia, nu rămîne decît ca Guvernul să iea măsurile necesare pentru a se garanta de inamic trecerea liberă trenurilor misiunilor spre Rusia și a da instrucții precise Statului-Major pentru casul de opunere din partea inamicilor.

D. general Averescu spune că va lua măsuri conform părerilor exprimate, căci toată lumea e de acord asupra datoriei de onoare ce avem față de oaspeții noștri, dar trebuie să adauge că

www.dacoromanica.ro

nu înţelege rostul vorbelor goale (făcînd alusie la cele spuse de d. Mihail Cantacuzino), care nu au nimic a face cu chestia ce avem în discuţie.

D. I. Brătianu spune că chestia este destul de desbătută şi să nu se piardă vremea în zădar: preşedintele Consiliului cu generalul Prezan să vadă îndată pe generalul Berthelot pentru ca Guvernul să iea cu un minut mai răpede măsurile impuse de circumstanţe.

M. S. Regele, înainte de a ridica şedinţa, constată că părerile sînt unanime în modul de a vedea şi de a se resolva acest punct de onoare.

Înainte de a părăsi sala, fiind toţi în picioare, d. general Prezan insistă ca Guvernul să-i dea instrucţii precise şi scrise în cas de a se recurge la măsuri militare. De zece zile a cerut Guvernului să poată lua măsuri de pregătire militară pentru diferitele ipotese ce se pot presinta şi nu i s'a dat niciun răspuns. Voieşte să se ştie aceasta.

Preşedintele Consiliului răspunde că e şi dînsul general, ştie ce ordine are de dat şi cînd să le dea.

Şedinţa se ridică la oarele douăsprezece.

Adaus:

Represintanţii împuterniciţi ai Puterilor Centrale şi represintanţii împuterniciţi ai României au semnat în ziua de 20 Februar-5 Mart 1918, oara şapte dupa amiază, în castelul Buftea de lîngă Bucureşti, următorul tratat:

„Însufleţiţi de dorinţa comună de a pune capăt stării de războiu dintre Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria şi Turcia, pe de o parte, şi România, pe de altă parte, şi pentru a restabili starea de pace, subsemnaţii, adecă:

Secretarul de Stat de la departamentul Externelor, consilierul intim imperial d. Richard von Kühlmann, ca împuternicit al Germaniei, ministrul Casei imperiale şi regale şi ministrul Afacerilor Externe al Maiestăţii Sale imperiale şi regale apostolice, consilierul intim contele Ottokar Czernin, von şi zu Chudernitz, ca împuternicit al Austro-Ungariei, vice-preşedintele Sobraniei, d. dr. Momcilov, ca împuternicit al Bulgariei, Alteţa Sa Marele Vizir Talaat-Paşa, ca împuternicit al Turciei, pe de o parte, şi d. C. Argetoianu, ca împuternicit al României, pe de altă parte, după ce am examinat documentele de împuternicire, am căzut de acord că, după

www.dacoromanica.ro

ce convenţia de armistiţiu semnată la Focşani în ziua de 9 Decembre 1917 a fost denunţată la 2 Mart 1918 şi expirată la 5 Mart 1918, oara 12 amiază, acest armistiţiu va mai continua patrusprezece zile cu începere de la 5 Mart 1918, cu un drept de denunţare în termen de trei zile. Între subsemnaţii s'a obţinut deplin acord ca în intervalul acestui spaţiu de timp să se încheie pacea definitivă pe basa următoarelor puncte:

1. România cedează Puterilor Centrale Dobrogea pînă la Dunăre.

2. Puterile Centrale vor purta grija pentru menţinerea căii comerciale pentru România prin Constanţa spre Marea Neagră.

3. Rectificările de frontieră cerute de Austro-Ungaria pe graniţa austro-ungară sînt admise în principiu de România.

4. De asemenea se admit în principiu măsurile corespunzătoare situaţiei pe terenul economic.

5. Guvernul romîn se obligă să demobiliseze imediat cel puţin opt divisii ale armatei romîne. Executarea demobilisării se va efectua în comun de către comandamentul suprem al grupei de armate Mackensen şi comandamentul suprem al armatei romîne. De îndată ce pacea dintre Rusia şi România va fi restabilită, se vor demobilisa şi celelalte părţi ale armatei romîne, atîta timp cît nu vor fi necesare pentru serviciul de siguranţă pe graniţa ruso-romînă.

6. Trupele romîne vor evacua imediat teritoriul Monarhiei austro-ungare ocupat de ele.

7. Guvernul romîn se obligă să sprijine din punct de vedere tehnic al căilor ferate transportul trupelor Puterilor Centrale prin Moldova şi Basarabia spre Odesa.

8. Se va asigura repatrierea ofiţerilor misiunilor militare ale Înţelegerii în cel mai scurt timp posibil, prin teritoriul Puterilor Centrale.

9. Tratatul va intra imediat în vigoare.

II [1].

1.

Télégramme du général Aléxéeff, chef de l'État-Major au Grand Quartier Général du Commandement Suprême, au colonel Tatarinoff, le 18 juin 1916.

---

[1] Şi aceste acte mi-au fost comunicate, la Iaşi, în casa mea, de I. I. C. Brătianu.

www.dacoromanica.ro

Je n'ai pas cru opportun jusqu'à présent de vous charger de faire les démarches ci-après aux dirigeants roumains concernant l'adhésion de leur armée à celle des Alliés, vu que je n'ai pas voulu gêner la liberté de leurs décisions. La situation militaire actuelle me force à vous charger de l'expliquer au général Iliesco et de lui dire qu'il est difficile de s'attendre à ce que l'avenir fournisse des conditions plus propices à une entrée en action de la Roumanie. L'armée autrichienne est, certes, encore capable d'une résistance opiniâtre, mais le degré de sa désorganisation actuelle ne lui permet pas de récupérer la faculté d'actions offensives. Les Allemands ne sont pas en état de renforcer essentiellement les Autrichiens, puisqu'ils sont attaqués eux-mêmes. Les sources de nouvelles formations sont épuisées et pour secourir les Autrichiens dans la direction de Kowel et Wladimir-Wolynsk les Allemands ont ramassé avec difficulté de divers fronts sept divisions à peine. Toutes les troupes allemandes et autrichiennes sont, paraît-il, enlevées de la Péninsule Balcanique. La résistance à l'armée de Salonique incombe aux Bulgares seuls. La Russie se chargera, dans le cas d'une décision irrévocable de la Roumanie, prise maintenant même, de transporter d'Archanghel sans retard tout le matériel adressé à l'armée roumaine. L'entrée en action de la Roumanie en ce moment aura une valeur correspondante dans le développement commun des efforts des Puissances Alliées, ce qui n'arrivera pas dans le cas où sa décision serait remise à une époque indéfinie. *La situation commande aux Roumains de se joindre à nous maintenant ou jamais.* Je vous autorise d'exposer à M. Bratiano et au général Iliesco ce point de vue du Commandement Suprême Russe.

2.

Traduction d'un télégramme du Ministre de Russie en Roumanie à M. Sazonow, ministre des Affaires Étrangères de Russie, en date du 19 juin 1916.

Télégramme du 19 juin est reçu.

Aujourd'hui le 19 juin, ensemble avec le colonnel Tatarinoff, j'ai fait à M. Bratiano la communication, en la conformant exactement au texte du télégramme reçu par notre attaché militaire du général Alexéew. M. Bratiano nous a dit qu'il attendait cette

www.dacoromanica.ro

communication, qu'il trouve, en termes généraux, *conforme à celle qui lui a été faite ces jours-ci par le ministre de France au nom du général Joffre* et ensuite il nous a prié de lui accorder quelque temps pour formuler sa réponse. Il fit remarquer aussi que, parmi les conditions qu'il avait posées pour l'entrée en action de la Roumanie, jusqu'à présent n'a pas été remplie celle qui prévoyait le transport de munitions de guerre en Roumanie ; de même la question de la défense de la Dobroudja par nos troupes n'a pas été définitivement éclaircie. Il ajouta encore que la promesse de transporter en Roumanie le matériel de guerre avait déjà été donnée antérieurement par le Gouvernement Impérial.

3.

Traduction d'un télégramme du ministre de Russie en Roumanie au ministre des Affaires Étrangères de Russie, en date du 21 juin 1916.

La réponse donnée par M. Bratiano aujourd'hui, le 21 juin, à M. Blondel.

M. Bratiano est prêt à signer immédiatement une convention militaire, dont les conditions sont encore à établir, mais dont le sens général sera le suivant :

Le, Gouvernement Roumain s'engage à procéder à une mobilisation le jour que seront remplies les conditions suivantes :

1. que le premier train de munitions soit arrivé à la frontière roumaine, la Russie et la France garantissant à la Roumanie la mise en exécution et la continuité du ravitaillement en matériel de guerre pendant la durée de la campagne sur la base de 300 tonnes par jour.

2. que l'offensive générale des Alliés à ce moment n'ait pas été arrêtée.

3. que la situation des armées russes en Galicie et Bukovine soit maintenue au moins au point où elle est aujourd'hui.

4. que la Roumanie soit prémunie contre une offensive bulgare.

Outre cela, M. Bratiano, à ce qu'il paraît, présume la conclusion d'une convention politique qui garantirait à la Roumanie des acquisitions territoriales dans les limites qui ont été formulées pendant les pourparlers de l'année passée.

Je verrai demain M. Bratiano et je ne manquerai pas de lui exprimer mon point de vue personnel, *que les conditions qu'il vient*

www.dacoromanica.ro

de poser lui donnent la possibilité de retarder l'intervention de la Roumanie et que, d'après les instructions reçues par notre attaché militaire, *je doute que nous puissions y consentir* et qu'en général *nous n'admettrons pas la possibilité de conclure une convention militaire qui ne contiendrait pas de définition d'un terme très proche pour l'entrée de la Roumanie en action.*

Les attachés militaires français et italien ont reçu de leurs Grands Quartiers l'ordre de soutenir auprès de M. Bratiano, dans des termes identiques, la communication qui lui a été faite le 19 juin par Tatarinoff sur la base du télégramme du général Aléxeew. De cette façon actuellement notre proposition se place au premier rang, mais la réponse de M. Bratiano est adressée à M. Blondel, vu que ce dernier est intervenu avant nous avec sa démarche au nom du général Joffre.

4.

Télégramme du Chef de l'État-Major.

Grand Quartier Général du Commandement Suprême au colonel Tatarinoff, le 23 juin 1916.

C'est précisément maintenant que la Roumanie doit profiter de la situation militaire sans attendre le premier train, dont l'arrivée est parfaitement garantie. Rappelez-leur la vérité suivante: „les moments favorables, une fois manqués, ne se répètent plus". Nous avons commencé cette opération pas pour nous arrêter à mi-chemin, mais personne ne saurait garantir ce qui arrivera dans un mois ou plus. Il est clair, toutefois, que les réserves de l'adversaire sont épuisées et qu'il ramasse ce qu'il peut pour nous opposer sa résistance dans les directions de notre offensive, en se soumettant jusqu'à présent à notre volonté. Les troupes allemandes du front balcanique combattent déjà sur le Dniester en Galicie, près de Nijniov. *Qui menacerait donc les Roumains en Dobroudja?* La plus grande partie des troupes bulgares est attirée vers Salonique. *Les Roumains pourront se garantir facilement en employant une partie de leurs forces sans demander le morcellement de nos forces, qui exécutent la tâche principale.* La nécessité pourrait certainement nous forcer à diriger une ou deux divisions en Dobrougea, mais démontrez-leur que c'est précisément maintenant que la situation militaire est la plus favorable à une entrée en action des Roumains. S'ils

www.dacoromanica.ro

veulent attendre un plus grand affaiblissement des Autrichiens, *nous n'aurons plus aucun besoin d'une coopération roumaine, de même qu'il n'y aura plus de raison de permettre aux Roumains de faire une entrée triomphale sur le territoire autricbien.*

5.

Traduction d'un télégramme du ministre des Affaires Étrangères de Russie au ministre de Russie en Roumanie, en date du 22 juin 1916.

Eu réponse à votre télégramme du 19 juin, communiqué au général Alexéew, ce dernier télégraphie : vu la situation militaire actuelle, quand les Allemands ont rappelé toutes leurs troupes de la péninsule des Balkans, *la Dobroudja est bien garantie contre une attaque de la part de la Bulgarie.* L'expédition de nos troupes en Dobroudja pourrait affaiblir la force de notre pression sur les Autrichiens. En cas de nécessité, sans doute, il faudra y envoyer deux divisions, mais il faut insister sur ce point de vue, en indiquant que, même dans le cas où les Roumains allaient garder en Dobroudja 100.000 hommes, ils pourraient disposer pour l'invasion d'une armée de 250.000, ce qui, ensemble avec nos armées, représentera une masse imposante, *dont le succès est garanti.*

6.

Mémorandum adressé par le ministre de Russie à Bucarest à M. Bratiano, Président du Conseil des Ministres, en date du 8 juillet 1916.

Le ministre de Russie à Bucarest est chargé de transmettre au Gouvernement Roumain le projet suivant d'un arrangement à conclure entre la Russie, la Grande-Bretagne, la France et l'Italie, d'une part, et la Roumanie d'autre part :

Dernier alinéa.

„En communiquant ce projet d'arrangement au Gouvernement Roumain, le ministre de Russie a l'honneur d'ajouter que, *si la Roumanie ne croit pas pouvoir s'engager dès maintenant à entrer en guerre jusqu'à la date du 25 juillet-17 août a. c., les Puissances Alliées ne se considéreront plus liées par les propositions qui ont été faites à la Roumanie et qui sont exposées dans le projet ci-dessus.*

www.dacoromanica.ro

7.

Traduction d'un télégramme du ministre de Russie en Roumanie au ministre des Affaires Étrangères de Russie, en date du 8 juillet 1916.

....Aujourd'hui, le 8 juillet, j'ai remis à M. Bratiano le mémorandum qui m'a été communiqué par votre télégramme du 4 juillet et je l'ai prié de me faire savoir sa réponse aussi vite que possible.

. . . . . .

Au sujet du premier article, M. Bratiano déclara que la Roumanie avait l'intention de déclarer la guerre seulement à l'Autriche, vu que, *à son avis, la guerre avec nos autres ennemis se déclanchera d'elle-même.*

Je fis remarquer que peut-être les Puissances Alliées libéreraient la Roumanie de l'obligation de déclarer la guerre à l'Allemagne, mais seulement à la condition que la Roumanie déclarera la guerre à l'Autriche, la Bulgarie et la Turquie et rompra toutes les relations diplomatiques, économiques et commerciales avec tous nos ennemis. M. Bratiano répliqua que la Roumanie ne désirait pas prendre sur elle l'initiative d'actes hostiles vis-à-vis de l'Allemagne et que, d'un autre côté, aucun échange commercial entre l'Allemagne et la Roumanie ne sera plus possible, vu que cette dernière sera *de tous les côtés* entourée ou bien par des ennemis ou par la Russie.

La istoria Callimachilor

În *Arhiva Someşană,* no. 16, note despre „bejenii în secolul XVIII". Extrem de importantă declaraţia, din 1758, a unui bejenar din Moldova (p. 63), care vorbeşte de înlocuirea lui Scarlat-Vodă Ghica din Moldova cu Ioan Teodor Calmăşul, Callimachi, „un om slăbănog, bătrîn şi de rînd din Cîmpulung". Se adaugă că s'a cerut fiului de la Constantinopol al acestuia (viitorul Grigore-Vodă) să-i iea locul de Mare-Dragoman. E foarte important acum ce urmeazâ. „Într'aceia, auzind boierii moldoveni că demnitatea de Domn fusese dată de Sultan acestui om slăbănog şi fără viţă, s'au întrunit şi încă înainte de sosirea noului Domn

www.dacoromanica.ro

i-au trimes Sultanului o scrisoare de hulă și de protest împotriva întronării noului Domn". „Tînărul Calmăș" o prinde, dar, în ce privește urmările, avem a face de sigur cu o traducere greșită. Conspiratorii fug la Cîmpulung sau spre Ciuc, dar nu e de admis că s'ar fi „fortificat în șanțuri". Toată afacerea se integrează bine în istoria uneltirilor de partide contra Callimachilor și, apoi, contra lui Grigore Ghica, a cărui moarte s'a tras din aceste intrigi (v. studiul mieu în *Memoriile Academiei Romîne*, 1930).

La pagina 85, alt bejenar vorbește despre măsurile luate în 1768 de Grigore-Vodă Callimachi contra cunoscutului spion muscălesc.

N. Iorga.

Din vechea edilitate

Un act gălățean care mi-a fost trimes cîndva în fotografie, și numai pe o pagină, are acest cuprins:

„Pîrcălăbia Galațului,
1861, Sept. 27.

Cinstitului Sfat orășenesc,

Pîrcălăbia au luat aminte că de către cinstitul Sfat să învoiește facirea de casă în paiante; iar, asăminea învoire fiind în protiva instrucțiilor regulamentare și amenințînd pururia mare primejdie de foc, pîrcălăbia face cunoscut cinstitului Sfat ca în viitorime să nu mai învoiască în orcare parte de loc a să clădi binale în paiante; asăminia va păzi și următoarele neînvoiri:

A nu să încuviința facirea de bordei.

A nu să învoi reînnoirea acoperămînturilor de casă vechi în paiante, afară de acele de zîdiu; acoperemîntul să fie cu material nearzător.

A nu să învoi faciria de zăplază în scînduri în lăuntrul orașului, afară numai prin depărtatele mahalale.

Aceste dispoziții fiind privitoare..."

Aici se oprește fotografia.

Măsurile acestea, atît de radicale — și azi centrul Bucureștilor are „zăplaze" —, trebuie puse în legătură cu cele luate la reîntemeierea Brăilei (v. broșura mea din 1930) și cu decretul lui Mihai Sturdza, publicat tot de mine în „Memoriile Academiei Romîne" pe 1931.

N. Iorga.

www.dacoromanica.ro

Broşuri despre drepturile României (1866-74).

Între broşurile uitate cu privire la causa românească e să se aşeze şi *Appel des Roumains à la conférence* (Paris 1866). E opera unui Romîn deosebit de cult, care caută să afirme independenţa de fapt a ţerilor noastre, invocînd capitulaţiile, care s'au dovedit false. Se atacă boierii, duşmani ai Domnilor naţionali: Brîncovenii, Goleştii, Văcăreştii, Balşii, Roznovanii; i se atribuie lui Grigore-Vodă Ghica rolul de ordonator de execuţii. Căderea lui Vodă-Cuza e calificată de „abdication imposée par la nation". Alegerea lui Filip de Flandra, despre care se ştia că nu va primi, e calificată de „gracieuseté, qui ne pouvait créer de difficultés pour l'avenir". „L'on ne pouvait douter, dans tous les cas, qu'il ne subordonnât lui-même son acceptation à l'agrément de la France". Se presintă „la Roumanie" ca „l'oeuvre difficile et pénible d'un travail de neuf ans, l'oeuvre d'une nation entière, qui a cherché à réaliser les conditions indispensables à son existence". Puterile n'au înlocuit protectoratul rusesc pentru o „tutelă multiplă", „atentatoare autonomiei româneşti", care „nu s'ar putea impune decît cu forţa". România are dreptul de a-şi da un Domn străin, care să întemeieze o dinastie. Exemple din toate ţerile sînt aduse pentru a sprijini teoria. „L'histoire constate que le trône sans l'hérédité est un dissolvant, au lieu d'être un élément de stabilité et de force". Toată lumea e, de altfel, interesată ca situaţia la Dunăre să se consolideze. Pănă şi Prusia, „dont l'indifférence pour la Roumanie fut attribuée à un désir de complaire à la Russie", are un interes economic dunărean. Austria, ca şi Anglia, şi-ar putea da sama că încurajînd Turcia în pretenţii exagerate se ajută la resolvarea chestiei Orientului. Doar Viena nu urmăreşte „cucerirea Orientului"... Misiunea ei ar fi mai curînd să devie „l'inspirateur et le protecteur de toute action tendante à organiser les forces vitales de cette partie de l'Europe", legîndu-i astfel pe Romîni şi Slavi. Cugetînd bine, nici Rusia nu poate dori alta decît „que la Roumanie aura sa place marquée et bien définie dans la grande association européenne". Numai aşa s'ar putea trezi faţă de dînsa un sentiment de recunoştinţă. Atîtea lucruri din trecutul acestei ţeri, care multă vreme a fost singura a se gîndi la noi, ar pleda pentru o schimbare de atitudine. Petru-cel-Mare a tratat cu Domnii noştri „comme

www.dacoromanica.ro

avec des souverains indépendants". „Catherine II a voulu unir les deux pays en un seul État et elle a fait frapper monnaie avec les écussons réunis de la Moldavie et de la Valachie, surmontés de la couronne ducale" (interesantă explicarea monedei de la Sadagura). Şi Regulamentul Organic tinde la Unire, pe care Chiselev, „l'homme le plus compétent de la Russie", a judecat-o, şi cu prinţ străin, ca fiind „rationnelle, légitime et nécessaire". Şi Turcia, preferată de Romîni Rusiei, ar avea motive să fie pentru Unire: „il n'y a qu'une Roumanie fortement constituée qui puisse couvrir l'empire turc du côté du Danube", şi anume cu prinţi străini. **N. Iorga.**

Cetind pe Gubernatis

Se ştie că învăţatul italian contele Angelo de Gubernatis, prieten al Dorei d'Istria, invitat in România de V. A. Urechiă şi Liga Culturală de atunci, in 1898, a publicat, la Florenţa sa, o carte francesă, de o proprietate de stil relativă, *La Roumanie et les Roumains, Impressions de voyage et études.*

În cea mai mare parte observaţii prinse in fugă, judecăţi superficiale, complimente pentru amici. Dar sînt pe alocurea şi lucruri care merită relevate.

Astfel, la pagina 23, menţiunea că Epaminonda Francudi, fostul mieu coleg, era fiul unei Corfiote, nepoata lui Capodistria, că „fusese amicul lui Tipaldo şi al lui Tommaseo, discipolul lui Francesco Orioli, că din casa lui plecaseră, la 1846, cei doi fraţi martiri italieni Alexandru şi Emil Bandiera" (executaţi de Bourbonii de Neapole pentru conspiraţie).

Regele Carol se plînge de Bulgarii nerecunoscători şi din cale afară de ambiţioşi. Cit despre Greci, ar trebui să li ajungă, în Creta, autonomia; Parlamentul *de acolo* ar avea apoi sarcina de a vota unirea. Dar intăia grijă ar trebui să li fie ordinea, finanţele, cultura. S'au pierdut şaizeci de ani fără progrese. În viitorul unei Albanii libere nu crede, dar Italia ar putea trimete în Balcani colonii agricole. De ce nu vin Italienii în Dobrogea ca să ajute la relatinisarea ei? Trecind la Unguri, regele li prezice căderea din causa exceselor politicei de maghiarisare. Numai opera contelui Kallay în Bosnia şi Herţegovina e bună. Fiecare a fost păgubit de

www.dacoromanica.ro

naţionalismul maghiar, care tinde în zădar la Salonic, care „ar putea să devie un port german".

Visitînd pe D. A. Sturdza („prinţul Sturdza"; pp. 66-7), de Gubernatis îşi aduce aminte că a învăţat la Berlin cu fraţii acestuia: Matei, care a murit, şi Gheorghe, de la Miclăuşani.

Într'o carte pripită, plină de greşeli, fără a socoti pe cele de copie şi de tipar, aşa de numeroase, face plăcere să se găsească paginile aşa de bine informate şi de clare despre Dora d'Istria (şi observaţia că ea ţine la „aierul inspirat de Sibilă, de ton profetic"): „Dans toute l'oeuvre, pourtant si vaste, de Dora d'Istria on remarque une certaine monotonie; mais cette grande obstination avec laquelle elle combattait vaillamment toute seule contre toute espèce d'hypocrisie religieuse, politique et sociale, l'ardeur qu'elle mettait dans la défense des droits de toutes les nationalités persécutées ou opprimées, lui ont créé une auréole autour de son front, que la mort et la distance ne devraient point effacer" (p. 210). Şi, mai departe: „On ne peut nier que peu d'écrivains ont consacré plus longuement leur plume, leur temps, leur intelligence à des causes plus nobles et plus libérales que celles qui ont souvent hanté l'esprit de Dora d'Istria. De temps en temps, des boutades voltairiennes chargeaient quelque peu ses attaques contre certains plis de l'esprit humain, qui lui semblaient arrêter la marche de la civilisation et dans ces mouvements d'humeur on lui découvrait quelquefois une grimace qui n'était point faite pour rendre plus agréable un visage de femme que l'on savait bonne et indulgente et dont le sourire accueillant montrait qu'elle devait aussi avoir connu le doux langage de l'amour. Mais si, par ci, par là, on saisit dans son oeuvre littéraire quelque mot déplaisant, quelque ligne de violence, l'ensemble de tout ce que Dora d'Istria a pensé, senti et écrit pour les hommes est revêtu de poésie et noblement inspiré."

N. Iorga.

Etimologii dobrogene

Se crede prea mult că în nomenclatura ţerilor româneşti nu e mai nimic vechiu şi, iarăşi, nu se caută, alte ori, aproape originea şi sensul unor nume de localităţi.

În Dobrogea încercările de explicare deschid perspective mai interesante.

www.dacoromanica.ro

Am arătat aiurea că în Isaccea Turcilor trăieşte numelui principelui Σακτζᾶς, Saccea, pomenit în Ana Comnena. Alături, Tulcea dădea de lucru.

Greutăţile de interpretare dispar cînd se gîndeşte cineva la Tuluceştii Covurluiului, de cealaltă parte a Dunării. E satul lui Tulucea, lui Tulcea întemeietorul, orice ar însemna rădăcina însăşi a acestui nume.

Sulina turcească e de sigur Salina a portulanelor. Dar ce înseamnă Salina? De sigur *locul unde se sară peştele, cherhanaua.* Cf. lacul Greaca, satele Greci de la coada Snagovului, urme ale unei vechi arendăşii şi exploatări a peştelui la noi.

Mangalia corespunde Pancalei (Παγκάλα) medievale. Dar numele acesteia chiar nu e decît o interpretare greşită după Καλάτις.

În Nicoliţel e vorba de un mic Nicoliţă? N'aş putea admite un dublu diminutiv, ci mai curînd o amintire a unei vechi Nicopole.

Cernavoda e Cerven-Voda. V. Cerveni-Breg în Bulgaria. Coloare nu înseamnă, ca în limbile turanice, un punct cardinal?

N. Iorga.

„Crăciun" – latin?

S'au făcut deosebite ipotese pentru ca numele de Crăciun să fie redus la o formă latină.

Filologii s'au oprit la *calationem,* chemare. Dar, în afară de îndoieli fonetice, această „chemare" e vagă şi nimic nu cuprinde indicaţia specială a serbătorii. Odată apropiasem cuvîntul românesc de χριστουγέννεια a Grecilor, nu ca sunet, ci ca formaţiune.

Dar, în afară de greutăţile semnalate, două consideraţii se impun pentru a căuta pe alt drum.

„Crăciunul" îl au Slavii de peste Dunăre. Îl au, luat de la Slavii panonieni mai curînd decît de la Romîni, Ungurii, şi în nume proprii (Karacsónyi).

Iar Romînii, *mai ales în Moldova,* au în loc, adese ori, *Născutul* (cf. Natale, Noël) ori *Naşterea* (şi într'un text băcăuan, încă inedit, la 1855).

Să ne mai gîndim şi la personificarea, şi la noi ca şi la Germani, dar *la Francesi, la Italieni, nu,* în Moş Crăciun, care în poesia populară îşi are o întreagă poveste.

În mitologia veche slavă este zeul Perùn. Alături de dînsul să nu fi fost un Crăciun, cristianisat pe urmă? N. Iorga.

www.dacoromanica.ro

O nouă colecție de acte privitoare la epoca lui Mihai Viteazul[1]

Și în acest prețios volum, care cuprinde doi ani numai din cariera lui Mihai Viteazul, sînt aceleași însușiri și aceleași defecte ca în celelalte din colecția d-lui Veress.

Defectele sînt necunoștința suficientă a limbii românești, unele nesiguranțe de lectură, lipsa de informații cu privire la istoria Romînilor, intenția de a scădea valoarea acestei istorii și, în sfîrșit, publicarea de piese care nu ne privesc.

Ele se vor învedera la capătul acestei recensii, care începe cu arătarea folosului real pe care-l aduce volumul.

El dă un portret „necunoscut", „poate cel mai expresiv și caracteristic" al lui Mihai Viteazul, portret pretins săpat la Roma de Giovanni Orlandi. El *nu* e însă „după natură", cum crede d. Veress, și anume pe vremea cînd Mihai era la Praga, ci o legătură între capul din portretul lui Franz Francken și între stampa care presintă pe Domn pe vremea luptei de la Nicopol. *Aici* e pentru prima oară Mihai în zale. Ca în același nr. 72 din colecția mea *Portretele Domnilor Romîni* e și mențiunea „Giovanni Orlandi forma, Roma", care în planșa originală sună așa: „Ioan Orland Forma in Rom[a]". De altfel de acolo putea să vadă d. Veress că tot Mihai a fost presintat de un alt falsificator ca Gheorghe Ștefan. D. Veress, care îmi obiectează că la „Fándl" *n* a fost întors pe dos și declară că aceasta e „o greșeală neinteligibilă", ar face bine să înceapă prin a cerceta ce s'a scris înainte de d-sa asupra subiectelor de istorie românească.

La 1-iu Ianuar 1593 se răsplătește Gașpar Sibrik pentru partea în expediție moldovenească. Cereri polone la Turci pentru Moldova (no. 3). Documentele privitoare la Petru Șchiopul sînt luate și dintr'un fond pe care nu l-am căutat; deci nu pot fi învinuit că mi-au scăpat. Se arată în două acte (n-le 12 și 14) ce pradă au făcut în Moldova acei oameni ai lui Sibrik; Sigismund Báthory o contestă, prădătorii fiind în solda lui Aron (no. 15). În Septembre 1593 Sultanul cere acestuia să nu permită trecerea în Ardeal a mazilului Alexandru-cel-Rău (no. 18; răspuns, no. 19),

[1] Andrei Veres, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țerii-Românești, volumul IV, Acte și scrisori* (1593-1595), București 1932.

www.dacoromanica.ro

Ziua plecării lui Petru Șchiopul din Moldova (n-l 21) e dată în tr'un act de la Liov. Foarte interesantă mărturie, în care se vede că înțelegerea cu arendașii vămilor era pentru 150.000 de oi; de nu se ajung, ei dau Domnului trei aspri de oaie; altfel, ei vor lua această sumă. De alminteri actul îl cunoștem într'o formă românească. Extrem de important n-l 22: Mihai arată vecinului ungur că e lîngă Adrianopol și merge spre țară ca Domn. O scrisoare de afaceri a lui Aron către Bistrița (n-l 24). O apărare a lui Petru Șchiopul contra Ragusanilor, Novembre 1593, îmi rămăsese necunoscută (n-l 25), dar iscălitura latină nu e a lui. Îndemnul lui Valentin Prepostvári către Aron, pomenind și pe Ștefan-cel-Mare („slava vitejească și numele căruia trăiesc și acum și, cât va fi lumea, atita timp slava și numele lui nu se vor șterge", no. 27), e de cea mai mare valoare. El recomandă și înțelegerea cu Muntenii și cu Sîrbii. Dar să se supuie Împăratului, care i-ar da și un adăpost la el în țară. Aron răspunde (no. 29) că e legat de Sultanul și nu se poate hotărî, decît doar de i-ar scrie, „cu pecete", însuși Împăratul. Se arată de Valentin arhiducelui Mathias ce folos pot aduce țerile noastre (no. 32). Bătrînul Ștefan Mîzgă apare și în Ianuar-Februar 1594 la Sătmar (n-le 30-35). El e foarte nemulțămit de vînzările ce face și vrea să meargă la războiu. O scrisoare a lui Aron către Bistrițeni pentru închiderea drumurilor, no. 31 (astfel de scrisori de vecinătate și n-le 49, 52, 64). Măsuri pentru temuta trecere a Tatarilor pe drumul lui Petru-Vodă, n-le 36-7, 39, 87. Prețioase știri despre întăile ciocniri pe Dunăre ale lui Mihai Viteazul cu Turcii (no. 38). Recomandație, din 17 April 1594, a aceluiași pentru Gheorghe Polatici. Foarte interesant jurămîntul de la 13 Iunie, din Vîrșeț, al Sîrbilor (dar „Veli Mironit" nu e „Velimironit", ci Velimirovici). Trimeterea prin Mihai a unei scrisori de desminţire către Sultan a principelui ardelean înainte de revoltă, la 24 Iunie din acel an (no. 47), merită toată atenția: autenticitatea ei e indiscutabilă, fiind păstrată în protocolul de la Gran al lui Sigismund. N-l 50 era și în Hurmuzaki, XI, ca regest; tot așa și n-l 51: erau prea neînsemnate pentru a le publica, și acesta e casul cu toate descoperirile d-lui Veress la Innsbruck, afară de una singură. O înștiințare a lui Aron către Bistrițeni despre trecerea Tatarilor, cu cîteva cuvinte românești și o adresă, no. 52 (dar nu se poate „pracalabrul").

D. Veress a găsit scrisorile prin care același anunță, la 15

www.dacoromanica.ro

August, arhiducelui Matthias și Împăratului că se unește cu creștinii (n-le 56, 57): legătura se face prin Giovanni de' Marini Poli; se vorbește de „vetus illa aurea libertas", dar se cere, pur și simplu, „anexarea și încorporarea" la Imperiu. Curios numele Vornicului Gheorghe „Bottka". E la locul ei și scrisoarea prin care beglerbegul de Timișoara cată să aducă înapoi pe Sigismund, no. 61. Dar nu e „oastea de mare numită de noi Rumeli" *(sic)*, ci „căreia-i zicem a Rumeliei" *(Europa)*. Hasan promite principelui Cașovia. „Dumnezeu a dat puternicului Împărat o putere ca aceia de poate face din cioban Craiu și din Craiu iarăși cioban": n'a dat Soliman lui Zápolya Buda? Mă întreb de unde o scoate d. Veress că aceiași e scrisoarea pe care o resum eu cu data de 4 Septembre 1593. E evident că scrisoarea e alta și vorbește de altceva. Nota în care vorbesc de „sinceritatea" și „moderația" Turcilor e o ironie pe care d. Veress n'a înțeles-o. La n-l 62 se pot face constatări interesante asupra felului de lucru al d-lui Veress. Îndreptînd data de „Ambras" de la mine (Hurmuzaki, XI, pp. 502-3), de și putea să vadă că e o trecere greșită a celei din n-l precedent (dar d-sa mută pe bietul Kühbach, în n-l 69, la... Augsburg!), d-sa dă *o lectură cu totul deosebită de a originalului,* dar nu e nici o modernisare, ci o adevărată contaminare a originalului; dacă toate piesele germane sînt toate așa, ele nu oferă nicio garanție. Adesea d-sa nu înțelege textul: *an* e *ohne,* iar *ansechlichen (ansehlichen)* devine la d-sa: *unsuechlichen.* Copiind însuși așa, mai poate corecta lectura altora? Nici n-l 62, *ne*semnalat de mine, nici n-l 63, nici n-l 68, nici n-l 69, nici n-le 74-77 (p. 141, nu *in,* ci *zu*), nici n-le 80-1, nu meritau o tipărire integrală. Un act privitor la Ilie Lăpușneanu, no. 65, altele la n-le 91, 104, 106. Fabiu Genga apare la 24 Septembre ca trimes al lui Sigismund la Roma, no. 67 (v. și n-le 83-4). E interesant să știm că Genga căpătase de la acesta mine bogate, dar nu înseamnă că planul lui de comerț pe care-l servia era în legătură *cu aceste mine* (no. 74; v. și no. 78). Scrisoarea lui Aron-Vodă după năvălirea Cazacilor (no. 79; v scrisoarea din Iorga, *Acte și fragmente,* II), la urmă nu are a face cu „Leșii", cu Polonii, decît doar ca bănuiți instigatori ai acelora. E interesant că Aron se retrăsese înaintea năvălitorilor în mănăstirea Putna.

De mare folos scrisoarea de rea credință a lui Sigismund către

www.dacoromanica.ro

Genga (21 Novembre), în care pretinde că a fost nevoit să facă pe Mihai a merge de silă cu creştinii, el fiind impresionat de orice succes al Turcilor; ar fi adăpostit şi Turci trimeşi de Sinan la iernatec „în acele părţi“ *(premesso,* p. 152, nu *permesso).* Ajutorul comandat de Mihai Horváth e presintat ca hotăritor pentru uciderea Turcilor în Bucureşti. Absolut vechea politică a lui Matiaş Corvinul faţă de Ştefan-cel-Mare! În scrisoarea către Împărat (aceiaşi dată), ambii Domni romîni sînt înfăţişaţi ca nişte simpli vasali (p. 155). Acţiunea lui Horváth e calificată de *cucerire a Ţerii-Româneşti:* „au cuprins ţara pe sama noastră şi acuma merg tot înainte, zilnic, de-a lungul Dunării“ (n-l 86). Mihai nici nu există!

„Resumat în patru rînduri“ de mine, n-l 92 nu merita mai multă onoare. Tot aşa de superfluu *din punct de vedere românesc,* fiind vorba de un simplu interes de bani tiroles, e n-l următor şi n-l 107. O intervenţie a regelui Poloniei pentru Ştefan-Vodă (4 April) e de judecat astfel (no. 109).

Ne întoarcem la lucruri utile cu ştirile despre războiul dunărean, de la Aron-Vodă şi de la Prépostvári (n-le 97-8). Dar „cei 4.000“ ai lui Sigismund n'au nimic a face *cu Moldova* (cf. p. 176). Şi acum Prepostvári laudă pe Domnii viteji cari „au stricat pe păgîni pănă aproape de Adrianopol“. În scrisoarea lui Aron despre măcelul de creştini la Constantinopol („laterna“ e Fanarul), ca represalii, „Moldavia“ e, după obiceiul polon, Muntenia. Tot aşa de nou e raportul lui Horváth despre ce a făcut la Floci („Tîrgul“, nu „Cetate a“) (no. 100). Şi el se grăbeşte a spune că la lupta, în care „n'a perit niciun Ungur“, cu „2.000“ de Turci, n'au avut parte cei 3.000 de pedeştri ai lui Mihai, şi ei supt comanda unui Ungur, Francisc Nagy. Sigismund se laudă, prin Marini, că el merge în curînd „pănă în măruntaiele Bulgariei“ (no. 111)! Pe cînd bailul veneţian ştia să spuie despre ce a făcut Aron în Bugeac, la Cetatea-Albă, la Bender, unde n'a rămas nici fortăreaţa (dar ce e cu Mihai care nu se mai intitulează „Vaivoda de mare“ (?)) de fapt lumea fuge din Adrianopol. Aşa şi ştirile lui Nadasdy (no. 114).

Actul de la 28 Ianuar 1595 al lui Rudolf al II-lea (no. 103) ar face, după d. Veress, care o spune şi în prefaţă, cu emfasă, din „Voevodatul“ Ardealului un „principat“, pe cînd de fapt se dă

www.dacoromanica.ro

lui Sigismund titlul de prinț al Imperiului, ca și, mai târziu, unui Constantin Brîncoveanu.

Între cele mai însemnate documente ale acestor lupte e acela în care, la 28 April, din Bălgrad (no. 116), Marini, grăbit să meargă la Mihai, vorbește despre interdicția cancelariului Josika de a se amesteca Împăratul în țara aceasta, care e a lui Sigismund; dar nu e vorba serios de gîndul lui Josika de a se așeza el pe un tron românesc, de și Marini crede că fratele, Simon, a luat de aceia „moglie di quella stirpe di Voivodi di Valachia e Moldavia" (greșeală cu Fabio: e vorba de Velica). Că e vorba de acesta, se vede la p. 270, unde „Logofătul" (Ivan) e presintat ca „tatăl soției lui Fabio". Se menționează toate cuceririle basarabene, făcute de „Cazaci, Moldoveni și Unguri", până la Turnu (dar nu Turnu-Măgurele, care datează din 1830...). Notează că Josika e „di nation vallacha" (p. 206, nu: „malo bene, penetrato", ci „ma l'ò bene penetrato"). În Țara-Românească, spune un Franciscan de acolo, boierii s'au adunat la București și au declarat că, „dacă acest principe nu iea măsuri contra insolențelor acelor Unguri, îi vor tăia pe toți și-i vor scoate de acolo în douăzeci de zile" (p. 206: dar nu se poate: „in Valachia quel Voivoda che il populo chimera levarse davanti li Ungari"). Întocmai, deci, ca în Moldova lui Aron, la 1592. Dar crede că Grecii lui ar putea mută gîndul lui Aron. De fapt el a fost oprit de a merge la Mihai (no. 125). Aceleași observați le face și la întorsul din Ardeal (no. 136). Dar de unde bietul Marini, fost soț al Prepiei, fiica Lucreției și nepoata Doamnei Ecaterina a Munteniei, devine pentru d. Veress un „preot"? Același obiceiu de a nu răsfoi bibliografia românească: să cerceteze în „Memoriile Academiei Romîne", XVIII, lungul studiu în care i se înfățișează tot rostul lui Marini. Un „Marco de' Marini Poli" ca în n-l 117 n'a existat niciodată.

Un raport ardelean (no. 118) dă numărul ostașilor lui Mihai Viteazul: 10.000 Romîni, 2.000 trabanți ardeleni, 700 călări cu plată de 5 taleri (3 pentru trabanți; ca „intendență", un bou la o sută de ostași; prada se dă lui Vodă, care el împarte. Haiducii „umblă în zibeline, martre și alte căciuli frumoase, parcă ar fi mari domni de vază, și nu vreau să vîndă nimic, căci nu li lipsește banul". Dar n'au luat fortăreața Silistrei; la Rusciuc s'a aflat „miere și untură de ar putea mînca 80.000 de oameni un an

www.dacoromanica.ro

întreg", aici fiind depositul furnisorilor săraci. De la Tatari s'au adus 16.000 de vite, de cumpără un Braşovean cu 100 de taleri 48 de boi, 42 de vaci, 35 de viţei; calul e 8-20 de dinari (p. 215).

În scrisoarea lui Sigismund de la 12 Maiu (no. 120) către camerierul apostolic Giambattista Genga se spune că „toată Ţara-Românească îl recunoaşte ca domn şi stăpîn, şi acelaşi lucru îl face şi acel principe, aşteptînd de la noi ordinele şi legile cum să se conducă"; se aşteaptă solii lui pentru jurămînt. Aron a fost adus în Ardeal „cu soţia şi fiii". De acelaşi incident vorbeşte, la 25, şi Simon Genga (no. 121). Lui Răzvan i se vor da pe an 20.000 de florini şi plata a 200 de călări şi 200 de pedeştri, dar Sigismund iea toate veniturile; „are atîta autoritate că nu se poate mai puţină" (p. 223). „Domnul Munteniei nu e scos din Domnie, dar i s'a luat toată autoritatea, ca şi celuilalt, l-au lăsat în acel Guvern cu un venit ceva mai mare", vre-o 12-15.000 florini, şi — ştim că boierii trimeşi o voiau — „se pretindeau unele dijme ale ţeranilor, care sînt de mare importanţă" *(ibid.)*. Boierii mai cer ca, pentru trădare, să-şi poată pierde capul, dar averea să treacă la urmaşi. Sigismund nu vrea. „Tratatul e făcut în limba grecească, aşa cum obişnuiesc Valahii" *(ibid.)*. Simon crede că în iarnă se putea lua toată Bulgaria (p. 225). Instrucţii pentru Gaşpar Kornis, trimes la Răzvan (10 Iunie), no. 126: îi va lua jurămîntul şi-i va da steagul, sceptrul şi sabia, vor jura şi boierii, cari vor fi socotiţi ai lui Sigismund, nu ai lui Vodă. Patru încasatori vor strînge veniturile, săracii dînd trei florini şi jumătate; oastea toată va fi supusă lui Andrei Barcsai, fixându-se soldele lunare; să se adune hrana.

O nouă ofertă turcească pentru Sigismund, a Sultanului însuşi, no. 123; îi promite ţerile noastre şi coroana Ungariei (dar se poate, la p. 230, ca Sultanul să spuie că Mohammed al II-lea a supus „le forze *rosicante*" ?).

Cred că privilegiul pentru Ioan de Prislop, socotit ca superintendent (no. 125), a fost tipărit undeva.

La 27 Iunie, din Bucureşti (no. 129), Mihai cere, prin Polatici, lui Josika să i se trimeată trupe: altfel nu poate ţinea pe Turci („quocum" e foarte bine). În altă scrisoare (no. 130), el arată nevoia de a i se da un loc de adăpostire în Ardeal (e vorba de Lona): la nunta lui Sigismund va trimete pe fiul, Pătraşcu. Se plînge că *„în multe, peste aşteptarea mea, demnitatea mea de mai*

www.dacoromanica.ro

înainte a fost scăzută și situația atenuată", dar va păstra credința.

Nici vorbă ca pe Sinan să-l fi chemat „Cicala"; „Cicala" e vestitul Cigala-zadè (no. 132). La 26 Iulie, din Iași, Răzvan anunță că pleacă „împotriva barbarilor" (no. 133). Raportul lui Mihai despre Nicopol (no. 134) e din 1598, nu din 1595. Atunci a fost și lupta de la Vidin, cu participarea Banului Craiovei (no. 135).

Raportul lui Marini de la no. 137, foarte important, e de sigur anterior (p. 251: nu „sia ben risposto", ci „si à ben risposto"). Se arată cum a apărat el față de Josika drepturile Împăratului, cele d'intăiu și cele mai mari. Marini știa și de legăturile lui Rareș cu Electorul de Brandenburg, ca unul care a văzut și altele (nu „a volo, come si dice di Aaron Vaivoda", ci *„avolo"*, bunic, ceia ce e adevărat). E de mare folos să se știe că *nici boierilor munteni nu li-au plăcut clausele tratatului* (p. 253). *Ei aduceau vechi documente de la Împăratul Sigismund: deci erau arhive în Țara-Românească* („mi mostrorno patente che havevano da recolenda memoria Sigismondo imperator"). Marini li lămuria că numai Împărații au dreptul de a acorda asemenea patente. I se spune de boieri că Mihai trimesese la Rudolf pe Banul Mihalcea (nu „Mihai") cu căpitanul „Samuel" (trebuie să fie o rea lectură), dar din Ardeal sînt întorși îndărăt. *Cu orice preț, deci, Sigismund voià țerile noastre pentru el.* Josika și Francisc Geszty recomandă să nu se invite la nuntă arhiducele Maximilian, ca să nu iasă primejdie de acolo. Tot așa de important ce se spune că Aron, la care se trimesese pentru jurămînt Cristofor Kereszturi, a refusat neted pe Sigismund, *„spuind că nu recunoaște după Dumnezeu alți superiori decît pe Papa și Sacra Maiestate Imperială, ca fiind principalii capi ai creștinătății, iar principelui Ardealului niciodată nu-i vor da obediența, ci vor fi ca frați și buni vecini și amici, cum au fost, și confederați pentru binele creștinătății contra Turcului"* (p. 254). Numai Răzvan trimete pe Mihai Tolnay, șeful gărzii ungurești, și pe Vistierul Calogherà (nu „călugăr"), cari iscălesc. Ei cumpără cu 24.000 de galbeni pe cei 10.000 de Cazaci și-l vînd *(ibid.)*. Pribegii, treizeci de boieri, sînt somați să revie în trei luni (p. 255) („doemne" e rău cetit; „donne" și mai rău corectat; cred că trebuie: „per proveder al' ordene").

O intervenție a lui Sigismund pe lîngă cancelariul Zamoyski pentru ca acesta să nu se amestece în Moldova, no. 141. Ur-

www.dacoromanica.ro

mează acte cu privire la pregătirea ardelenească a campaniei contra lui Sinan. Se vede că Logofătul Ivan era „general al soldaților de țară" și el, împreună cu Bodoni, comandantul Ungurilor, aduc vestea că a trecut Marele-Vizir (p. 270). O scrisoare a lui Simon Genga (28 August), no. 145. La Constantinopol, după mărturia bailului venețian, se făceau rugăciuni pentru Sinan, care se plîngea că o parte din oastea sa, devotată lui Ferhad, nu-l ascultă (no. 146). Din Brăila, Șaban-Pașa (dar nu al „Tatarhanilor", ci al șeicelor dunărene, probabil) răspunde lui Ieremia Movilă că s'a dat Moldova beiului (nu „judelui") de Bender, dar că va încerca să capete steagul pentru noul Domn (16 Septembre; no. 147).

Plîngerea, de la Brașov, 18 Septembre, că Polonii au întrat în Moldova, no. 148. De aceasta se ocupă și Simon Genga, scriind fratelui la Roma (no. 149; v. și no. 151; o scrisoare a lui Fabio, no. 155). În aceiași zi, Sigismund comunica aceste știri și ducelui de Mantova (no. 150); el vorbește de lupta de la Călugăreni, cu șapte tunuri și multe steaguri luate, între care „cel verde mare care se chiamă al lui Mohammed", dar victoria ar fi căpătat-o „ai noștri". Aiurea adauge că, dintre cei mai buni ai Turcilor, au perit 2.000 (no. 153). Pentru ajutorul toscan, no. 154. De la noi raportează Sinan Genga la 5 Octombre (no. 157; la 19 din Tîrgoviște, no. 159). Pentru luarea Tîrgoviștii scrie Sigismund la 18 (no. 158). Un luptător arată că Turcii fugiau fără luptă (no. 161).

Se vede că la 1595 Ștefan Mîzgă era mort (no. 152).

Nu era cunoscut marele raport al lui Sinan însuși către Nișangi-Baș̦a (no. 162) („Nessangi-Bassi"; nu trebuia îndreptat, după Szamosközy, în „Nisaczki-Bassa"). El pretinde a fi biruit la Călugăreni, gonind pe Mihai spre București. Aici, în palancă, pune gebegii și topcii („giebegi et tozzi"). Din lipsă de provisii și din causa ploilor decide a se retrage (beglerbegii nu sînt de „Grecia et Valachia", ci de Grecia-Europa și *Anatolia).* Nu veniseră nici Tatarii. Se așează la Tîrgoviște și azapi, 1.600 de „archebusieri", cu 2.000 de spahii din Silistra, Chiustendil și Valona, cu Ali-Pașa, fiul lui Hidir sau Khidr („Aider"): La vederea creștinilor, numai cei 300.000 de spahii din Silistra rămîn. Sinan nu-i poate ajuta: Ienicerii erau departe, restul armatei încărcat de pradă și sclavi, așa că nu vreau să se întoarcă spre Nord. Se dă foc

www.dacoromanica.ro

palancei Tîrgoviștii „cu focuri artificiale, unt-de-piatră și scorțișoară" *(sic)*. Nici la București, nefiind „archebusieri" ca la dușman, oastea nu vrea să se lupte. Nu vrea să rămîie în palanca de la Radu-Vodă. Sinan crede mai bine să scape ostașii și tunurile înainte de creșterea ploilor. Nu erau decît fortificații improvisate în două săptămîni. Se arde deci orașul, cu „toate casele, bisericile, grădinile și vilele lor" (p. 300 o întreagă propoziție: „Dio altissimo", etc., e stricată). Rămîne doar să se prade țara cînd s'a dat ordin.

Din Giurgiu, la 14 Novembre, Sigismund trimete la Roma pe Simon Genga cu vestea celor întîmplate (no. 163, cu lista Italienilor colaboratori). Acesta primise pe un Alvise da Vilatta, venit la București, no. 165. Sigismund recomandă Marelui Duce de Toscana pe luptătorii italieni (no. 167). O relație italiană, no. 171. Un Cesare Viadana vede pe principe la Alba-Iulia în Novembre: el e acel care afirmă că soția lui Fabio Genga ar fi fost văduva lui Aron, ceia ce cred fals (no. 170). La 5 Decembre vedem pe Fabio scriind, din Alba-Iulia, lui Giambattista, fratele de la Roma, că Ardelenii au luat Brăila, au mers pănă la Rusciuc, pe care-l găsește pustiu. Aflăm de aici că Logofătul Ivan, „generale in Valacchia", furios pe Turci, cari i-au desgropat fiul și i-au aruncat oasele în Dunăre, i-a atacat la Brăila, înecînd pe mulți în apă; el ajută pe ginere să predice episcopilor munteni catolicismul (no. 172) Într'un întreg memoriu recent la Academie, ca și în *Viața Femeilor în trecutul românesc,* am vorbit de acest Logofăt, așa încît știrea de aici nu represintă de loc „o informație cu totul nouă" (p. 315).

Sigismund scrie ducelui de Mantova despre isprăvile sale, no. 174. O scrisoare a ambasadorului engles la Constantinopol, Barton, către agentul său, Francesco Marcio (no. 175), se adauge la aceia pe care am dat-o in Hurmuzaki, XII, la 24 Decembre 1555: e vorba de afaceri moldovenești, cu Aron, și de prădarea în Moldova a predecesorului său, Hareborne, de doi călăuzi din Țara Birsei. O scrisoare a nunțiului Malaspina către Ieremia, pentru lupta cu Răzvan, no. 176. Pentru întărirea de Turci a acestuia un raport de bail, no. 177.

Cu privire la nota despre „ilustrațiuni și facsimile" am arătat că d. Veress își face ilusii asupra portretului lui Mihai. Dar d-sa, *a făcut o splendidă descoperire cu icoana, reprodusă la pagina 88,*

www.dacoromanica.ro

a lui Petru Șchiopul. Ea fusese dusă de la Ambras în Tirol, pe vremea războiului de sigur, la Viena, unde a fost așezată „în colecțiile neexpuse ale Muzeului Național de Arte". Dar explicările d-lui Veress nu sînt nici aici fericite. Nu e confusie în inscripție între н și н, ci н e scris latin, iar н ca un II. Însemnarea slavonă e bine cetită, cu totul ciudat cea greacă de pe dos; † Αὐτὸς ὁ υἱὸς τῆν ἀνατολῆς ὁ Δνίστου, tradusă: „acest fecior al Răsăritului de la Nistru" (!). E de sigur cu totul altceva. Nu numai că argintarul știa să sape literele cirilice, dar o făcea legînd mai multe împreună, cu o artă deosebită. Iar, între apostolii din jurul „Sfinților" (nu „Sfîntului") Petru și Pavel, numele lui Vartolomeiu fiind scris: Varьtolomei, se vede că s'a lucrat după indicațiile lui Petru-Vodă, care iscălia „Peturu". Nu era nevoie să se ceară o explicație verbală de la d. P. P. Panaitescu cu privire la Vlad, nepotul înfiat al lui Petru: ajungea prefața mea la Hurmuzaki, XI, și studiul din „Mem. Ac. Rom." despre nunta din Tecuciu la 1587. Și niciun Vlad, fiu al lui Petru Șchiopul, n'are piatră de mormînt la Galata.

D. Veress rupe o sulițǎ cu mine privitor la iscălitura copilului Ștefan-Vodă: „Steffanus Weivuda ex Moldavia, erzozora", la care adăugisem: „sic?". „Semnătura", spune d-sa, „e publicată greșit de d. Iorga... Acest *sic?* nu are nicio îndreptățire, căci semnătura tînărului Voevod trebuie cetită și transcrisă așa: *Steffanus Weivoda ex Moldavia et Zozora,* — adecă Țuțora, care în veacul al XVI-lea formă un Ținut separat".

E o glumă să se creadă aceasta. Țuțora e un sat în jos de Iași. N'a existat niciodată un Ținut al Țuțorei. Avem lista Ținuturilor supt Petru Șchiopul (Hurmuzaki, XI, p. 221 și urm.). Nu e *et* în loc de *er: t*, cum se vede la „Steffanus", se făcea atunci ca acuma, iar nu ca în evul mediu. Iar enigma o pot deslega azi. Copilul, după ce a copiat pănă la „Moldavia" ce i se dăduse, a adaus, el, oaspetele unui *Erzherzog* în Innsbruck, un naiv: „erzozorg", sau, cetit nemțește: „erțoțorg", titlu pe care-l credea egal cu Voevod.

Ca altă informație, nu e adevărat că de la volumele XI și XII din Hurmuzaki — Hurmuzaki se chiamă pentru aceste volume: N. Iorga — n'a mai „ieșit aproape nimic" despre Mihai Viteazul. Ar ajunge marea descoperire a d-lui Pernice. Campania ardeleană în Moldova la 1592 nu e pentru „a pune în Scaun" pe

www.dacoromanica.ro

Aron-Vodă (v. p. 3), ci pentru a înlătura pe usurpatorul Petru Cazacul, venit în mijlocul acestei Domnii. „Hazzon" la no. 14 e Hasan. Declarația lui Giovanni de' Marini Poli în afacerea procesului său cu Petru Șchiopul, aflată în Archivele din Mantova (no. 16), se explică prin legăturile lui Petru cu ducele de acolo. Și era bine să se fi ales din memoriul de șaizeci și cinci de pagini al lui Giovanni faptele noi; dar pentru aceasta trebuia cunoscută în amănunte istoria Moldovei. „Sarpetest" (p. 69) e Șerpătești, nu Șerpetești. „Rocz-Gradium", Rasgrad, nu e identificat și lipsește și în tablă. „*Episcopul* călugărilor din Putna" în titlul n-lui 39 n'are sens. În jurământul Sîrbilor (no. 45) *nici vorbă de o călătorie în taină a lui Mihai Viteazul la Sîrbi pentru a-i chema la luptă contra Turcilor.* E o imposibilitate materială și politică. De fapt *e vorba de un trimes ardelean, Vajda Mihoc (Mihociu).*

Ca incomplectă cunoștință a limbii noastre, d. Veress scrie: „belșug", „toiu nesățios", Mihai „zace în cleștele păgînilor", „hotărîre luată *în* curtea", „anevoiase", „întâmplări", „își are îndreptățirea *prin*", „luate în privire", „înfățișem", „oștile lui Mihai Vodă *cu* cele *unite* (= unite cu cele) ardelene", „campania *publicată*", „*supt* poalele cetății Tîrgoviștei", „Imperiul Sacru (= Sacrul Imperiu) Roman", „jobag", „l-au dat amînă", „încredințez de încredințarea". Mihai nu poate fi „ruda" lui Sigismund (p. 39). Mai culegem: „zăcînd în răni", „jefui", „ar puteau", „ar lăsau". Mă întreb ce poate fi „profon" în românește; în ungurește trebuie să însemne: proviant, provisii (v. p. 66, no. 35). P. 74: „pătrînjel", „pișcariu", „cămucă" (*camocatto*, καμουχᾶ, camhă). Nu orice Rus e Muscal *(ibid.)* „Ghiră", nume de măsură, nu e românesc. „*Vorbele* pe care le spune cu *cuvintele* noastre" (p. 75) e tautologie. În vechea românească se zice: „hărmințaș", nu „hărmințar" (p. 87). Nu „Cercheasa", ci Cerchesa, nu „creștinității", nu „se 'mprăsteau". Ce pot fi „mingie înfocate" (cetește granate)?

În ce privește alte limbi, nu aș crede (p. 35) că se poate „sub nundinas sniatensibus" ori „qua confinia" (p. 62), „Szolnakica" *(ibid.)*, „epiphiis" (= ephippiis), „respectu insufficientia" („insufficientiae"), „cum pauculo" (= paucula) „equitate", „et (= en) inquit", „in marem" (= in mare), „verba hac" (= haec), „afflicta (= afflictae) christianitati", „quae (= qui) illis resisteret" P. 69, r. 9 de sus, în loc de „accidere" ar fi de cetit: „occidere". La p. 70: „mortis supplici" (= supplicio). Unde însă necunoștința de latină

www.dacoromanica.ro

a d-lui Veress strălucește. e cînd la actul din 27 Septembre 1590 (no. 69), unde se vorbește de „domino Steffano Vaivoda, unico filio mare“ (se scrie cu literă... mare), adauge naiv: „această expresie involuntară a scriitorului arată cum că Ștefăniță-Vodă era numit în casa părintească: *fiul mare!* Caracteristic e și felul de a scrie numele tînărului Domn cu *f* românește (nu latinește), precum semna el însuși“. Dar nu poate fi și „unic“ și „mare“. Iar „filio mare“ înseamnă „fiu *masculin*“, cum se vede și din ce urmează pentru sora lui: „Maria, unica filia foemina“ (p. 122). Continuu: p. 131: „exutiendum (?) arma“. La p. 182 trebuie: „*se* (nu *si*) ex parentibus christianis genitos esse“. La p. 243 „perpendat“, nu „perpendeat“.

Ca tendință națională, se atribuie „Curții de la Alba-Iulia a zelosului principe Sigismund Báthory „ideia luptei pentru cruce (p. VII). „Epoca lui Mihai-Vodă e poate cea mai bine studiată în literatura istorică *ungară* și romînă“: e vorba de un Domn romîn și într'o carte tipărită cu bani românești în românește. Se spune cu privire la Moldova, Muntenia și Ardeal de „neamurile celor trei țări“ (trei neamuri?). Negociațiile Domnilor noștri, de obiceiu intitulați „Voevozi“, sînt presintate ca „negoțieri *(sic)* de *supunere*“. Aron-Vodă însuși protestă contra acestei interpretări; el se declară supus numai Împăratului: o observă și d. Veress (p. X). În „străinii nemiloși și hrăpăreți“ (p. XII) cari au prădat Ardealul nu se poate crede că intră și Mihai Viteazul? Pretutindeni (p. XIII) Báthory e pus în frunte, peste Mihai. El e și „cunoscător minunat al limbii italiene“ (p. XIII). E vorba de „organisația“ pe care acesta voià să o deie țerilor noastre *(ibid.)*.

Autorul caută a îndreptăți pentru ce publică „și documente în care nu e vorba de Romini“, ceia ce a fost „puțin prețuit și rău interpretat de unii cari s'au ocupat de volumele ei (publicației) de pănă acuma“. De și se dau multe acte cu privire la uciderea adversarilor lui Sigismund Báthory, trebuie să recunosc că data aceasta materialul străin de curiositatea noastră e mult mai puțin, dar *este*.

Mărginind și mai mult materialul, revăzînd pe original copiile, cercetîndu-se informația românească, volumele celelalte pot aduce și mai mari foloase decît acesta, în care se cuprind și atîtea documente de prima ordine: Sacrificiile enorme pe care și le impune sărăcita Fundație Ferdinand ar trebui să impuie aceste norme discreției d-lui Veress. **N. Iorga.**

---

www.dacoromanica.ro

Infiltrări de populaţii străine în Cîmpia Tisei în veacurile XVIII-XIX

Statul unguresc de după războiu, duce o intensă operă de propagandă în lumea apuseană trecută până departe peste Ocean, prin care încearcă să dovedească ţerilor „civilisate" marea nedreptate ce i s'a făcut prin alcătuirea tratatelor de pace, cînd adecă i-au fost răpite, pe nedrept, cele mai însemnate părţi din teritoriul ei naţional şi cedate Statelor vecine, care n'ar avea niciun drept istoric sau etnic asupra acestor pămînturi, de oare ce ele au fost totdeauna ungureşti, iar puţinul număr de naţionalităţi aflătoare pe teritoriul lor ar fi intruse acolo de puţină vreme. Propaganda ungurească e îndreptată în deosebi contra Statului nostru, cerînd tribunalului mondial, împărţitor de dreptate, să procedeze cît mai grabnic la o revisuire a tratatelor de pace, obligînd România să cedeze Ungurilor toată regiunea de şes a Tisei, cuprinsă între actualele hotare, cu oraşele Satu-Mare, Careii-Mari, Oradea, Salonta-Mare, Arad şi Timişoara.

Tot acest potop de opere de propagandă ungurească este alcătuit pe date istorice etnografice şi statistice false, adevărul fiind cu totul altul. Noi am stăpînit în tot evul mediu şi o parte din cel modern actuala regiune de cîmpie a Tisei, am format majoritatea populaţiei aici, nu numai la sate, ci şi la oraşe chiar, şi numai în a doua jumătate a veacurilor XVIII şi XIX am fost tot mai mult cotropiţi de noile valuri de colonişti aşezaţi pe pămîntul vetrelor noastre străbune, şi desnaţionalisaţi în o mare măsură.

Cîmpia Tisei şi-a alcătuit mosaicul etnic de astăzi abia în veacul al XVIII-lea, după plecarea Turcilor, cînd au rămas aici mari întinderi de pămînt pustii, formînd proprietatea Statului, oraşelor ori a nobilimii şi care trebuiau lucrate. Acest fapt a determinat pe stăpînii de pămînt să aducă pe moşiile lor un nesfîrşit număr de colonişti pe toată întinderea cîmpiei, şi ei au fost supuşi unui regim privilegiat faţă de elementul românesc băştinaş.

În Banat până la 1700 erau două neamuri: Romînii şi Sîrbii, noi formînd majoritatea populaţiei, elementul sîrbesc fiind puţin la număr şi aşezat abia în colţul sud-vestic al judeţului Torontal.

Sîrbii —, cu pretenţia de stăpînire a Banatului întreg până la Mureş —, sînt pomeniţi întăia oară în această provincie abia în veacul al XIV-lea, cînd despoţii lor, pentru a-şi scăpa poporul

www.dacoromanica.ro

de urgia turcească, recunosc suzeranitatea regilor Ungariei, cari la rîndul lor acum dau voie Sîrbilor să treacă în stînga Dunării şi să-şi facă locuri de aşezare. Infiltrarea sîrbească în Banat — cum o dovedesc izvoarele istorice şi datele documentare— s'a făcut în şase mari perioade de timp, cea mai puternică fiind cea de la 1690, cînd au trecut Dunărea supt conducerea Patriarhului Arsenie al III-lea Cernoievici, un număr de 40.000 familii fiind aşezate în Sudul provinciei.

Patriarhul cîştigă de la Împăratul Leopold însemnate privilegii pentru „naţia sîrbească"; acum sînt supuşi jurisdicţiunii Bisericii sîrbeşti şi Romînii din Ardeal, Banat şi Crişana timp de aproape două veacuri, ducînd o necontenită luptă — cler şi popor — pentru redobîndirea neatîrnării religioase. În veacul al XVIII-lea alte grupări de Sîrbi se alătură celor veniţi înainte, şi-i vedem ridicîndu-se pănă departe peste oraşele Arad, Timişoara, Vîrşeţ şi Biserica Albă, pătrunzînd pe văile rîurilor tot mai adînc în spre regiunea muntoasă.

După 1718, numărul Romînilor şi Sîrbilor din Banat — faţă de marea întindere a provinciei — era puţin; de aceia Curtea din Viena, care a ajuns stăpînă peste această parte din ţară, a început a o colonisa cu element germanic, adus din diferitele provincii ale Austriei şi ţerile renane de supt stăpînirea ei.

Între anii 1718 şi 1795 se întîmplă marile colonisări şvăbeşti în Banat, suprapuse peste elementul străvechiu românesc. Aşezarea Şvabilor în noua lor ţară nu s'a făcut dintr'odată şi cu aceiaşi intensitate: cele d'ntăiu curente germane au pătruns aici între anii 1712 şi 1722. A doua perioadă poate fi aşezată între anii 1724 şi 1727, cînd numărul celor veniţi e mai mare, iar aşezarea lor în diferitele părţi ale provinciei e făcută mai sistematic. Pe la 1736 începe o nouă năvală de elemente germane în spre Banat, dar este răpede gonită din causa războiului dintre Austrieci şi Turci, şi abia după pacea de la Belgrad firul colonisărilor e reluat din nou, supt Domnia Mariei-Theresei.

La 1751 administraţia militară a Banatului e înlocuită cu una comercială, iar la 1759 Împărăteasa, din lipsă de bani, amanetează provincia unei bănci vieneze pentru suma de 10.000.000 de florini. Populaţia românească are acum ani de-a rîndul de îndurat cele mai grele suferinţe. Funcţionarii venali germani pun asupra ei fel de fel de imposite, anume ca să-i facă să plece în alte părţi,

www.dacoromanica.ro

pentru ca astfel satele părăsite de Romîni să fie refăcute şi populate cu colonişti germani. Maria-Teresa prin patenta de colonisare precisează pănă în cele mai mici amănunte modul cum să se facă această colonisare a Şvabilor, precum şi privilegiile pe care le va avea fiecare familie de colonist. Acum ieau fiinţă cele mai mari centre rurale şi urbane şvăbeşti din Banat. O statistică de la 1770 — cînd marile curente de colonisări şvăbeşti scad tot mai mult în intensitate — dă următoarele date asupra populaţiei Banatului:

Romîni erau	186.639
Germani „	42.201
Sîrbi „	78.870
Bulgari „	8.683
Alte naţionalităţi	5.625

Supt Iosif al II-lea, colonisarea şvăbească este mult mai slabă, numărul celor aduşi din ţerile Apusului fiind an de an tot mai mic. Odată, cu moartea lui se puse capăt marilor valuri şvăbeşti venite în spre Banat, iar puţinii cari îşi vor mai face apariţia aici, în veacul al XIX-lea, vor fi aşezaţi aproape cu toţii în centrele industriale şi comerciale ale provinciei.

Puţina populaţie ungurească care se afla pe teritoriul Banatului în evul mediu a fost cu totul nimicită de către stăpînirea turcească. La 1770 nu se face nicio amintire despre ea aici. Abia în veacul al XIX-lea începe opera de colonisare ungurească în Banat, cînd an de an numărul lor va spori tot mai mult. Prin noile colonisări făcute pe moşiile Statului ori ale particularilor Ungurii ating la 1840 numărul de 14.342 suflete. De acum înainte Guvernele Budapestei şoviniste vor pune o deosebită grijă pentru înmulţirea şi ajutorarea coloniştilor unguri din Banat, aşa că la 1910 numărul celor aşezaţi aici în jumătate de veac atinge cifra de 242.152 suflete.

În Crişana, la începutul veacului al XVII-lea, de asemenea Romînii formau majoritatea populaţiei, Ungurii fiind reduşi abia la cîteva insule răzleţe aflătoare în partea de Apus a ţerii, în apropierea actualelor graniţe. Aşezările ungureşti în judeţul Arad se fac supt forma unor slabe curente de colonisare între anii 1699 şi 1751, altele între 1752 şi 1780, iar cele mai puternice centre ungureşti, cu viaţa organisată dăinuind pănă azi, ieau fiinţă aici în veacul al XIV-lea. Cît de slabe au fost cele d'intăiu curente de

www.dacoromanica.ro

colonisare ungurească în județul Arad o dovedește statistica de la 1779, cînd numărul lor abia atingea cifra de 10.000. Tot în veacul al XVIII-lea au fost coloniști în județul Arad și puținii Germani supt forma unor insule răzlețe, desfăcute din masa șvăbească din Banat.

Pătrunderea elementului unguresc din spre lunca Tisei și inima șesului către regiunea de dealuri și munții apuseni a fost foarte intensă în cursul celor din urmă două veacuri și pe valea Crișului Negru și Răpede, ajungînd până la Beiuș și în depresiunea Vașcăului, iar în spre Răsărit de Oradea până aproape de localitatea Vadul Crișului. Ținutul de șes și dealuri dintre apele Bărcău, Ier, Crasna, Someș și Tisa în tot veacul al XVIII-lea ne-a cunoscut pe noi ca pe un neam străvechiu cu însemnat trecut istoric. Românii din județele Satu-Mare, Ugocea și Hajdu au dat cel mai mare contingent de soldați în luptele revoluționare purtate de Francisc Rákóczy, iar la 1761, cu ocasia diferitelor mișcări religioase născute între Românii județului Satu-Mare, contele Antoniu Károly îi caracterisează astfel: „Atît de puternic sînt inficiate inimile acestor neînfricoșați, încît abia se mai pot îndoi".

În veacul al XVIII-lea noi treceam mult mai departe peste actuala frontieră, unde alcătuiam sate întregi cu limba de vorbire și liturgică românească, ba populam chiar cartiere întregi din unele orașe și tîrguri, și unde azi nu se mai află nici urmă despre vechea noastră viață. Orașul Hajdu-dorog—sediul episcopiei greco-catolice maghiare, înființată cu scopul vădit de a desnaționalisa pe Românii acestor părți, — avea până la 1816 două parohii: una ruteană, cu 4.031 suflete, iar alta românească cu 2.014 locuitori. În Hajdu-Böszörmény erau în veacul al XVIII-lea două parohii: una românească și alta sîrbească, limba românească fiind întrebuințată în vorbirea zilnică și slujbele religioase în toate satele greco-catolice locuite de Români în județele Hajdu și Szabolcs.

Shematismele episcopiei greco-catolice rutene de Muncaciu, supt a cării jurisdicție au fost supuși decenii de-a rîndul Românii din satele județelor Hajdu, Szabolcs, Satu-Mare și chiar din o parte a Bihorului, dau date prețioase despre numărul nostru în acele părți până prin anii 1840-50, cînd am fost tot mai puternic secerați de către șovinismul unguresc, care lupta, cu toate armele, contra noastră.

Maghiarisarea elementului românesc din Cîmpia Tisei s'a făcut

www.dacoromanica.ro

pe de o parte prin biserica și școala ungurească, pe de altă parte printr'o serie de legiuiri cu caracter șovinist, care toate tindeau la crearea Statului unitar unguresc, din care să dispară orice urmă de naționalități ori minorități etnice.

Între actualele frontiere apusene, în lungul cîmpiei se află și azi o serie întreagă de sate românești aproape cu totul desnaționalisate, unde doar copiii, crescuți în școlile de după războiu, știu ceva din limba noastră. Aceștia trebuiesc readuși din nou la viața veche strămoșească prin biserică și școală, prin graiu și carte românească, pentru ca astfel prin ei să se formeze o adevărată barieră sufletească, cu neputință de trecut de către aceia cari visează o revenire la vechea stare de lucruri d'inainte de războiu.

Ștefan Manciulea.

Elementul românesc din Cîmpia Tisei și Carpații nordici în evul mediu.

Cîmpia Tisei a fost locuită la începutul evului mediu, pe mari întinderi, de o populație românească, fiindcă Ungurii, neam de stepă, cînd s'au coborît peste lanțul Carpaților în veacul al IX-lea, ne-au aflat pe noi aici. Acest fapt îl adevereşte tradiția istorică de o potrivă ca și diferitele acte și documente din veacurile X—XII, care pomenesc despre populații străvechi în tot șesul Tisei, — și nu puteau fi atunci decît neamuri romîno-slave, — care duceau aici o viață independentă, avîndu-și organisație bisericească și politică cu totul deosebită de cea a neamurilor din vecini. Ungurii au putut supune aceste populații, conduse de cnezii și voevozii lor, numai în urma unor grele și îndelungate lupte, dîndu-li voie să-și păstreze și mai departe vechea lor formă de conducere, ducîndu-și viața după normele vechi de drept românesc. Nici nu putea fi vorba de o totală nimicire a populației romîno-slave din șesul Tisei din partea Ungurilor, de oare ce aceștia în veacul al IX-lea erau puțini la număr și buni bucuroși că află în vecinătatea, sau mai tîrziu supt stăpînirea lor, alte neamuri, de la care ei au învățat în mare parte agricultura, pe care o cunoșteau numai în mod rudimentar, care neamuri prin priceperea temeinică în ale agriculturii li furnisau Ungurilor grîul pentru hrană.

De altfel neamul nomad asiatic, la venirea lui în Panonia, a ocupat întâiu abia Ținutul de dincolo de Dunăre și puțin din

www.dacoromanica.ro

cel dintre Dunăre și Tisa și abia tîrziu în veacurile al X-lea și al XI-lea a trecut în stînga Tisei, atras de bogățiile minerale ale Ardealului. Prezența noastră mult mai veche decît a Ungurilor în Cîmpia Tisei o dovedește, între altele, nomenclatura apelor — une ori chiar ale celor mai mici—, ca și a diferitelor unități geografice, care aproape toate sînt românești sau romîno-slave. Dar e lucru cunoscut că o populație, atunci cînd ocupă un teritoriu, ea este aceia care dă diferitele numiri factorilor geografici și toponimici și nu primește altele de împrumut de la cine știe ce neam vecin ori venit acolo mult mai tîrziu. E de notat însă faptul că o mare parte din nomenclatura Cîmpiei Tisei în evul mediu a fost tradusă în ungurește de către diecii cancelariilor regești ori județene și astfel schimbată a intrat în usul public.

Documentele Statului unguresc de supt regii arpadieni și angevini pomenesc în toată partea de Apus a țerii așa-numitele ținuturi românești, „villae olachales". În veacul al XIII-lea, în Banat apar mai multe grupări de sate românești, a căror populație era condusă de către cnezii respectivi, după vechile norme de drept „valah", moștenit din vremuri „străvechi". La 1335 e pomenit în Banat Voevodul Bogdan fiul lui Nicolae, iar în lupta purtată de Carol Robert contra Domnului din Țara-Românească regele e ajutat de mai mulți Romîni bănățeni, cărora li răsplătește vitejia prin donații de moșii — unele în apropierea Timișoarei de azi— și prin ridicarea multora din ei la rangul de nobili. În veacul al XIV-lea Romînii bănățeni sînt supuși la grele persecuții și asupriri din partea catolicismului unguresc. Cu toate aceste greutăți ei rămîn totuși credincioși regelui, care, la rîndul lui, de cîte ori avea nevoie de brațe ostășești pentru apărarea hotarelor, totdeauna făcea apel la populația românească; aproape în toate războaiele ai noștri sînt pomeniți ca luptînd în rîndurile întăiu ale armatei ungurești. Pe Romînii bănățeni îi aflăm în veacul al XV-lea organisați în șapte districte, conduse de cnezi și voevozi aleși liber de către populația fiecărui district din sînul ei, și Ludovic Postumul prin diploma de la 1475 li acordă însemnate privilegii, recunoscînd poporului, cnezilor și voevozilor drepturile cîștigate din timpuri străvechi de la regii Ungariei.

Tot așa din vechiu e amintit elementul românesc și în Crișana, unde — după mărturia unuia dinte cei mai competenți istorici unguri de azi — noi eram încă în veacul al IX-lea. Ungurii ne-au

www.dacoromanica.ro

găsit ca un neam străvechiu, cu viață politică și rosturi gospodărești. În veacul al XIII-lea, cu ocasia năvălirii Tatarilor în Ungaria, noi am ocupat o însemnată parte din șes, cuprinsă între Crișul Negru și Alb, după cum mărturisește canonicul Rogerius de la Oradea-Mare în opera lui poetică „Miserabile Carmen", scrisă cu acest jalnic prilej. La începutul veacului al XIV-lea, regele Carol Robert dăruiește cutărui magistru mănăstirea Borosineu de lîngă Arad, pe teritoriul căreia se aflau o serie de sate românești, „cum villis olachalibus".

Pe voevozii romîni îi găsim în tot ținutul Zărandului în veacurile XIV-XVI, conducînd cu autoritatea lor nediscutată populația românească și neavînd niciun fel de legătură cu organele administrative ale comitatelor, ci fiind direct supuși contelui de Timișoara.

Registrul de la Oradea-Mare pomenește, între anii 1208 și 1235, o mulțime de sate românești aflătoare pe teritoriul acestei cetăți și care aveau în fruntea lor drept conducători pe cnezi. Toți Romînii de pe teritoriul episcopiei romano-catolice de la Oradea-Mare se bucurau în veacul al XIV-lea de însemnate privilegii și scutiri, fiind mult mai favorisați decît celelalte naționalități. Impositele pe care le plătiau capitolului erau față de ale celorlalți supuși mult mai mici; în schimb, Romînii erau datori, de cîte ori era nevoie, să se înroleze supt steagul banderiului episcopului romano-catolic și să participe la diferitele lupte. Aceste privilegii ale Romînilor de pe teritoriul diecesei romano-catolice de Oradea li-au fost recunoscute de toți episcopii, pănă în veacul al XVIII-lea, cînd Împărăteasa Maria-Teresa le-a șters pentru totdeauna.

În ce privește ținutul Crasnei și Maramurășul, ele au fost adevărate rîuri de viață românească în tot evul mediu, cu care regii Ungariei au avut atît de mult de furcă, și acolo ne-am putut păstra — cu toată vitregia vremilor — cu viața specific românească, pănă în zilele noastre.

Elementul românesc se întindea în evul mediu mult mai departe peste apa Tisei, peste tot lungul Carpaților nordici și păduroși, ajungînd pănă în Moravia. Pe la 1214 paza pădurilor din județul Bereg era încredințată Romînilor, dintre cari unii au fost ridicați la rangul de nobili, ocupînd chiar funcțiunea de voevod, cum a fost casul lui Crăciun din acele părți. În veacul al XIV-lea,

www.dacoromanica.ro

Romînii din județele Bereg și Ung se bucurau de însemnate privilegii obținute de la regii Ungariei, în urma cărora ei ajung să fie supuși numai voevodului ales de ei, de la hotărîrile căruia se putea apela numai la Palatinul țerii. Chiar impositele cu care erau datori acești Romîni față de regalitatea ungurească erau mult mai reduse în raport cu ale celorlalte populații din vecini.

În două diplome ale reginei Elisabeta — în una Romînii sînt numiți „Valahii ei" —, de la 1364 și 1370, se consfințesc drepturile Romînilor din județul Bereg, cari formau aici o „crainâ", un fel de ținut autonom, condus de un voevod. Craina românească a Beregului a dăinuit până în veacul al XIII-lea, cînd a fost cu totul desnaționalisată de masa ruteană, coborîtă din spre Galiția.

Pe Romîni îi întîlnim supt formă de păstori până în veacul al XVI-lea în județul Thurocz, iar între anii 1437 și 1510 se pomenesc mai multe valuri de păstori „valahi" așezați pe moșiile cetății Torna. Ca păstori și mici agricultori, Romînii ajung până supt masivul muntos al Tatrei înalte, unde îi întîlnim în veacul al XV-lea pe teritoriul celor două cetăți însemnate Arva și Sykava și unde pe lîngă păstorit îndepliniau și serviciul de „grăniceri" întru apărarea hotarelor și a drumului comercial care lega Ungaria cu Polonia. Pentru serviciile aduse regalității ungurești, Matei Corvinul recunoaște Romînilor de pe teritoriul acestor două cetăți, prin diploma de la 1474, toate vechile lor drepturi și privilegii, cîștigate de de mult de la regii Ungariei.

Numeroșii Romîni din județul Trencsén populau la 1567 un număr de douăzeci și două de localități, plătiau domnilor de pămînt darea după fiecare poartă: „unii cinci, alții trei miei". De aici au trecut Romînii în evul mediu până în Moravia, populînd tîrgurile Mesericiul Valah, ca și ținuturile încunjurătoare, dar, în cursul vremilor, atît cei risipiți în lungul Carpaților pădurоși și nordici, cît și aceștia din urmă au fost cu totul rutenisați sau slavisați.

Elementul românesc e pomenit în Cîmpia Tisei și în vremea ocupației turcești, între anii 1526 și 1699, cînd, din pricina greutăților unei stăpîniri străine și distrugătoare a tot ceia ce nu purta pecetea Islamului, o mare parte dintre Romînii șesului s'au retras în regiunea de dealuri și muntoasă, încît cei rămași erau mult mai puțini decît înainte de veacul al XVI-lea. Și acum, cu toate neno-

www.dacoromanica.ro

rocirile abătute peste capul nostru, făceau în toată regiunea de şes agricultură, dar în deosebi se îndeletniciau cu păstoritul. În veacul al XVIII-lea, după plecarea Turcilor, păstoritul a fost reluat peste toată Cîmpia Tisei, cu mult mai mare avînt, mai ales că acum aproape toate oraşele aveau mari întinderi de păşune, provenite din dărîmarea şi arderea satelor din partea Turcilor.

Între păstorii şesului sînt pomeniţi acum tot mai numeroşi Romînii, dintre cari unii s'au aşezat statornic ca proprietari de turme în diferite oraşe, iar alţii făceau păstoritul prin transhumanţă, coborîndu-se odată cu toamna din spre ţinutul „Mărginenilor", Bîrgăului, ori Călimanului, cu turmele la iernat, în spre pustele de la Debreţin-Hortobágy sau Deliblat din Banat, iar alţii trecînd mai departe pănă dincolo de Dunăre. Unii din aceşti păstori statorniciţi în satele şi oraşele şesului au ajuns aşa de numeroşi, încît în unele părţi Sfatul orăşenesc s'a văzut nevoit să aducă astfel de hotărîri, încît să li interzică acestor Romîni a-şi mai cumpăra case ori imobile pe teritoriul respectivelor centre urbane.

În veacul al XIX-lea păstoritul a decăzut în toată regiunea de şes, marile *praedii* au fost parcelate şi colonisate cu Unguri, aşa încît elementul românesc stabilit aici în cea mai mare parte a fost desnaţionalisat.

Ştefan Manciulea.

Contribuţii la istoria Romînilor în veacul al XIV-lea şi al XV-lea

(O nouă colecţie de documente.)

Încă în 1908 a apărut întăiul volum de documente privitoare la trecutul familiei Bánffy de Losonc intitulat: „A Tomaj Nemzetségbeli Losonczi Bánffy család története. Oklevéltár, szerkesztette Varju Elemér, v. I (1214-1457), Budapesta.

Numai peste douăzeci de ani s'a tipărit al doilea volum, redactat de dr. Bela Iványi, cuprinzînd acte din 1458-1526.

Aflăm aici un imens material documentar, care interesează şi istoriografia noastră, ştiut fiind că această familie a avut în Ardeal proprietăţi uriaşe şi astfel trecutul multor sate româneşti se oglindeşte în documentele cuprinse în cele două volume ale colecţiei.

De şi partea întăiu a fost tipărită cu două decenii şi mai bine

www.dacoromanica.ro

în urmă, la noi, după cît ştiu, nu s'a remarcat importanţa ei. (Un exemplar stătea la îndemîna cercetătorilor la Biblioteca Universităţii din Cluj. În Biblioteca Academiei Romîne nu se află?)

Cred că fac un lucru util cînd reproduc documentele mai importante pentru trecutul nostru, încercînd să arăt, pe scurt, în ce constă contribuţia pe care ele o aduc.

Cele zece acte ce urmează pot fi împărţite, după cuprinsul lor, în două categorii: unele care ating şi istoria Ţerilor Romăneşti (VI, VIII, IX şi X), iar celelalte referitoare numai la starea Romînilor ardeleni în veacurile al XIV-lea şi al XV-lea.

La începutul unei scrisori datate din 9 Mart 1438, autorul ei, Paul, se intitulează episcop de Argeş şi comisar însărcinat cu colectarea taxelor de indulgenţe menite pentru convertirea creştinilor aparţinători Bisericii orientale. Acest Paul nu figurează în lista episcopilor de Argeş cunoscuţi pănă acum [1].

Un ordin al regelui ungar Vladislav al II-lea către episcopul catolic şi cei doi Voevozi ai Ardealului din 16 April 1493 vorbeşte de pregătirile sale militare, pe care le face contra Turcilor, de sigur, în legătură cu expediţia acestora în Ardeal, pe care a înfrînt-o în primăvara anului 1493 vice-Voevodul Ardealului, Ştefan Telegdy [2]. De aici aflăm că Voevozii ardeleni au primit o solie de la Ştefan-cel-Mare, Domnul Moldovei (căci „waiwoda Transalpinarum“ el trebuie să fie, cum observă şi editorul). Nu ni se spune rostul acestei solii, dar îl bănuim. Ştefan-Vodă se străduia, încă din Ianuar 1493, să cîştige pe Alexandru, principele Lituaniei, pentru o alianţă împotriva Turcilor [3]. Aceiaşi propunere va fi fost făcută şi Ungurilor.

Din actul următor (IX) (o scrisoare a lui Toma Bakocz, viitorul Mitropolit primat al Ungariei) ştim că, la începutul anului următor, un sol regal avea să plece, în vederea păcii, la Turci şi să treacă şi pe la Voevodul moldovean. N-rul X vorbeşte de stăpînirea lui Ştefan-cel-Mare asupra Ciceului.

Actele privitoare la trecutul Romînilor ardeleni sînt, asemenea, importante. Nu e locul aici să le analisăm amănunţit. Cele patru d'intăiu aparţin secolului al XIV-lea.

---

[1] V. N. Iorga, *Studii şi documente,* I-II, pp. XXIV şi XXV.

[2] Cf. *Istoria milenară a Ungariei,* IV, p. 355.

[3] N. Iorga, *Istoria lui Ştefan-cel-Mare,* p. 224.

www.dacoromanica.ro

Ştefan, vice-Voevodul Ardealului, ordonă (la 6 Novembre 1353) capitolului de Alba-Iulia să facă o cercetare împotriva lui Iacob, fiul lui Wyd, castelanul Ciceului, fiind învinuit că a prădat proprietăţile magistrului Toma, fiul lui Dionisie de Reghin, săvîrşind volnicii şi omoruri. La 29 ale aceleiaşi luni, Capitolul raportează că a stabilit faptele imputate sus-numitului castelan. Pe noi ne interesează împrejurarea că făptuitorii trimeşi de Iacob, fiul lui Wyd, au fost Romînii şi cnejii: Petru, fiul lui Mihail, Julea, Ioan, fiul lui Benrer (!), „Voicu, Frate şi Ioan Lungul, precum şi alţi oameni de rînd, aparţinători cetăţii Ciceu. Procesul s'a pus în curs între magistrul Toma şi, de cealaltă parte, Iacob, fiul lui Wyd, castelanul, „împreună cu cnejii şi Romînii lui" (II).

La 1-iu Iulie 1357, răsplătind credinţa şi vitejia unor membri ai familiei Bánffy de Losoncz, Ludovic-cel-Mare li dă privilegiul ca de la Romînii de pe proprietăţile lor să nu se iea „quinquagesima" datorită regelui (III).

Este o mărturie de chipul cum Romînii ardeleni, cari la începutul stăpînirii ungureşti erau tributari numai coroanei regale, au ajuns să fie proprietatea exclusivă a nemeşilor, cari i-au prefăcut în iobagi legaţi de glie.

În veacul al XIV-lea, după cît se pare, strămoşii noştri plătiau domnilor de pămînt numai contribuţia dată, înainte vreme, regelui (cf. no. IV).

În donaţia regelui Sigismund din 1405 („novae nostrae donationis") aflăm numele unor sate româneşti, pomenite aici pentru întăia oară, din judeţul Someş. Acestea sînt: Baba, Bîrsău, Sălişca, Negrileşti, Giurgeşti, Leleşti, Hăşmaş şi Suciu. Şigan se mai află amintit în documente anterioare la 1379 [1], Vima la 1390 [2], Cîţcău la 1348 şi 1356 [3], Căşeiu la 1348 [4].

Însemnătatea actului din 22 Iunie 1446, emanat, în urma unei cercetări la faţa locului, de la Conventul din Clujmănăstur o atribuim faptului că înşiră deosebitele feluri de biruri la care erau supuşi iobagii din Ardeal pe la mijlocul veacului al XV-lea. Se vorbeşte de Romîni cari puteau să aibă mai mult de o sută zece porci (VII).

---

[1] Kádár, *Monografia jud. Someş*, VI, p. 5, 2.
[2] *Ibid.*
[3] *Ibid.*, IV, p. 160.
[4] *Ibid.*, p. 411.

www.dacoromanica.ro

I.

6 Novembre 1353.

Viris discretis et honestis dominis et amicis suis, honorabili capitulo ecclesiae transsilvanae, Stephanus, vicevayvoda transsilvanus, debitae amicitiae et honoris continuum incrementum. Dicit nobis magister Thomas, filius Dyonisii de Regun, quod magister Jacobus, filius Vyd, castellanus de Chycho, una cum universis Olachijs ad eandem (!) castrum pertinentibus, pridem ad possessiones suas, videlicet ad Kuzarwar et Kerew vocatas, potentialiter eundo, desolasset et devastasset easdem et quosdam ex iobagionibus suis, viros scilicet et mulieres, letaliter vulnerando, captivasset et captos ad dictum castrum Chicho deduxisse, culpis ipsorum nullis requirentibus. Super quo discretionis vestrae amicitiam praesentibus petimus diligenter quatenus vestrum mittatis hominem, pro testimonio fidedignum, quo praesente Nicolaus, filius Andreae de Thewk, vel Thomas aut Ladislaus, filii Raphaelis de Kend, sive Myke, filius Nicolai, aliis absentibus, homo noster, ab omnibus quibus decet et licet, diligenter investigando, sciat et inquirat omnimodam veritatem de praemissis. Et post haec seriem, quando vobis veritas praemissorum constiterit, nobis amicabiliter rescribatis. Datum in Sancto Emerico, feria quarta proxima post festum Omnium Sanctorum, anno Domini m-mo CCC-mo L-mo tertio.

(I, pp. 195-6.)

II.

29 Novembre 1352.

Nobili viro et honesto Stephano, vicewayvodae transsilvano, amico suo honorando, capitulum ecclesiae eiusdem partis transsilvanae amicitiam paratam omni cum honore. Literas vestrae amicitiae honore quo decuit recepimus in haec verba (v. documentul antecedent). Nos enim, petitionibus vestrae amicitiae annuentes, una cum eodem Nicolao, filio Andreae, homine vestro, nostrum hominem, videlicet Benedictum, rectorem ecclesiae de Deesakna, duximus ad praemissa exequenda transmittendum. Qui demum ad nos reversi nobis concorditer retulerunt quod ipsi secunda feria et aliis diebus sequentibus ante festum Beatae Elyzabeth in duobus comitatibus, scilicet in Doboka et Zonuk, pa-

www.dacoromanica.ro

riter procedentes, a nobilibus et ignobilibus, vicinis et commetaneis, iudicibus nobilium, sacerdotibus, clericis et aliis homimibus communibus super praemissis diligenti inquisitione praehabita, talem comperissent veritatem quod Iacobus, filius Wyd, castellanus de Chycho, Olachos suos et kenezyos, videlicet Petrum, filium Michaelis, Jula Iwan, filium Benrer, Wayk, Frath et Iwan Longum ac alios homines communes ad ipsum castrum Chycho pertinentes ad possessiones ipsius magistri Thomae, filii Dyonisii, Kuzarwar et Kerew vocatas, personaliter destinasset ac ipsas penitus fecisset desolari et devastari, quinquaginta pecora ac ducenta animalia parva, videlicet porcos et oves, abstuli et depelli, multos viros et mulieres letaliter vulnerando, vestibus spoliari et denudari ac unum iobbagionem ipsius magistri Thomae, Petrum, filium Dominici, interfecissent, quem interfectum fide vidissent oculata; unum iobagionem suum Gregorium nomine captum ad praedictum castrum Chycho deduxissent et adhuc eumdem in eodem castro detinerent. Et omnia ista praemissa lite pendente inter praefatum magistrum Thomam, filium Dyonisii, ac praefatos magistrum Iacobum, filium Wyd, necnon kenezios et Olahos suos supranominatos illata et perpetrata extitissent. Datum in vigilia beati Andreae Apostoli, anno praenotato.

Adresa: Nobili viro et honesto Stephano, vicewayvodae transsilvano, pro magistro Thoma, filio Dyonissii de Regun, contra Iacolum, filium Wyd, castellanum de Chycho, inquisitoria.

(I,[1] pp. 196-7.)

III.

1-iu Iulie 1357.

Lodovicus, Dei gratia Hungariae, Dalmaciae, Croaciae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Comaniae Bulgariaeque rex, princeps sallernitanus et honoris Montis Sancti Angeli dominus, omnibus Christi fidelibus. tam praesentibus, quam futuris praesentium notitiam habituris salutem in omnium Salvatore. Regiae Serenitatis gloriae convenit et honori fidelia fidelium obsequia ubertatis gratia fecundare promtaque (!) eorum animum promtiorem efficere retributionis cum favore. Proinde ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire quod nos, attendentes inviolabilem devotionis et fidei puritatem magistrorum Thomae, filii Dyonisii., Thomae

www.dacoromanica.ro

et Stephani, filiorum suorum, item Dyonisii et Stephani, filiorum quondam magistri Stephani, ac Ladislai, Dyonisii, Mychaelis et Nicolai, filiorum quondam Deseu, filii dicti Dyonisii de Losonch, dilectorum et fidelium nostrorum, quam ad nos et ad sacram nostram diadema constanter habere dignoscuntur, considerantes quoque immensa et accepta servitia praefatorum magistrorum Thomae, Stephani et Desew, filiorum Dyonisii, quae iidem primum quondam excelentissimo principi domino Karolo, inclito regi Hungariae, felicis memoriae genitori nostro karissimo et tandem nobis iure successorio regalis diadematis et honoris fastigii culmine decorato sumpmo cum fidelitatis fervore, laudabili virtute nativaque sollicitudine exhibuerunt et impenderunt, quae etiam servitia per praefatos filios eorundem nobis exhibuisse cognovimus, exhibere sentimus in praesenti et exhibituros pro firmo credimus în futurum, in aliqualem recompensationem ipsorum fidelitatum et servitiorum, ut ceteri, has exemplati, discant sub principe glorioso devotius famulari ac laetentur in virtute boni praesidentis, licet modicum et exile videatur quae ad praeseus eisdem facimus horum respectu quae ipsis impendere intendimus temporis in successu, tamen ut votis eorundem aliqualiter annuere valeamus, ad humillimam et devotam supplicationem eorundem universus proventus nostros quinquagesimales de possessionibus et Olachys ipsorum, in partibus transilvanis constitutis et existentibus, in animalibus et aliis quibuslibet rebus Nostrae Maiestati provenire debentes, eisdem magistris Thomae, filio Dyonisii, Thomae et Stephano, filiis suis, item Dyonisio et Stephano, filiis Stephani, filii dicti Dyonisii, necnon Ladislao, Dyonisio, Mychaeli et Nicolao, filiis praefati magistri Desew de dicta Losonch de liberalitate regia et ex gratia speciali perpetuo et irevocabiliter ipsis et eorum haeredibus duximus relaxandos, mandantes et committentes universis et singulis praedictorum proventuum quinquagesimalium collectoribus et exactoribus nunc constitutis et in futurum constituendis, regio firmo sub edicto, ut eosdem magistrum Thomam et filios suos ac filios prænominatorum Stephani et Desew, filiorum Dyonisii, necnon possessione, Olacos et iobagiones eorum olacales, praetextu praedictorum proventuum nostrorum quinquagesimalium molestare, aggravare et perturbare nullatenus audeant vel praesumpmant, sed eosdem a solutione dictorum proventuum nostrorum liberos esse volumus et exemptos, praesentis privilegii nostri patrocinio mediante.

www.dacoromanica.ro

In cuius rei memoriam firmitatem perpetuam praesentes eisdem concessimus litteras nostras privilegiales pendentis et autentici sigilli nostri duplici munimine roborata. Datum per manus venerabilis in Christo patris domini Nicolai, Dei et apostolica gratia archiepiscopi colocensis, aulaeque nostrae cancellarii, dilecti et fidelis nostri, anno Domini, M°CCC° quinquagesimo septimo, quarto nonas mensis iulii, regni autem nostri anno sexto decimo. (Urmează marturii.)

(I, pp. 212-14).

IV.

25 Octombre 1385.

Haec magister Dyonisius, filius Thomae de Lusunch et comes de Zohum.

Universis iobagionibus nostris in Regen existentibus et aliis iobagionibus nostris, tam Olachys, quam Orvz [1] in partibus transsilvanis existentibus. Noveritis vos quod quasdam legationes nostras vobis per nos referendas in ore Iohannis Rufi, famuli nostri, imposuisse, ad exigendam collectam nostram. Cuius quidem verbis et dictis fidem credulam dignemini et velitis adhybere. Vallete (!) in Domino. Scripta in Nagfalu, feria quarta proxima ante festum Beati Demetrii martyris, anno Domini m-mo CCC-mo LXXX-mo quinto.

(I, p. 377.)

V.

1-iu Iunie 1405.

Nos Sigismundus, Dei gratia rex Hungariae, Dalmaciae, Croaciae, etc. marchioque brandenburgensis, etc., Sacri Romani Imperii vicarius generalis et regni Bohemiae guvernator, memoriae commendantes significamus tenore praesentium quibus expedit universis quod nos, regiae perspicacitatis sedulo meditamine perpendentes regio congruere honori et convenire rationi eos regiis debere attolli praesidiis et praemiis decorare donativis quos suis servitiis et reipublicae commodis perpendit laudabi-

[1] Ruşi; *N. I.*

www.dacoromanica.ro

liter insudasse, consideratis itaque et in memoriam Nostrae Celsitudinis multimodis laudabilium servitiorum praeclaris meritis et virtuosis complacentiis Stephani, filii Nicolai, filii Desew de Losonch, fidelis nostri grate dilecti, quibus ipse a pluribus iam transactis temporibus nobis et sacro nostro diademati sub diversitate locorum et temporum laudabiliter et indefesse, non sine rerum et bonorum suorum copiosa expositione, plurimum lateri nostro inhaerendo, signanter autem dum Nostra Serenitas pridem, videlicet in anno nondum transacto, cum valido suo exercitu terram Moravyae pro conterendis nonnullorum suorum rebellium seu infidelium, videlicet Bohemorum, proterviam subintrasset et eadem Nostra Celsitudo eundem Stephanum, filium Nicolai de Losonch, una cum fratribus et familiaribus suis, in quodam oppido, Hatyborz nuncupato, in ipsa terra Moravyae habito, pro refrenanda rebellione eorundem nostrorum infidelium deputasset et collocasset et Iodocus, marchio ipsius Moraviae, qui pro tunc etiam contra nos et sacram nostram coronam regni nostri praedicti Hungariae cum totis suis conatibus insidianter procedebat et rebellizabat, aggregato plurimorum Bohemorum armatorum coorte, hostiliter super ipsos Stephanum ac fratres et familiares suos praedictos irruisset, tunc idem Stephanus una cum suis fratribus et familiaribus, veluti tiro fortis, militari suffultus audacia, in tantum se Iodoco marchioni opposuit, quod eundem cum suis complicibus in fugam convertit, nonnullos ex eisdem prostrasset et vulneribus letiferis sauciasset, in quo nobis et sacrae nostrae coronae praedictae studuit et adhuc anhelat complacere in futurum. Cupientes itaque, imo ex deliberatione matura omnino volentes eidem Stephano regiae munificentiae donum clementer elargire, ut eo ferventius nostris servitiis valeat insudare, quaedam duo castra sua et fratrum suorum Wyvar et Chicho vocata in partibus transsilvanis habita, simul cum possessionibus Baba, Salgo, Vylma, Borzo, Kaczko, Zelenchke, Kusaly, Myhalfalva, Lalfalva, Gywrghfalva, Negelfalva, Zwech et Haghmas, villis valahalibus, item Ilowa Rutenorum, Retteg oppido ac tributis ibidem exigi consuetis, Batha, Zenthmargitha, Kaplyan, Alewr, Felewr et Kerezthwr vocatis, villis Hungarorum, necnon tertia parte tributi in Eggregh habiti, ad dictum castrum Chichow pertinentibus, item Bahnya, similiter oppido, Barnad ac tributo in eadem habito, Ewrmenes, Chavas, Solmus, Dalyan et Waralya nuncupatis villis

www.dacoromanica.ro

hungaricalibus et valahalibus, similiter ad ipsum castrum Vyvar spectantibus, ac molendinis et vadis in praedictis possessionibus ad dicta castra pertinentibus habitis, universis etiam aliis earum utilitatibus et pertinentiis, terris scilicet cultis et incultis, pratis, pascuis, silvis, nemoribus, locis molendinorum, montibus, paludibus, arundinibus, aquis, aquarumque decursibus, ecclesiarum parochialium patronatibus et generaliter quibuslibet earumdem utilitatibus quovis (!) nominibus vocitatis sub earum veris metis et antiquis quibus eaedem hactenus iuxta primarias nostras donationales tentae fuerunt, habitae et possessae de manibus nostris regiis, praelatorumque et baronum nostrorum ad haec adhibito consilio, eidem Stephano, filio Nicolai, et per eum Iohanni, Francisco et Dyonisio, fratribus suis carnalibus, ipsorumque hæredibus et posteritatibus universis novae nostrae donationis titulo et omni eo iure quo eaedem cum integritate suarum iurium et utilitatum praedictorum nostrae regiae rite incumbunt, collationi dedimus, donavimus et contulimus, imo damus, donamus et conferimus, iure perpetuo et irrevocabiliter possidendas, tenendas pariter et habendas, salvo iure alieno, harum nostrarum vigore et patrocinio literarum mediante, quas in formam nostri privilegii redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportatae. Datum Budae, feria secunda proxima post festum Ascensionis Domini, anno eiusdem millesimo quadringentesimo quinto.

(I, pp. 482-484.)

VI.

9 Mart 1438.

Paulus, miseratione divina episcopus ecclesiae argensis a sacrosancta basiliensi synodo in Spiritu Sancto legitime congregata, universalem ecclesiam repraesentante, exsecutor et commissarius unicus sacratissimarum indulgentiarum pro Graecorum ac totius orientalis ecclesiae reductione per ipsam synodum concessarum, per regnum Hungariae cum omnibus dominiis, terris, attinentiisque suis principaliter constitutus....

(I, p. 615.)

VII.

22 Iunie 1446.

Nos conventus monasterii Betae Mariae Virginis de Closmo-nostra memoriae commendamus quod, cum nos, receptis literis

www.dacoromanica.ro

magnifici Johannis de Hwnyad, gubernatoris totius regni Hungariae, super quadam compositione possessionum Sayo, Sarpatak et utraque Vilpes inter ipsum ab una et nobilem dominam relictam quondam Sigismundi de Losoncz ab alia partibus emanatis, iuxta continentiam earundem unum ex nobis, videlicet religiosum virum fratrem Barnabam, socium nostrum conventualem, ad eamdem compositionem perficiendam, homine suo, scilicet Benedicto de Syle, praesente, nostro pro testimonio transmisimus fidedignum, qui, demum, exinde ad nos reversi, nobis retulerunt eo modo quod ipsi feria sexta proxima post festum Beatae Margarethae virginis ad possessionem Sayo in comitatu de Doboka existentem habitam primo et principaliter accessissent, cuius possessionis proventum taliter computassent: quod populi in eadem existentes et commorantes bis in anno censum solvere tenerentur, primo videlicet in festo Beati Martini episcopi septuaginta florenos auri et in festo Beati Georgii martyris similiter septuaginta florenos, cum suis pertinentiis, quoad portionem ipsius dominae Cristinae, relictae praefati quondam Sigismundi de Losoncz, cedentes, item nonas opum in quolibet anno solvere tenerentur. Item invenerunt quatuor molendina, quorum duo desolata fuissent, ad duas partes cedentia, item theloneum unum sive tributum, consimiliter ad duas cedens partes. Item proventus silvarum taliter computassent quod tempore germinationis faceret centum et octo porcos, numerus vero pecuniarum plusquam valore porcorum, similiter ad duas partes proveniens. Walahii vero in quolibet anno octingentos tenentur solvere denarios; et, siquis ipsorum Walahorum centum decem aut plures haberet porcos, unum dare teneretur, si vero pauciores quam decem porcos haberet, extunc de quolibet porco duos denarios solvere teneretur; de quinquaginta vero ovibus unam ovem cum uno agnello solvere deberet. Demum vero ad possessionem Sarpathaka in comitatu de Thorda existentem processissent, in qua quidem possessione semel censum in anno solvere tenerentur, videlicet in festo Beati Martini sexingentos et quadraginta denarios et quilibet homo duas tortas et unum pullum cum uno denario solvere teneretur. Item in Nativitate Domini consimiliter quilibet homo duas tortas cum uno pullo et uno denario solvere teneretur et etiam quilibet cum uno curru ligna adportare. Item in festo Paschae quilibet duas tortas, quatuor ova cum uno denario dare

www.dacoromanica.ro

deberet, in festo autem Beati Georgii martyris sexingentos denarios solvere tenerentur. Et quilibet homo habens unum aratrum, unum iuger seu mansum arare et cum semine iudicis seminare teneretur. Et quod quilibet ab aurora usque ad meridiem falcare deberet et iudex eisdem commestionem teneretur disponere. Qui autem falcare non posset, cumulare teneretur. Item in eadem possessione invenerunt tria molendina super aquam Maruz decurrentia, in quibus molendinis septem molares reperierunt similiter ad duas partes cedentia. Item omni sexta feria quilibet piscator iudici pisces in valore unius denarii portare teneretur. Item in possessione Onoka populi in festo Beati Martini octuaginta denarios et in festo Beati Georgii martyris totidem solvere tenerentur, cum duabus tortis, uno pullo, uno denario et uno plaustro lignorum quilibet in festo Beati Martini solvere teneretur et apportare, similiter et in festo Beati Georgii. Item, quod populi de duabus Vilpes annuatim tenentur solvere tredecim florenos, per centum denarios pro tempore currentes computando, quorum sexingentos et quinquaginta ad festum Sancti Martini episcopi, reliquos vero sexingentos et quinquaginta denarios ad festum Sancti Georgii martyris, item munera consueta ad eadem festa. Et etiam tenentur arare viginti sex iugera terrarum, quorum tredecim tempore vernali et similiter tredecim tempore autumpnali. Ad seminandos vero fruges aut cetera genera seminum dominus aut iudex eorum dare teneretur. Item iudici novo in praefata Sarpathaka populi tenerentur dare vinum triginta urnarum et mediam pecudis; sic simili modo homines in utraque Vilpes commorantes iudici ipsorum novo vinum consimiliter triginta urnarum et mediam pecudis solvere tenerentur. Datum octavo die diei termini praenotati, anno domini millesimo CCCCmo XLVj.

(I, pp. 653-5.)

VIII.

16 Aprilie 1493.

Vladislaus, Dei gratia rex Hungariae, Bohemiae, etc. Reverende in Christo pater ac magnifici fideles sincere nobis dilecti. Postquam is puer literas vestras ex parte illarum novitatum quae apud vos de Turcis habentur ad nos attulit, continuo ad omnes comitatus universaliter et singulos dominos praelatos et barones

www.dacoromanica.ro

ac caeteros regni potiores singulariter scripsimus ut omnes quam citissime insurgant et unusquisque quanto poterit celerius et quomodocumque poterit versus oppidum Lyppa more exercituantium debeat properare. Sed et nos iam his diebus illac cum omnibus viribus nostris ire incipiemus, et utcunque possumus cum omni sollicitudine illo festinamus, ut ibi postea, coniunctis viribus cum omnibus regnicolis, sive ad Transsilvaniam, sew ad partes alias, prout res postulare videbitur, auxilium ferre valeamus. Quam ob rem sitis boni animi custodiaeque et defensioni partium illarum omni studio, ut coepistis, intendatis. In nobis enim quidquid possumus certe nihil deficiet. Hunc vero puerum propterea paucis diebus retardavimus, quoniam, cum is advenit, iam alium, per quem prius de eisdem novis scripseratis, ad vos cum relatione remiseramus. Quod autem vos, domini Waywodae, ex parte Waywodae Transalpinarum scribitis, nuper superinde ad vos rescripsimus, atque propediem per certum hominem nostrum, quem ad vos missuri sumus, vobis informationem dabimus pleniorem. Datum Budae, feria tertia proxima post dominicam Quasimodo, anno Domini, etc. LXXXX-mo tertii.

Reverendo in Christo patri domino Ladislao episcopo ac magnificis Bartholomaeo, Dragffy et Ladislao de Lossoncz, waywodis transsilvanis, etc., fidelibus nobis sincere dilectis.

(II, pp. 308-9.)

IX.

30 Ianuar 1494.

Magnifice domine, domine et amice honorande! Negocium pacis cum Thurcis in quibus terminis pendet, satis abunde tam ex litteris Dominationis Vestrae, quam etiam intimatis eiusdem per Laczkonem, regium servitorem, intellexi, et utinam litterae vestrae primae Regiae Maiestati fuissent restitutae et non taliter, prout sunt, suppressae extitissent. Forte Deus aliter iam rem illam disposuisset. Quiquid tamen sit, sciat Dominatio Vestra quod his diebus et omnino infra quatuor aut quinque dies vadit nuncius Regiae Maiestatis ad Dominationem Vestram et deinde ad Waivodam Transalpinum et postea, si opus erit, etiam ad Caesarem Thurcarum. Ibit tamen iste muncius valde leviter, solido [1] pro

[1] = Solito *(N. I.)*.

www.dacoromanica.ro

salvo conductu, etc., et habebit etiam articulos secundum quos treugas habere et acceptare Regia Maiestas volet, et ideo nunc nihil aliud scribendum Dominationi Vestrae putavi, nam illius nuncii medio Dominatio Vestra omnia intelliget. Et hoc sciat eadem quod, si conditiones et articulos illos Caesar Thurcorum acceptare et admittere volet, treugas sive pacem illam acceptabimus et pro rei confirmatione mittet postea Regia Maiestas oratores suos, etc. Coeterum intelligo Dominationem Vestram ex litteris eiusdem satis turbatam, quasi scilicet per Regiam Maiestatem esset iam oblivioni tradita, etc. Credat eadem quod ego longe aliter rem intellegi, nam certe video quod Sua Maiestas Dominationem Vestram plurime diligit, nec vult aut intendit eam derelinquere; nec dubitet de solutione sallarii sui, quoniam Sua Maiestas intendit omnino eidem satisfacere et neque socio eiusdem adhuc meo scitu quitquam plus quam Dominationi Vestrae datum extitit, et re vera video et cognosco socium Dominationis Vestrae eidem verum et sincerum fratrem esse, de quo Dominatio Vestra nihil certe debet dubitare. Plura per praefatum nuncium scribam; nova haec habeat Dominatio Vestra quod Regia Maiestas in ista futura quadragesima et, ut puto, in dominica Laetare cum domino rege Poloniae personaliter conveniet. Heri dominum Paulum Knezij pronunciavit et fecit iudicem curiae loco condam domini Stephani de Bathor et — ut video — his diebus etiam thesaurarium mutabit et faciet dominum episcopum quinqueecclesiensem. Octavae celebrari coeperunt, sed nescio propter discessum Regiae Maiestatis usque ad finem more solito celebrabuntur. Nunc non aliud, nisi Dominatio Vestra optime valeat et me commendatum habeat suumque reputet et teneat. Ex Buda, feria quinta proxima ante festum Purificationis Mariae Virginis, 1494.

Vester: Thomas episcopus iauriensis et electus agriensis ecclesiarum, etc.

(Către Ladislau Losonczi, Voevodul Ardealului.)

(II, pp. 317-8.)

X.

11 April 1502.

Conventus monasterii Beatae Mariae Virginis de Kolosmonostora omnibus Christi fidelibus, praesentibus et futuris, praesentium

www.dacoromanica.ro

notitiam habituris, salutem in domino Iesu Salvatore. Ad universorum notitiam serie praesentium volumus pervenire quod egregius Nicolaus, filius condam Marci de Bethlen, ex condam nobili domina Anna, filia condam Georgii Banffi de Balwanos, ex nobili similiter condam domina Elena, filia condam Iohannis Desewffy senioris de Lossoncz genita, procreatus, ab una, ac egregius Iohannes, filius condam Michaelis Dessewffy de dicta Losoncz, partibus ex altera, idem Nicolaus onera et quaelibet gravamina Vitalis et Iohannis, filiorum, ac puellae Elizabet, filiae suorum, in subscriptis, per omnia super assumendo, coram nobis personaliter constituti, per eundem Nicolaum Bethleny confessum extitit pariter et relatum in hunc modum: Quod, quamvis ipse alias, iuxta continentiam efficacissimarum literarum, tam nostrarum, quam dominorum Wajvodarum partium istarum transsilvanarum causalium superinde confectarum de universis portionibus possessionariis praefati condam Iohannis Desewffy, ut dicitur, senioris in castro Chicho in Zonok Interiori ac oppidis, possessionibus, villis et praediis ad idem castrum spectantibus et pertinere debentibus, ubivis et in quibuscunque comitatibus partium transsilvanarum praedictarum existentibus, nunc erga manus Magnifici domini Stephani, Waivodae Moldaviensis, habitis, ius quartalitium dictae dominae Annae, matris ipsius Nicolai Betheny, necnon dotem et res paraffernales generosae dominae matris dicti olim Iohannis senioris, eisdem de dictis iuribus possessionariis iuxta regni consuetudinem provenire debentes, ab eodem domino Stephano Waivoda rehabere et reaquirere habuerit, iure regni requirente, istud quoque ius quartalitium ad easdem dotem et res paraffernales antefato Iohanni, filio dicti olim Michaelis Deseuffy, modo simili iuxta tenorem et continentiam aliarum literarum nostrarum fassionalium obligatoriarum, pariter et inscriptionalium, exinde emanatarum, pro certis iuribus possessionariis ipsius Iohannis Dessewffy per ipsum eidem Nicolao in scriptis litteris in eisdem nostris fassionalibus obligatoriis lucidius expressis et denotatis, iure perhennali dederit contuleritque et ascripserit. Tamen idem Nicolaus tum ad favorabilem petitionem dicti Iohannis Desewffy, tumque certis aliis pro respectibus modo iterato dictum ius quartalitium atque praetaxatas dotem et res parafernales iuxta continentiam et articulos atque obligamina praetactarum literarum nostrarum fassionalium obligatoriarum eidem Iohanni Desewffy et per eum

www.dacoromanica.ro

suis haeredibus et posteritatibus universis dedisset, donasset contulissetque et ascripsisset iure perpetuo et irrevocabiliter tenenda, possidenda pariter et habenda. Imo dedit, contulit et ascripsit coram nobis, nullum ius nullamve iuris et dominii proprietatem in eisdem pro se ac prolibus suis reservando, sed totum ius, omnem iuris et dominii proprietatem, quod et quam ipse Nicolaus Bethleny haberet, in praefatum Iohannem Desewffy ac haeredes et posteritates eiusdem universos transferendo pleno iure. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes literas nostras privilegiales pendentis et autentici sigillii nostri munimine roboratas duximus concedendas. Datum feria secunda proxima ante festum Beatorum Thyburtii et Valeriani Martirum, anno Domini M quingentesimo secundo. V. Motogna.

(II, pp. 380-2.)

O scrisoare din Dobrogea pe vremea războiului Crimeii

Într'o culegere de istorie, probabil una din cele două populare despre războiul Crimeii — însemnarea cărții îmi lipsește —, găsesc următoarele rînduri din Dobrogea: N. I.

Bivouac entre Mangalia et Kustendje.
1-er août 1854.

Ma chère tante, je viens de l'échapper belle; mais, comme disent les marins, je suis passé.

Je sors de l'étreinte du choléra. Ce coquin-là m'a empoigné, il y a huit jours environ, par une belle nuit que j'étais de grand' garde près d'un village bulgare complètement abandonné, réceptacle d'exhalaisons pestilentielles. Aux premiers symptômes, je suis bien obligé de reconnaître la chose; mais, comme, deux jours avant, nous avions mangé des champignons cueillis dans le steppe, je préférai rejeter mes douleurs sur les champignons. Il me semblait qu'un poison n'est jamais dangereux, parce qu'il n'y en a guère sans antidote; mais ce diable de choléra me paraissait beaucoup plus redoutable. Bref, me sentant la force, vu ma bonne envie de vivre, de faire le quart de lieue qui me séparait de la tente de notre chirurgien-major, j'allai le surprendre au milieu de la nuit et lui faire part de mon accident. Sans me désillusionner complétement au sujet des champignons, il me donna de quoi faire quelques infusions, en y joignant une fiole opiacée de laquelle je ne devais tirer que vingt à vingt-cinq gouttes.

www.dacoromanica.ro

Je revins à ma tente, épuisé. Je rendais une bile noirâtre; mon estomac me semblait tourmenté par une main de fer; mes reins se courbaient, malgré moi, en arc de cercle, les jointures douloureuses se refusaient à l'usage des membres, des coliques sèches me bourrelaient le ventre. Enfin, j'étais si mal hipothéqué que, plusieurs fois, j'eus l'envie d'avaler tout le contenu de la fiole opiacée que le docteur m'avait bien recommandé de lui renvoyer; j'aurais ainsi tout terminé et abrégé mes douleurs, mais on ne vit pas sans affections; on croit à ceux qu'on aime, on a peur de leur causer un trop vif chagrin en mourant comme un misérable et aussi, à trente ans, la vie paraît encore trop belle pour qu'on la quitte bénévolement sans gloire ni profit. Je remis donc l'ingurgitation de la fiole au moment où il me serait impossible de m'en priver, et je fis bien, puisqu'aujourd'hui je puis vous écrire et interrompre même ma lettre pour manger ma troisième soupe au riz de la journée (I h. $^1/_2$).

J'ai reçu, il y a deux jours, votre lettre du 9 juillet. Vous aurez tort de conserver celles que je vous adresse pour me les faire lire plus tard, car je n'y verrai sans doute qu'une critique constante de ce qui se fait ici. En arrivant, nous avions la plus belle armée qu'on pût réunir: elle était composée à moitié de vieux régiments d'Afrique, éprouvés, durs aux fatigues, insensibles aux privations; les régiments de France avaient été composés des plus vieux soldats de tous le corps, chaque régiment fournissant son contingent; 20.000 Anglais, bien nourris, bien disciplinés, commandés par des enthousiastes, portaient notre armée de terre à 70.000 hommes. Avec cela, on pouvait aller en Crimée, enlever aux Russes Sébastopol, leur seul port de mer de la Mer Noire, leur faire perdre, en un jour, plusieurs centaines de millions, ruiner tous leurs établissements.

On a préféré berner la France par les journaux, l'armée par une formation de garde! Après six mois de transports continuels on n'a pu encore réunir un matériel de siège, ni 200 bateaux de débarquement!

Comment faisait donc le Premier Consul pour réunir, en trois mois, 3.500 bateaux placés dans les ports de la Manche! Il résulte de toutes ces inconséquences que, peu à peu, nos hommes disparaissent, enlevés par des maladies contagieuses très fréquentes dans un pays insalubre, dévoré par la guerre. Afin que toute l'armée n'entre pas à l'hôpital on la dirige à la rencontre des Russes dans la Dobroudscha. Or la Dobroudscha (et nous voyageons dedans depuis Bazardjik) est un pays plus désert que le désert de l'Afrique. Au lieu de sables, on y rencontre des plaines immenses couverts d'herbes hautes d'un mètre, où se cachent toutes espèces d'animaux. A l'exception de grands marais fétides ou de lacs salés, on n'y rencontre, en fait d'eau, de six lieues en six lieues, que deux ou trois puits.

---

www.dacoromanica.ro

Ştiri greceşti privitoare la istoria noastră

Profesorul de istorie bizantină de la Universitatea din Atena, Constantin Amantos, invitat de către răposatul stareţ, arhiepiscopul Porfirie Logothetis, să întocmească o monografie a mănăstirii Sinai şi neputînd găsi materialul necesar mai ales până la 1600, cînd toate izvoarele sînt în limba arabă, a publicat într'o lucrare (Σιναϊτικὰ μνημεῖα ἀνέκδοτα, Atena, 1928) toate însemnările şi notiţele pe care le-a găsit în cuprinsul sihăstriei de pe Muntele Sinai, ameninţate să se piardă şi care pot servi unui cercetător mai norocos pentru a reconstitui ulterior istoria acestei importante mănăstiri.

Unele din ele privesc şi istoria noastră. Ctitoria s'a bucurat mult de ajutoarele Domnilor romîni, la cari a alergat dese ori. Aproape toate conţin lucruri inedite, şi din această causă le traducem.

1. Între stareţii mănăstirii din prima jumătate a secolului al XVII-lea a fost şi Nectarie, ajuns mai tîrziu Patriarh al Ierusalimului. Nectarie a scris o Ἱεροκοσμικὴ Ἱστορία, luînd ca punct de plecare Muntele Sinai. Cartea s'a tipărit în Veneţia la 1677 şi nu e citată de Legrand în *Bibliothèque grecque vulgaire*. E dedicată unui Domn romîn şi are următorul titlu: Ἐπιτομὴ τῆς ἱεροκοσμικῆς ἱστορίας, συγγραφεῖσα παρὰ τοῦ μακαριωτάτου πρώην Ἱεροσολύμων Πατριάρχου Νεκταρίου τοῦ Κρητοῦ (!) καὶ μετὰ πλείστης ἐπιμελείας διορθωθεῖσα παρὰ τοῦ σοφωτάτου καὶ πανοσιωτάτου Ἀμβροσίου Γραδενίγου, ὁμοίως τοῦ Κρήτης, ἀδδὰ καὶ βιβλιοφύλακος τῆς τῶν Ἐνετῶν γαληνοτάτης Ἀριστοκρατίας.

Ἀφιερωθεῖσα τῷ γαληνοτάτῳ πάσης Μολδοβλαχίας καθηγεμόνι, κυρίῳ κυρίῳ Ἰωάννῃ Ἀντονίῳ, τῷ θεοσεβεστάτῳ Βωϊβόδα.

Ἐνετίησι, κατὰ τὸ ᾱχοζ΄ ἔτος τὸ σωτήριον. (= Compendiu de istorie sfîntă, compus de către prea-fericitul Nectarie Cretanul, fost Patriarh al Ierusalimului, şi îndreptată cu multă grijă de către prea-înţeleptul şi prea-cucernicul Ambrosie Gradenigo, la fel din Creta, abate şi bibliotecar al prea-luminatei Republică a Veneţienilor.

Dedicată prea-luminatului şi credinciosului Domn al întregii Moldovlahii, domnului Ioan Antonie (Ruset) Voevod. În Veneţia, anul Mîntuirii 1677).

A doua ediţie s'a tipărit la 1805 cu următorul titlu: Ἐπιτομὴ

www.dacoromanica.ro

τῆς Ἱεροκοσμικῆς Ἱστορίας, συγγραφεῖσα παρὰ τοῦ μακαριωτάτου πρώην Ἱεροσολύμων Πατριάρχου Νεκταρίου τοῦ Κρητός, νεωστὶ μετατυπωθεῖσα καὶ μετὰ πάσης ἐπιμελείας διορθωθεῖσα, ἀφιερωθεῖσα δὲ τῷ γαληνοτάτῳ πάσης Μολδοβλαχίας καθηγεμόνι, κυρίῳ κυρίῳ Ἰωάννῃ Ἀντωνίῳ, τῷ θεοσεβεστάτῳ Βοϊβόδα. Ἐνετίῃσι 1805. (= Compendiu de istorie sfîntă compus de către prea-fericitul Nectarie Cretanul, fost Patriarh al Ierusalimului, tipărită din nou şi îndreptată cu multă grijă şi dedicată prea-luminatului şi credinciosului Domn al întregii Moldovlahii, domnului Ioan Antonie (Ruset) Voevod. In Veneţia, 1805).

D. Amantos reproduce şi titlul Intîmpinării lui Nectarie contra primatului papal, tipărită la Iaşi în 1682. Fiind reprodus în Bibliografia Bianu şi Hodoş, I, p. 251-8, trecem peste ea.

2. La 1645, Ioanichie, fost Mitropolit al Veriei, ajunge Patriarh al Alexandriei. La 1643 el semnase ca Mitropolit gramata sinodală şi patriarhală din Constantinopol prin care se îngăduia Sinaiţilor să slujească în metohul lor din mahalaua Ţuvania, din Cair. Ajuns Patriarh, Ioanichie îşi schimbă părerea, opreşte pe Sinaiţi, îi afurisește, închide metohul şi cere Turcilor să-l ocupe fiindcă păgubia Patriarhia. Sinaiţii, cari cunoşteau legăturile lui cu Vasile Lupu, cer ajutorul Domnului romîn. Manuscriptul No. 1605, fol. 290-296 v^{0}, cuprinde cîteva scrisori din anul 1649 ale stareţului Ioasaf către Vasile Lupu. Din extrasele pe care d. Amantos le dă aflăm că Ioanichie a excomunicat pe Sinaiţi, că i-a oprit de la ceia ce li aprobase mai înainte şi cunoaştem şi rugăminţile lor repetate către Vasile Lupu.

Ἐγράψαμεν καὶ πρότερο τὰ ὅσα κακὰ ἔκαμεν εἰς ἡμᾶς ὁ μακαριώτατος Ἀλεξανδρείας, τῆς χριστιανῶν ὁμηγύρεως ἀποβαλὼν ἡμᾶς μὲ ἀτάκτους καὶ ἀσυνήθεις ἀφορισμούς, ὁποῦ καθ'ἑκάστην ἐπίσημον ἡμέραν ἔκαμεν ἐπ'ἐκκλησίας ἵνα παύσωμεν τὴν θεῖαν λειτουργίαν, τὴν ὁποίαν μὲ τὴν ὑπογραφήν του, Μητροπολίτης ὤν, ἐψηφίσατο καὶ ἀπεφάσισεν ὅτι εἶναι νόμιμον, κανονικὸν καὶ δίκαιον νὰ ἔχωμεν (= am scris şi mai înainte cîte neajunsuri ni-a făcut nouă prea-fericitul (Patriarh) al Alexandriei, aruncînd asupra creştinilor obştii noastre cu blăstăme neobişnuite şi ne la locul lor pentru ca în nicio zi de serbătoare bisericească să nu mai săvîrşim acolo sfînta liturghie, care s'a votat şi s'a aprobat că este legal, canonic şi drept s'o săvîrşim şi cu semnătura lui pe cînd era Mitropolit).

Şi, mai jos (fol. 290 v^{0}): Ἀπὸ τότε γοῦν ἤρξατο καθ'ἑκάστην κυρια-

www.dacoromanica.ro

κὴν ἀναγινώσκων ἐκεῖνα αὐτοῦ τὰ συνοδικά, καὶ καθ'ἑκάστην ἑορτὴν καὶ ἁγίου δοξολογουμένου μνήμην ἀφορίζων καὶ ἀναθεματίζων ἡμᾶς. (= Astfel de atunci a început în fiecare Duminecă să cetească acele hîrtii sinodale ale lui şi în fiecare serbătoare şi pomenire de sfînt să ne blesteme şi să ne anatematiseze.) Şi mai departe adaogă: ἐβεβαιώθημεν ἀκριβῶς πῶς ἐδοκίμασε νὰ μας ῥίξῃ εἰς ἀβαρίαν (= ne-am încredinţat definitiv că a încercat să ne arunce în avarie).

Vasile Lupul, Domnul Moldovei, rugat în felul acesta să intervină, ascultă şi plîngerea Patriarhului Ioanichie şi trimete apoi un delegat al său să cerceteze conflictul la faţa locului şi în urmă dă cunoscuta hotărîre în favoarea Patriarhiei (vezi scrisoarea lui către Ioasaf, în Legrand, *Bibliothèque grecque vulgaire*, t. VII, p. 9, şi în Iorga, Hurmuzaki, XIV, p. 176) pe care o ratifică şi Sinodul constantinopolitan printr'o gramată către Sinaiţi.

3. D. Amantos publică apoi un memoriu al arhiepiscopului Nichifor Martali, stareţ între 1728 şi 1747, care, între altele, spune că, fiind ales stareţ şi nevoind să primească conducerea mănăstirii, οἱ δὲ ἀκούσαντες ἀνελπίστως τὴν τοιαύτην ἀπόφασιν, ἔγραψαν εὐθὺς εἰς τὸν σοφώτατον αὐθέντην Οὐγκροβλαχίας κύριον Νικόλαον καὶ εἰς τὸν αὐθέντην Μολδοβλαχίας κύριον Γρηγοράσκον διὰ νὰ γράψωσι πρὸς ἡμᾶς παρακινοῦντες μας νὰ ὑπακούσωμεν καὶ νὰ στέρξωμεν εἰς τοὺς ἐκ Θεοῦ γενομένους ψήφους. Οἱ δὲ ταχέως ἔγραψαν πρὸς ἡμᾶς διὰ ταχυδρόμων, συμβουλέυοντές μας πᾶσι τρόποις εἰς τὸ νὰ ὑπακούσωμεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν π[ατέ]ρων καὶ ὑποσχόμενοι νὰ εἶναι καὶ αὐτοὶ περισσότερον βοηθοὶ καὶ εὐεργέται τοῦ ἁγίου μοναστηρίου· εἰ δὲ μή, θέλει λείψῃ ἡ πρωτέρα ἀγάπη καὶ ἡ παρ'αὐτῶν εὔνοια. (= Iar cei cari au aflat pe neaşteptate despre o astfel de hotărîre au scris îndată preaînţeleptului Domn al Munteniei, Domnului Nicolae (Mavrocordat), şi Domnului Moldovei, Grigoraşcu (Grigore Matei Ghica), pentru ca să ni scrie îndemnîndu-ne să ne supunem şi să consimţim la decisiile venite de la Dumnezeu. Şi Domnii ni-au scris îndată prin curieri, sfătuindu-ne în toate chipurile să ne supunem alegerii părinţilor, făgăduind şi ei că vor fi mult ajutători şi binefăcători sfintei mănăstiri; altfel mănăstirea nu se va mai bucura de iubirea de mai înainte şi de ajutorul din partea lor.)

4. Nichifor dă apoi în memoriul său ştiri despre focul care a pustiit Constantinopolul în Iulie 1729, cînd au ars şi αἱ δύο ἐκκλησίαι τῶν σαραγίων Βλαχμπέη καὶ Μπογδάνμπεη (= cele două biserici din palatele Domnului Munteniei şi Domnului Moldovei).

Dimitrie Ionescu.

www.dacoromanica.ro

DOCUMENTE

Un document de la Petru Șchiopul

„Cu mila lui Dumnezeu Io Petru Voevod și Domn a toată Țara-Românească, feciorul marelui și prea-bunului Mircii Voevod, dat-am Domnia Mea această poruncă a Domniei Mele Gonței și lui Stroe și Stoicăi, împreună cu feciorii și nepoții lor și cu ceilalți feciori cîți Dumnezeu li va dărui, ca să fie lor moșie la Chiojdul, partea lor toată, oricîtă se va alege, și din sat, și din cîmp, și din apă, și din uscat, și din pădure, pentru că iaste a lor bătrînă și dreaptă moșie de baștină. Iar după aceasta Gonțea și Stroe și Stoica, cu nepoții lor, au hotărît toți, Stoica cu frații lor, pe cari i-a iubit, Gonțea, și Stroe și Stoica și au luat moșia din Bîsca, ca să li știe hotarul, din Vîrful Rotăriei (врхѳл ротърієи), până în Poiana Socetului (поѭна сочетѣлѣи), și până în Grădina Jalobei (грѣдина жалобеи), și pe hotar până în răzorul Gogului (рѣзорѣл гогѣлѣй), pe hotar până la Glodișul (глодишѣл), pe Valea Teiului (вал҃ѣ теюлѣи), până la Benea, și Benea în sus până în hotar, și pe hotar până în Curmătura Cerbului (кѣрмѣтѣра черѣѣлѣи), din Curmătură (кѣрмѣтѣра) până la piatră și pe hotar până la Gruiul Purcarului (грѣюл пѣркарюлѡѫ), pe hotar până în Vîrful Stejerelului (врхѳѣл стежерелѣлѣи), pe hotar (по хотарѣлѣ) în aria Butei (гѣмна ѣѣтеи), între brădet (брѣдет) la piatră în vîrf (вѣрфѣ), iar din vîrful lacului fără fund (врхѳѣл лакѣлѣи фѣрѣ фѣнд҃ѣ), pe plaiul purcariului (плаюл пѣркарюлѣи), până la Priporul Ostașului (припорѣл ѡсташѣлѣи) în piatra Stăneștilor (каменѣ стѣнещилорѣ), în curmătura Crasnei (кѣрмѣтѣра [к]раснеи) în Muntele Siriului (сирию) până la Lespezi (леспези), până în Siriul, pe Siriul în sus până în Valea Bratului (вал҃ѣ братѣлѣи) și până în obîrșie (ѡбрѣшие) pe fîntîna Iaderi (кѣрниц ѭдерѣ), pe Făgetul Țiganului (фѣцетѣл циганов), până în obîrșia Păcuriței (ѡбрѣшие пѣкѣрицеѣ), pe slomnul (слѣме) pietrei în hotar la Detunătura Păcurei (дѣтѣнѣтѣра пе...) la piatră, până în Zapodia Paltenului (палтинѣлѣи), și pe hotar până la Curmătura lui Roman (кѣрмѣтѣра лѣи роман), și pe hotar până în apa Bîșcei (вѣшчеи) și din Valea Teiului (вал҃ѣ теюлѣи), până în apa Bîscei, și apa Bîscei, și la Piatra Lerei (каменѣ лереи), apoi pe Predeal până în Măgura-Rea (мѣгѣра рѣ҃) și până în Vadu Cătiniiașului (брод кѣтиниѫшѣлѣи).

www.dacoromanica.ro

Drept aceia și Domnia Mea am dat, ca să li fie lor moșie, întru stăpînirea lor, feciorilor lor, nepoților și strănepoților în veci, și de către nimenea neclătindu-se, după zisa Domniei Mele.

Iată și mărturii am pus Domnia Mea pe jupăn Neagoe Vel Ban al Craiovei, i jupan Bogdan Vel Logofăt, i Iane Vist., i Stan Spăt., i Bărcan Comis, i Ianachi Stolnic, i Manea Păharnic, i Ivan Vel Post. i Nedelco Vel Vornic. Пис кѣ име попа рижѫт рѣимник писаж.

S'a scris în Scaunul Cetății Bucureștilor.

(Monograma domnească.) Anul 7070, August 21.

Comunicat de păr. D. Nicolaescu, cu traducerea d-lui Zamfir Arbore.

* * *

Un act din Săcuieni.

Cu mila lui Dumnezeu Io Matei Basaraba Vvd. și Domn a toată Țara-Rumănească dat-am Domniia Mea ačastă poruncă a Domnii Mele Prodii Dvor[ni]c din Cislău, cu ceata lui și cu frații lui de moșie și cu fečorii lor cîți Dumnezeu îi va dărui, ca să le fie lor moșie la Cislău și la Tega ot sud Saac, însă să știe să ție din Cislău a patra parte și din Tega a treia parte, dinŭ cămpŭ și denŭ pădure și din apă și dinŭ silișteа satului și de spre totŭ hotarulŭ, pentru că ačastă mai susŭ zisă moșie dinŭ Cislăŭ fost-au a lui bună și dreaptă de baștină de mai dinainte vreme, iar moșie dinŭ Tega au fost a Predii Vornecŭ, cumpără-toare de tată-săŭ Dragomirŭ vătavŭ și de frate-săŭ Andrei dă la Lerești încă mai d'inainte vreme, duprin zilele răposatului Ștefanŭ-Vodă cu carte domnească de cumpărătoare pă hotare și pă semne, și totŭ au stăpînit-o cu bună pace. Iarŭ după aceia, cîndŭ au fostŭ acumŭ, înŭ zilele Domnii Mele, cind au adusŭ Dragulŭ iuz. den Cislău... Stroe Post. i cu mănăstiri... sa 12 boieri și cu Tudorŭ Vorc. Ciocaru pentru moșiia sa otŭ Cislău, acești 12 boeri au alesŭ Predei Vorneculuі cu megieșii de acolò a patra parte din Cislău după cărțile cele vechi... și d... pă semne, însă să știe să ție din Finișŭ, iară dinŭ... de dialul Vulturului... întăi cum au fostŭ scrisŭ cărțile de moștenire ale lorŭ pentru moșiia din Tega au fostŭ iară nepoții Lerești lorŭ, anume Beră i Alexie, Lera alŭ Hărsului i Stanŭ i Lera celŭ micŭ, fečorulŭ Stančului, Lerăștii și Stanŭ alŭ Oproai, zicîndŭ... fostŭ văndutŭ ...moși lorŭ Lerești ača moșie, a treia parte dinŭ Tega, lui Dragomirŭ tatălŭ

www.dacoromanica.ro

Predei Vornecŭ și frate-său Andrei... și o au făcutŭ în silă și peste vrerea lorŭ, și au venitŭ înnaintea Domnii Mele la Divanulŭ celŭ mare de s'au părit de față cu Preda Vornecŭ, pentru că au fostŭ înțelesŭ că s'au fostŭ pierdutŭ cartea Predii Vornecului aicea de cumpărătoarea moșii. Întru aceia Domniia Mea însumi amŭ luatŭ sama și amŭ judecatŭ pă dreptate și pă lege dumnezeiască înpreună cu toți cinstiți dregătorii Domnii Mele, și am dat Domniia Mea la mijloc... oameni, toți boieri megiiași, pă răvașe domnești, anume D... dinŭ Chiojdiulŭ Băsca, Voicilă a Scurtului și dinŭ Călugărei Drăgomirŭ căpt. sinŭ Lupulŭ Vorniculŭ, și dinŭ Sibiciulŭ Bratului Neagulŭ alŭ lui Marco și dinŭ Sibiciulŭ Mare Rusinŭ și dinŭ Pătrălage Crăciunŭ alŭ lui Drăgoiu, ca să caute și să adevereze acești mai susŭ ziși boeri și megiiași cu sufletele lorŭ pentru ăcastă mai susŭ zisă moșie din Tega lângă Pătrălage: fostu-o-au cumpăratŭ Dragomirŭ vătf, tatul Predei Vorniculŭ, și cu frate-său, Andrei, de la moșii Lereștilorŭ și de la părinții lorŭ, acea a treia parte, au nu o au cumpăratŭ, și de ce nu s'au stăpânitŭ până acumŭ din cartea cea de cumpărătoare, de s'au pierdutŭ, sau cumŭ vorŭ alege ei cu sufletele lorŭ. Apoii între aceia de mai susŭ ziși boeri megiiași ei au căutatŭ și au alesŭ cu sufletile lorŭ cumŭ că o au stăpânitŭ totŭ Preda Vornecŭ, iarŭ după acea vreme nu s'au găsitŭ nimeni ca să știe, ci au socotitŭ acei mai susŭ ziși boeri și megiiași să fie jurământŭ între dânși, și s'au datŭ voe vânzătorilorŭ să jure cumŭ că nu au fostŭ vândutŭ moșiile Lereștii și părinții lorŭ ăcastă moșie dinŭ Tega lui Dragomirŭ vătf., atunci, în zilele lui Ștefanŭ-Vvd., nici au fostŭ luatŭ niciunŭ banu. Iarŭ ei n'au pututŭ să jure nici într'unŭ chipŭ, ci au zisŭ să jure Preda Vornic și cu Florea cumŭ că știu ei că au fostŭ a lorŭ dreaptă moștenire și cumpărătoare, cumŭ scrie mai susŭ. Au mersu la sfinta biserecă de au juratŭ cu mâna pre sfânta Evanghelie, dinnaintea acelorŭ boeri și megiași cumŭ că este moștenire a lorŭ a treiă parte dinŭ Tega, cumpărată de tată-său Dragomirŭ vătv. și de frate-său Andrei, totŭ pre bani gata și pe ale lorŭ bucate. Și au mărturisitŭ și popa Băra otu Cislău că au citităŭ cartea Predi Vornecŭ cea de cumpărătoare... și Bră... și Mircea și Toma de acolò și den Pătrălage Danciulŭ. Și așa au rămasŭ de judecată Lera alŭ Hărsului și Stanŭ și Lera celŭ micŭ, feciorii Stancului, dinnaintea Domnii Mele și dinnaintea acelorŭ 6 boeri, și amŭ văzutŭ Domniia Mea și cartea acelorŭ 12 boeri la

www.dacoromanica.ro

mănа Predii Vorneculŭ pentru moşiia dinŭ Cislău, a patra parte, şi cartea acelorŭ 6 boeri de jurămîntŭ pentru moşiia din Tega a treia parte, şi amîndouă răvaşile domneşti totŭ la mănа Predii Vorneculŭ cu fraţii lui de moşie. Drept aceia amŭ datŭ şi Domniia Mea Predii Vorneculŭ cu fraţii lui i cu ceata lui şi cu sîngele lui, ca să le fie lorŭ de baştină şi ohabnice şi fecŏrilorŭ lorŭ şi nepoţilor şi strănepoţilorŭ în veaċ, şi de către nimeni să nu să clătească după zisa Domnii Mele. [Şi i]ată şi mărturii amŭ pusŭ Domniia Mea: jupanŭ Ghiorma Velŭ Banŭ alŭ Craiovei, jupanŭ Dragomirŭ Velŭ Vornecŭ i jupanŭ Radu Velŭ Logft. i jupanŭ Stroe Fiere Velŭ Vist. i Diiculŭ Spătr. i Barbulŭ Stolc. i Drăguşinŭ Velŭ Pahc. i Radu Mihalcea Velŭ Comisŭ, i jupanŭ Costandinŭ Velŭ Post., şi ispravnecŭ jupanŭ Radu Velŭ Logt. Amŭ scrisŭ eu Dumitru logt. în cetatea Trăgovişti, înŭ luna lui Ghenr. 13 dni. şi de la Adamŭ pănă acumŭ la ačastă scrisoare cursulŭ anilorŭ vă lt. 7158.

Acestŭ izvodŭ s'aŭ tălmăcitŭ în limba rumănească întocmai după hrisovulŭ celŭ slovenescŭ la şcoala domnească otŭ Sfintu Gheorghie Vechiu dinŭ Bucureşti. Azŭ Co[standinŭ] ispisahu.

Publicată de N. Iorga, după originalul în posesiunea sa.

* * *

O danie a lui Constantin-Vodă Brîncoveanu pentru Sărindar [1].

Mil[o]stieiu [2] b[o[jieio Io Costandin Basarab Voevod i g[o]s[po]d[i]n vsoe zemle ungrovlahiscoe davat g[ospodst]vami sie povelenie g[ospodst]vami sfintii şi dumnezieştii mănăstiri ce să chiamă Sărindarul, de aici, din oraşul Domniei Meale, den Bucureşti, unde iaste sfîntul hram Uspenie [bogoordi]ţa, şi părintelui Dionisie egumenul şi tuturor călugărilor care vor fi lăcuitori într'această sfăntă mănăstire, ca să fie sfintei mănăstiri moşie şi locuri ce are aici în Bucureşti pre luncă de spre Dîmboviţa, unde au fostu Tabacii mai denainte vreame, dată şi miluită la sfînta mănăstire de ctitorii cei bătrîni, şi tot le-au ţinut pre seama sfintei mănăstiri cu

[1] Originalul se află în Biblioteca Societăţii de istorie şi etnologie din Atena, catalogat de Sp. Lambros, în Νέος Ἑλληνομνήμων VIII (1911), p. 492, supt no. 202.

[2] De-asupra titulaturii Domnului, scrisă cu litere mari roşii şi negre, un vultur. Iniţiala are forma a două şeşnice împodobite cu flori roşii, verzi şi galbene.

www.dacoromanica.ro

bună pace. Iar după aceasta, cîndu au fostu în zilele răposatului Radului-Vodă Leon, coprinzîndu aceaste locuri ale mănăstirii unii şi alţii cu case şi cu grădini, iar Mitrofan egumenul, ce au fostu atunce la sfînta mănăstire, împreună cu alalţi călugări, soborul sfintei mănăstiri, ei au fost mersu în Divan naintea Radului-Vodă Leon de au jăluitu şi au spus cum că au înpresurat moşiia mănăstirii cu casele şi cu grădinile. Într'aceasta Radul-Vodă au fostu trimis den Divan pre Ralea Portar de au mersu, împreună cu Gherghina judeţul den Bucureşti, cu pîrgarii şi cu oroşanii bătrîni, şi au strînsu oameni buni den prejur, înpreună şi cu popa Simion cel bătrîn, proegumenul sfintei mănăstiri, şi au fostu mersu de au luat seama foarte cu amăruntul cum au fostu mai pre direptate, şi au aflat cu sufletele lor moşia sfintii mănăstiri Sărindarul den hotarul mănăstirii Sfîntul Ioan de spre Dîmboviţa stînjeni 3 şi de spre mănăstirea Sărindarul, de spre grădini, pănă în uliţa care pogoară în jos de către grădina Durii neguţătorul, stînjeni 66, şi grădina Durii iar iaste locul sfintii mănăstiri pînă în lac. Şi au fostu hotărît atunce şi au pus seamne precum au fost şi mai denainte vreame de la ctitorii cei bătrîni. Şi dupre cartea Radului-Vodă Leon au dat şi au miluit şi răposatul Gligorie-Vodă cu acest locu ce scrie mai sus la sfînta mănăstire. Iar, apoi, de la o seamă de vreame încoace, iar oamenii carei sîntu şezători cu casele loru pre acestu locu al sfintii mănăstiri ei s'au făcut stăpîni locului acestuia, zicînd cum că iaste loc domnescu şi n'au treabă călugării. Cînd au fostu acum, în zilele Domnii Meale, iar părintele Dionisie, egumenul de la sfînta mănăstire Sărindarul, văzînd că ei împresoară moşiia mănăstirii, venit-au înaintea Domnii Meale în Divan, împreună cu alţi călugări de la sfînta mănăstire, de au jăluit şi au spus cum că acest locu iaste al sfintii mănăstiri, datu şi miluit de alţi răposaţi Domni mai denainte vreame, şi au scos şi cartea Radului-Vodă Leon [1], leat... [2], şi cartea lui Gligorie-Vodă [3], leat 7180, şi cartea Gherghinii judeţul, cu părgarii şi cu oroşanii, de alesul acestui loc al sfintii mănăstiri, şi cum că altu venit nu iaste mai mult dupre acestu loc fără de cîtu numai să dea la sfînta mănăstire den an în an de casă câte oca 1 de ceară, ca să fie de treaba sfintii mănăstiri.

[1] Radu-Vodă Leon, Decembre 1664—Mart 1669.
[2] În manuscript lipseşte această dată.
[3] Grigore Ghica, Mart 1672—Novembre 1674.

www.dacoromanica.ro

Într'aceasta şi Domnia Mea, văzînd cărţile acelor răposaţi Domni, mai denainte vreame făcute şi întemeiate pre acestu locu la sfînta mănăstire, Domnia Mea încă am socotit, împreună cu toţi cinstiţii diregătorii Domniei Meale, şi am trimis Domnia Mea den Divan pre cinstit boiarinul Domnii Meale Diicul Rudeanul, Vel Logofăt, ca să caute pentru acestu locu şi să-l măsure precum scriu cărţile acelor răposaţi Domni mai denainte vreame şi, aflîndu-lea că iaste locul sfintii mănăstirii moşie direaptă, l-au tras şi l-au măsurat, den hotarul mănăstirii Sfîntului Ioan, den piatră în sus, alăturea cu Dîmboviţa, spre Gorgan, pînă unde s'au plinitu stînjeni trei şi au pus piatră; şi au pusu den apa Dîmboviţii pînă în lacu, de spre locul Durii neguţătorul, care iaste iar al mănăstirii, fiind şi sluga Domnii Meale Marco văzător la măsurătoarea acestui loc, şi au pus pietrile. Direptu aceia şi Domnia Mea după alesul acestui locu dat-am şi aciastă carte a Domnii Meale sfintii şi dumnezieştii mănăstiri Sărindarul de aci den Bucureşti ca să-i fie acestu loc moşie stătătoare în veaci şi să ii venitul pre tocmeală cum scrie mai sus. Ine ocogojde nepocoleabim porizim g[ospo]d[stva]mi. Sej ubo svedeatelŭ postavleame g[ospo]d[stva]mi: panŭ Ventilă Corbeanul V. Ban i pan Alexandru, V. Vornic i pan Diicul V. Log. i pan Mihai Cantacozeno V. Spătar i pan Matei Ceorogîrleanul V. Vist. i pan Costandin Ştirbeai V. Clucer i pan Dumitrache Caramanlăul V. Post. i pan Cornea Brăiloiul V. Pah. i pan (alb)—V. Stolnic i pan Şerban Cantacozeno V. Comis i pan Costandin Ceorogîrleanul V. Sluger i pan Mihalcea Cîndescul V. Pit. Pis Şerban vt. log.; i napisah az Mihai al lui Stan log. ot Tîrgovişte vă na stolu gradu ot Bucureşti, luna Dech. 12, vl 7201 (1693).

Io Costandinu Voevod. (Pecetea domnească) milostieiu bojieiu gospodar.

Io Costandin Basarab Voevod.

Diicul Vel Logofăt
Procit.

(Pecete de ceară roşie peste care s'a aplicat o hîrtie romboidală. În mijloc se disting Sfinţii Împăraţi, sus vulturul. De jur împrejur se ceteşte: *Io Costandin Basarab Voevod milostieu bojieiu gsdn vsoe zemle ungrovlahiscoe.*)

Dimitrie Ionescu.

* * *

www.dacoromanica.ro

Un apel al pribegilor romîni de la Paris în 1850.

Într'un caiet de versuri craiovene proaste, al lui August Pessiacov, acum în posesiunea mea, aflu copia acestui apel, pe care-l cred inedit. *N. I.*

Poporului Romîn!

Doi ani trecură de cînd, printr'o trădare mişelească smulşi din sînul poporului, lipsiţi de dulcea căldură a soarelui patriei, zăcem suferind pe pămîntul străin, pe pămîntul exilului.

Dar niciodată inima noastră nu se simte mai dureros frămîntată decît în minutele acelea cînd imaginaţia pe aripile sale ne strămută în mijlocul acelui popor mare şi bun, pe care atît l-am iubit, cărui am slujit cu credinţă, şi de la care, o mărturisim cu mîndrie, c'am primit dovezi netăgăduite de dragoste, căci sprijinul şi ajutorul lui nu ni-a lipsit, oricînd, în lucrările, în întreprinderile noastre, a socotit că vede un semn de rîvna noastră pentru binele comun; niciodată inima noastră nu sîngerează mai mult decît cînd în fiecare suflare a vîntului ce trece peste Carpaţii noştri şi ajunge pănă la noi auzim un suspin, un răcnet al suferinţilor ţerii. Ni ascunseserăm însă durerea, ni înecarăm, fraţilor Romîni, suspinele, ni sorbirăm lacrămile fără a vă da niciun semn de compătimire, fără a vă trimete niciun cuvînt de speranţă, niciun cuvînt de mîngîiere şi frăţie.

Pentru ce?

Defăimătorii mişcării patriotice, Muscali şi ciocoi, aprigi inamici ai Romînului, ne învinovăţiseră nu numai ca uneltitori ai revoluţiei, ci, încă, ca o stavilă a fericirii poporului şi, pe cînd ne aruncau în închisori, ne băgau în lanţuri, ne goniau după pămîntul părinţilor noştri, ei ziceau că o fac cu un scop de filantropie: ca să scape ţara de lucrările prin care noi o ducem pe calea peirii şi se chezăşuiau că ei, şi numai ei, vor întemeia fericirea poporului.

Deberăm dar în curs de doi ani a ne mărgeni în fierbinţile rugi ce ardicăm pe tot minutul către cer pentru mîntuirea patriei, a-i apăra drepturile înaintea popoarelor luminate şi a guvernelor, arătînd însemnătatea politică a Rămăniei în interesul Europei şi al civilisaţiei; ne muncirăm a-i dobîndi ajutoare în present şi alianţă în viitor în contra siluirii ce o apasă supt cîrmuirea cea fără de lege a ciocoiului şi supt barbara invasie a străinilor.

Ne adresarăm chiar şi către Turci. În cele din urmă ni întoarserăm glasul şi către apăsătorii ţerii şi li ziserăm: „aţi făgăduit că, îndată ce noi nu vom mai fi în capul trebilor, îndată ce ne vom depărta, îndată ce veţi restatornici aceia ce voi numiţi ordinea legală, veţi împlini toate dorinţile poporului. Iată, noi sîntem proscrişi, ţara e liniştită; faceţi".

Dar în darn! Starea de mai nainte nu luă nicio prefacere:

www.dacoromanica.ro

uciderile, jaful şi asupririle trecură orice margene. Prigonitorii noştri, inamici de moarte ai Romînului, dovediră înaintea lumii aceia de care noi nu ne-am fost îndoit niciodată, aceia ce li-o strigăm totdeauna în gura mare, că vorbele lor sînt mîinciună, făgăduielile lor înşelăciune; că Romînul nu va dobîndi înbunătăţirile de care are nevoie, căci Ruşii şi ciocoii nu o vor, Turcii nu o pot şi nu ştiu, — pănă atunci cînd, îmbărbătat, el îşi va sfărma singur lanţul ce-l ţine legat. Inamicii o simt bine, şi de aceia lanţul îl strîng cît pot mai mult. Nu numai atît, dar în marea lor temere ei propovăduiesc desnădăjduirea, răspîndesc minciuna că fiii patriei dupe pămîntul exilului sînt desuniţi, că lucrează vînzarea.

Fraţilor Romîni! Niciodată încrederea în viitorul Romăniei, una, mare şi nedespărţită, nu a ieşit din inima noastră. Niciodată desunirea nu va fi păcatul la care vom cădea. Datoriile ce avem către Patrie nu sînt încă împlinite, sîngele nostru este al vostru, virtutea noastră e a voastră: noi le cruţăm pentru voi, pentru mîntuirea ţerii, cînd ceasul scularii popoarelor şi al biruinţii va suna; şi acest ceas nu este departe. Dar acest ceas atît de mult aşteptat, acest mare şi glorios viitor tot omul cu credinţa în inimă îl vede, îl atinge, ca să zicem aşa, cu degetul; pentru căci Acela carele a suferit ca lumea, de la o margene a Europei pănă la alta, să fie un minut zdrumicată şi plină de sînge, nu a suferit-o decît pentru ca triumful democraţiei să fie mai grabnic. mai strălucit şi mai statornic.

Pănă atunci, fraţilor, v'o mai zicem încă odată, nu daţi crezămînt vorbelor apăsătorilor ţerii, nu vă lăsaţi să vă amăgească nici făgăduielile, nici invitările ciocoilor şi ale Muscalilor ca printr'o mişcare fără timp să prăvăliţi ţara în prăpastie. Aşteptaţi în răbdare şi resignaţie ziua preursită. Sentinelele poporului, deslipite de trupul lui şi răspîndite de vijelie pe faţa lumii, noi priveghem cu luare aminte şi pipăim lucrarea surdă ce se face în inima popoarelor-fraţi, şi nu vom lipsi a vă prevesti, în ceasul deşteptării generale, aceia ce aveţi a face.

Fapta voastră atunci va fi mare şi glorioasă, căci misia Romînului, ce a luat de devisă: dreptate, frăţie, este aceia de a se afla el mai întîiu în cîmpul de bătaie, în avangarda luptelor democraţiei în contra tiraniei.

Paris, 20 Septembre 1850.

(ss) C. Bălcescu, N. Bălcescu, D. Brătianu, C. G. Florescu, S. Golescu, N. Golescu, G. Magheru, B. Mălinescu, A. Paleologu, Rosetti, I Voinescu.

---

www.dacoromanica.ro

INSCRIPȚII

Cu proveniență pierdută.

1.

Pe un paraclis:

Acest sfăntŭ paraclisŭ... iaste făcutŭ și înfrum[usețatŭ] cu toată cheltuiala și osărdia [lui Ioan arman]dritulŭ de H[u]rezi, ca în veaci pomeană. Ispas au [făcut] сїѣ зогра⁂іѣ.

(Chipurile arhimandritului și lui Constantin Brîncoveanu.)

2.

Pe o biserică munteană:

[Această] sf[ăn]tă și dumneze[i]ască biserică căreia iaste hramul Duminica tuturor sfinților... s'au făcut din temelie cu toată cheltuiala și osărdiia de dumnealui Mihai Mincul biv Vel Medelnicer și de cocoana Maria Medelnicereasa, soțiia dumisale Gheorghe Ghinea (?). Alexandru Ipsilant Voivod.

3.

Pe o biserică munteană.

Iubească, Doamne, bisearica ta, care o ai răscumpărată cu scumpŭ sângele tău, zugravi fiindŭ Manolea i Dinu otŭ Craiova, calŭfe fiindŭ Stanču otŭ Craiova, Dumitrașco i Dumitru; leatŭ 1807.

Portrete: „jupăn. Stanca, jupăn Ioan sănŭ Zamfiriu Măldărescu".

Pe catapitesmă: „jărtva lui Avraamŭ".

La pomelnic: Nicolai, Preda, Ionŭ, Nicolae, Dumitrașcu, Ioana, Dumitru, Stanču, Ancuța, Andrei, Nedela.

4.

Pe o Biblie de la 1688 (proprietate particulară):

Ačastă s[fă]ntă carte ce să chiamă Palia Diathichi, adecă Biblie de liagia viache și liagia noi, mi-au dăruitu-o mie Ursului protopopului de la besiarica domniască din curte de pe poartă, unde iaste hramul Svănta Troiți, Măria Sa Io Constantin Voevod, să-i hie pomană Mării Sale viačnică, în al șiasele anu a Domnii Sale, să să știe, vlto 7198 (1690), Iunie 13 dnă.

† Tot časul mă îmbii dorul ca să grăescu di cătră Domnul, iar nedestoinic mă înpinge aceia a grăi nevoie îmi zice: păcatele îmi stau înainte, durerea te învață.

www.dacoromanica.ro

Să se știi di cându a venit Hanul și prădat [țara] Moldovii giumătate; se știe la vltu 7211, Gh.

5.

Pe un mormânt:

[7208] l., i luna Iulie în 10 zile, au adormitu întru Hs. și s'au îngropat într'acestu mormintu roaba lui Dumnezeu Bălașa, fiica lui Chiro Chiurcibașa, și den ostenala fiiului iei, pre nume Sugrumale 3 Portariu, au făcutu ăcastă piiatră ca să hie întru pomenire.

6.

Dintro... marelui... e îndemnându-se în cinstea(?) s'au... și s'au săvârșit a[ăastă] clopotniță după cum să vede... cu toată cheltuiala dumisale pan Mathei Roset biv Vel Vister și a jupăniții dumisale Stanca Conțasca, prin ostenala Sfinții Sale Calinicu de la Moriia, năstavnicul aceștii sfintei mănăstiri, și s'au săvârșit la anul de la Hs 1711.

7.

Suptu ăcastă piiatră odihnescu-să oasele răposatului robu lui Dumnezeu jup. Hristodor, care a fost Comis, f[elu l]ui de la Ianina, din satul Paramithiia: s'a odihnit la Rona Veche. 1766, anu; vechil Nicolau Ioanu.

8.

Biserică necunoscută (în Ialomița? Urziceni?):

La leatu 1820, la Veurarie 8, au adusu cocona Parascheva acestu catastif de pomelnice de la București și pentru ca se pomenească amu însemnatu aicea dinu dosu lângă scoarță pentru pomenire. 1820, April 1. Erei Ștefanu otu Șchei.

La leatu 1820, Apr. 10, cu ajutorulu lui Dumnezeu s'au făcutu începere de a să zidi chiliile cu ajutorulu lui Dumnezeu și cu cheltuiala dumneaei coconii Paraschevei, soțiia răposatului bivu Ceaușu Agiescu Ghinea Speteanu, și pentru ca să pomenească amu însemnatu; 1820, Apr. 10.

178 *(sic)*, adică una sută șaptezeč și optu. Ghi[nea] Poen[a]r[u], epitr.

www.dacoromanica.ro

9.

Pe o carte:

Am datŭ unulŭ unŭ ortu, altulŭ o m[ir]ţă, altulŭ către 5 parale pănă s'au făcutŭ aceşti bani; 1794.

Scris-amŭ eu Gheorghie otŭ Rumăneştii, umbla văleatu 7280, iarŭ celŭ micŭ umbla 1780.

10.

Să să ştie cănduŭ s'aŭ găsitŭ leatu sfintei bisearică 1547 anii de la Hs., şi amŭ scrisŭ eu robu lui Dumnezău dascălu sinŭ Pătru sinŭ Mitică cu mănă de ţărănă: măna va putrezi, iarŭ cine va ceti mă va pomeni, şi pă acelŭ Dumnezău să-lŭ pomenească.

*

Iată că şi eu amŭ scrisŭ cu condei de barză: Dincă Logft., la leatŭ 1822, Apr. 21.

11.

Τίμιον ξύλον τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ἀφιέρωμα Μιχαὴλ Βοεβόδα Σούτζου, δαπάνῃ καὶ ἐπιστασίᾳ Γαβριὴλ προηγουμένου τοῦ ἐκ Ζαχλωροῦς. ᾳωζ'. (Cinstit lemnul Megaspileului, darul lui Mihaĭl Voevod Suţu, cu cheltuiala şi privigherea lui Gavriil proegumenul, cel din Zahloru; 1807).

12.

Διὰ συνδρομῆς τοῦ πανοσιωτάτου καὶ σεβιασμωτάτου ἁγίου καθηγουμένου κυρίου κὺρ Ἰωνᾶ ἀνεκαινίσθη ὁ θῖος καὶ ἱερὸς οὗτος ναὸς καὶ ἐκαλοπίσθη διὰ ἐξόδου τῆς ἐκλαμπροτάτης καὶ εὐσεβεστάτης Δόμνης κυρίας Αἰκατερίνης... καὶ τοῦ ὑψηλοτάτου καὶ εὐσεβεστάτου αὐθέντου Κωνσταντίνου Νικολάου Βοεβόδα τοῦ Μαυροκορδάτου ἕνεκεν σωτηρίας. Καθηγούμενος διὰ τοῦ νῆν ὁ ἄνωθεν Ἰωνᾶς; ϡαψια'. (Cu cheltuiala prea-cuviosului şi prea-respectatului chirio chir Ionă s'a înoit dumnezeiescul şi sfintul acest lăcaş şi s'a împodobit cu cheltuiala prea-luminatei şi prea-evlavioasei Doamne, doamna Ecaterina... şi a prea-înălţatului şi prea-evlaviosului Domn Constantin Nicolae Voevod Maurocordat pentru mîntuire. Categumen acum cel de de mai sus, Ionă; 1731).

13.

Suptu ăcastă peatră odihnescu-să oasele răposatei roaba lui Dumnezeu Ilina jupăneasa.

www.dacoromanica.ro

14.

1753. Ἐνθάδε [κεῖθαι] [δοῦ]λος τοῦ Θεοῦ .. τοῦ Ματ.., αὐτὴ Πετρ... σα τὴν μητέρα τοῦ Μα... (Aici [zace] robul lui Dumnezeu..., al lui Matei și cu Petr... pe mama lui Matei).

15.

Ἡ παροῦσα ἀργυροθήκη ὑπάρχη τοῦ πανωσιοτάτου ἁγίου πρώην ἡγουμένου κυρίου Ἰωσήφ Χιοπολίτου διὰ ἐξόδων αὐτοῦ καὶ κατὰ τὶν τελευτὴν αὐτοῦ νὰ ἀπομένῃ ὡς τὸν ἱποταχτικὸν αὐτοῦ Ἀπόστολον, πάλιν νὰ ἦνε κτῆμα τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν μοναστηρίου. (Această cutie de argint e a prea-cuviosului sfințitului fost egumen chir Iosif Chiopolitul cu cheltuiala lui, și după moartea lui să rămîie supusului său Apostol, ca iar să fie stăpînire a sfintei noastre mănăstiri.)

Νεοφύτου δὲ Μητροπ. ἀρχιερεύοντος ἐν ἔ. 1801. (A lui Neofit Mitropolitul fiind arhiereu, anul 1801.)

Νήφων μοναχοῦ, ᾳψιγ', Ἰουλίου 17 (moaștele). (Nifon monahul; 1793, Iulie 17).

16.

Ἐνθάδε κῆτε δοῦλος τοῦ Θεοῦ Μανόλη ἀπὸ τῇ Τζακόνα Ψωμᾶς, ἔτος 1812, Μαρτίου 5. (Aici zace robul lui Dumnezeu Manole din Tzakona Psomàs; anul 1812, Martie 5.)

17.

Μνησθῆτι, Κύριε, καμαρ. Στερίου, Θεοδώρης, τῶν γονέων καὶ τέκνων αὐτῶν; 1784, Ἰουλίου. (Adu-ți aminte, Doamne, de Cămărașul Sterie, de Teodora, de părinții și copiii lor; 1784, Iulie.)

18.

Pe un Octoih din 1792:

Să se știe această [sfântă și] dumnezeiască carte, anume Ohtooicŭ, că iaste a lui popa Todorache duhovniculŭ otŭ sfătu *(sic)* dreptŭ tl. 20.

Pemticostariu din 1793.

Ceaslov din 1785.

www.dacoromanica.ro

Alte inscripţii.

1.

La biserica din Berceni (Vălenii-de-Munte):

Ačastă sf. muceniţă [Sf. Irina] din cacumen d'aici sînt zugr. cu cheltuiala şi osteneala d-lor Hristachie şi Petre zugravi; 1851, Oct. 24.

2.

La Mangalia, în biserica veche, pe un sicriu de piatră:

Αχπε', ἐκυμήθη ὁ μακαρήθης ἄρχων Βελισάρηος Μαρτίῳ, ἡμέρᾳ φ', σαβάτῳ. (1685. A adormit răposatul jupân Velisarie, Martie, ziua a 5-a Sâmbătă.)

3.

La Mitropolia din Tîrgovişte:

Τοῦ πατριάρχου Διονυσίου τάφος Κωνσταντινουπόλεως, ἤτοι τοῦ νέου, οὗ πατρὶς ἡ Βυζάντος, εὐγεγονότος, τοῦ ζῆν δ'ἀμελήσας, οὐρανῶν κληρουχίαις ὁ ποιμενάρχης ἐμβατεύει τοῖς ἄνω, στεφανίτης, δώμασιν(;) ἀμαραντίνοις, ἐν ἔτει αχчѕ'-τῳ, Σεπτεβρίου κϐ'-η. † Într'ačastă sfăntă Mitropolie din Tărgovişte suptu ačastă piiatră odihnescu-se oasele presfinţitului chir Dionisie ce au fost Patriiarhu Ţarigradului, fiindu şi dăn neam de acolò, dăndu datoriia ča de săvărşit în luna lui Septevrie 22, leat 7206.

4.

Pe o icoană (la d. profesor Stoianovici):

Πέφικε τοῦτο Σοφρονίου καθεγουμένου θεουλόγου θύτον τε Σουμελῃώτου διὰ χιρὸς δὲ ταπινῆς Θεοδωσίας θιγατὴρ Γεωργίου Κασομπουριέντ, 1723 = E a lui Sofronie, categumenul, teologul, preotul, din Sumelà, cu mâna smeritei Teodosia, fata lui Gheorghe Casoburient; 1723).

5.

Pe un scut din Dragomirna:

вѣ дни блгочстиваго гдна iw стефанѣ томшѧ воєводы сѣ сѫтѣ сѫтвори смѣрєніє и архіепископ анаст[а]сїє кримѣковичь митрополитъ сѫчавски вѣ помѣтъ себѣ и родителєм своєм iwан кримка и кростина и даде вѣ новосѫзданаго своєго монастирь драгомирна, с[и]н храм сѫшєствіє стго дха.

www.dacoromanica.ro

6.

Pe o ţesătură de la d. profesor Stoianovici:

Πόνος καὶ ἀφιέρομα Θεοδοσίας τοῦ Ἀσωπούρι, δούλ. Κῦ, τῆς Θέοτόκου καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς τεκθέντα, ἐπὶ καλῖς (ὑγιείας) αὐτῆς, 1732. (= Truda şi darul Teodosiei a lui Asopuri, roaba lui Dumnezeu, a Născătoarei de Dumnezeu, şi a celor din ea născuţi, pentru buna ei [sănătate]; 1732)...

Nu pare a fi de origine românească.

7.

Pe o Evanghelie din Bucureşti, 1775:

† 1779, Iul. 7. Cumpăratu-s'au ačastă sfântă Evanghelie şi dumnezăiască la anul cel mai sus zis, în vremea celor mai zis numiţi... o preoţească *(sic)* şi să rănduiaşte la sfânta biserică pă Vărbilă, într'aciastă vreame popa Petre protopop (?) mai bătrân i pop Vlad mai tânăr (?).

† Însă de moştenire în veci să rămâe la aciastă sfântă biserică mai sus zisă.

1779, Iul. 9 Opra Cirka (cu litere latine).

8.

Pe o Liturghie de Sibiiu, 1807:

Ačastă liturghie s'au cumpărat de mai jos iscălitul din dugheana jupân Dimitrie Braşovanul la dughenile Paşcanului drept 8 lei, în oraşul Iaşilor; 1812, Fevruar 14.

Preotul Mihalache Chirniţchii ot Mitropol[ie].

9.

Pe un exemplar din Aritmetica lui Hrisant Notara:

† Δορηθὲν ὑπὲρ ἐμοῦ Παρθενίου ἱερομονάχου Πελεκανοῦ τοῦ Πελοπονησίου τοῦ ἐκ κόμης Δημιτζάνης καὶ Ἀργυροκάστρο, τοῦ πανενδοξοτάτου καὶ χριστιανικοτάτου Μέγα Δραγομάνου τῆς κρατεᾶς βασιλεία τῶν Μουσουλμάνων, τῷ ὑιῷ αὐτῆς κυρίῳ κυρίῳ κὺρ Γρίγοράσκο καί βαπτιστικῷ τοῦ ποτὲ μακαριοτάτου κυρίου Χρυσάνθου τῶν Ἱεροσολήμων, τοῦ [ἁγίου] τάφου(;) καὶ ἐμοῦ γέροντος, ὅστις νὰ τὸ ἔχει διὰ προκοπὶν του καὶ ὅστις τολμίσι καὶ ἀποξενόσι αὐτῷ ἀπὸ τὰς χεῖρας αὐτῶν ἔστω ἀνάθεμα καὶ τὴν... τὸ ποτὲ νὴν ἠστορησμένον ἐν τῇ βήβλο τῶν τη..., ᾳψλζ'-φ, Ὀτοβρίου 16.

Ἐν Κωνσταντινούπολ.

www.dacoromanica.ro

(Dăruită de mine, Partenie ieromonahul Pelekanos, din Pelopones, cel din satul Dimitzana și Argyrokastro, prea-slăvitului și prea-creștinului Mare Dragoman al puternicii Impărății a Musulmanilor, pentru fiul său, domnul domn Grigoraşcu și fin din botez al răposatului prea-fericitului chir Hrisant al Ierusalimului, al Sfântului Mormânt și al mieu bătrân; care s'o aibă pentru a sa procopseală, și cine va încerca și o va înstrăina din mânile lor, să fie anaftema și... cele povestite în cartea [Bibliei]; 1737, 16 Octombre, Constantinopol[1].)

10.

Pe o piatră de la Sfintul Sava din Bucureşti:

Ačastă sfântă besearică lăcaş Domnului Savaot fiind întâiu făcută și adausă de un Andronache părcălabŭ.., și închinată la lavra S-ti Savei de lângă Ierosolim, hramulŭ aceştii sfinte besearici fiind Blagoveşteniia, precum în hrisoave s'au văzut, iară din neştiinţa unora și de multa treacere de vreame norodul Sfeti Sava l-au ţinut, acest dară dumnezeesc lăcaş mult învechindu-se, au început a să strica și a crăpa, căt și a să surpa primejduia, care Măriia Sa blagoscestivul și luminatul Domnu Io Costandin B. B. Voevod, văzind stricăciunea ei, au pus ca să o mai întărească pe unde s'au părut că trebue, ca să stea, iară, foarte slabă fiind, mai vărtos temealie, s'au surpat; deci Măria Sa o au surpat de tot acea veache ce au fost și din temelie o au zidit și au rădicat ačasta ce astăzi să veade aşa iscusită și frumoasă, adăogând pe lângă dânsa și alte case și tocmeale, ca să fie şcoală de învăţa carte întru pomenire veačnică a numelui său și a moşilor și a strămoşilor Măriei Sale pomeană, și, pre lângă mai multă cheltuială ce au dat Măriia Sa, sfărmând și nişte vai (heie?) al[e] unui Sterie lumânărariul, după moartea lui la ačastă lucrare s'au dat, ca și lui pomeană să-i rămâe, ispravnic fiind Radul Dudescul Vel Slugear, igumenind chir Daniil Arapul, și s'au isprăvit la leat 7217, Iul. 20.

11.

La Slobozia (Ialomiţa):

Ναὸς τῶν θείων ἀρχαγγέλων Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ, ὄντινα Μαθαῖος Βδ. ἐπὶ τῆς Σλοβοζίας τοῦ Ποστ. Γιανάκη Καρατζᾶ ἐν ἔτει 1634 τὸ

[1] Cum se vede, Grigore-Vodă Ghica a avut un fiu Grigoraşcu, care era încă la învăţătură în 1737 și pe care, cu câţiva ani în urmă, îl botezase învăţatul Patriarh de Ierusalim.

www.dacoromanica.ro

πρῶτον ἐδείματο, σεισμῷ δὲ πεπτοκότα, τανῦν ὡς ὡρᾶται, καὶ κάλλει καὶ μεγέθει, ἀρχιμανδρίτης καὶ ἡγούμενος ταύτης, Γαβριὴλ ὁ ἐκ Σμύρνης, ἐκ βάθρων ἀνήγειρεν, Γ. Δημ. Μπιπέσκου ἡγεμονεύοντος. (Biserica Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil, pe care Matei-Vodă în Slobozia Postelnicului Ianachi Carageà la 1634 întâiu o a clădit-o, iar, căzînd de cutremur, așa cum se vede, și ca frumuseță și ca mărime, a ridicat-o din temelie arhimandritul și egumenul acesteia, Gavriil din Smirna, fiind Domn Gheorghe Dimitrie Bibescu.)

12.

La Schitul Ghighiu, pe o icoană:

Aceste sfinte icoane sănt făcute cu chieltuiala dumneaiei cocoanii Ecaterinii Bărcăneasca, leat 18...

Pe icoana lui Isus cu Maica Domnului și Sf. Ioan:

De Nicolae zograv, 1802, Iunie.

13.

La Burdujeni, pe o carte:

Τὰ παρόντα 12 μηναῖα ἠγοράσθησαν, παρ' ἐμοῦ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Κωνσταντίνου ἱερομονάχου Γρηγορήτου ἐξ 'Ακαρ[να]νίας, καὶ ἀφιερώθη εἰς τὴν μονὴν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ἐν ᾗ καὶ ἡγουμενεύει, ἐν τῇ 1801, 'Οκτωβ. 10. Ὁ πατὴρ μου Σέργιος καὶ ἡ μητήρ μου Μαρία. (Cele de față 12 Minee s'au cumpărat de mine, arhimandritul Constantin, ieromonah de la Grîgoriu, din Acarnania, și s'au închinat mănăstirii Trei Ierarhilor, în care și egumenește, la 1801, Octomvrie 10. Tatăl mieu: Sîrghie și mama mea: Maria.)

Pe alta:

Ἡ παροῦσα λητουργία ἀφιερόθη εἰς τὴν μονὴν τῆς 'Αναλήψεως ὀνομαζομένην Μπουρτουζένη παρὰ Δημητρίου Ζλανύκη, ἡγουμενεύοντος τοῦ ἁγίου καθηγουμένου κὺρ Τιμοθέου ἐξ 'Ιωανήνον, ὀνομαζόμενος Ἁγία Κάρα. ,αψξα', 'Ιανουαρίου ιβ'τῇ. (Cea de față liturghie s'a închinat la mănăstirea Înălțării, zisă Burdujeni, de Dimitrie Zlanyki, egumenind sfințitul categumen chir Timotei din Ianina, numit Sfîntul Cap; 1361, Ianuarie 12.)

14.

La Biserica veche din Rîncezi, la intrare:

Biserică sănt eu sfințită, pentru starea lui D[u]mnezeu zidită, Alicsandru Ghica domniia, Chesarie episcopiia, la anu 1840, prin

www.dacoromanica.ro

osărdiia Nucşorenilor şi a egumenului Motrenilor, arhimandritului Efrosin Potecă, născut în satul ace[s]t[a], în veci să fie pomeniţi.

15.

La Biserica Domnească din Tîrgovişte:

Τύπον σὸν Ἀνθίμου Θυηπόλεως σέβει. (Chipul tău îl venerează Antim de Theopolis.)

16.

Pe un mormînt la biserica grecească din Cetatea-Albă:

Ἐν μηνὶ Ἰουλλίῳ α'· ἐνθάδε κῖται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ Ἰωάννης τοῦ Παναγιώτη τοῦ κουρτζῆ. (În luna lui Iulie 1, aici zace robul lui Dumnezeu Ioan al lui Panaiot Curgì.) **N. Iorga.**

17.

Castelul de Mée lingă Melun.

Inscripţiile de pe mormintele Ghiculeştilor. Grupul din fund:

1. Prince Grégoire Ghyka né en 1807 Hospodar de Moldavie 1849–1856. Décédé au Château du Mée le 24 août 1857. Sa veuve et ses enfants désolés.

2. Princesse Euphrosine Ghyka veuve de S. A. le Prince Grégoire Ghyka, née en 1817 décédée le 28 décembre 1889. Ses enfants désolés.

3. Princesse Marie Ferdinand Ghica née le 2 février 1861 décédée le 1-er février 1907. Regrets éternels.

4. Liber şi fără inscripţie.

Al doilea mormînt. Grupul din faţă:

1. † Nicolas Jean Ghika né à Jassy en Roumanie le $^{6}/_{18}$ décembre 1849 mort à Fontainebleau le 26 novembre 1873.

2. Prince Jean Alexandre Ghika né à Mirosslava (Roumanie) en 1875 mort à Parîs en 1922. Priez pour lui.

3. † Prince Alexandre Jean Ghika né à Jassy (Roumanie) le $^{13}/_{25}$ janvier 1846 mort à Paris le $^{13}/_{26}$ février 1902.

4. Grégoire Alexandre Ghyka né à Paris le 6 août 1867 décédé le 14 août 1875. Anna A. Ghika née le 31 août 1870 décédé le 8 mai 1883. Ses parents dans l'affliction.

Aurelian Sacerdoţeanu.

www.dacoromanica.ro

DĂRI DE SAMĂ

Ioan Georgescu, *Istoria Bisericii creştine universale, cu deosebită privire la trecutul Bisericii româneşti unite cu Roma,* ediţia a 3-a, Blaj 1931.

Cartea de şcoală, pentru aşezămintele Bisericii unite, a d-lui Ioan Georgescu, autor al mai multor lucrări istorice, are o tendinţă pe care o anunţă şi în titlu: aceia a catolicismului. Încă de la pagina 5 se combate ideia că ar putea fi mai multe Biserici, atunci cînd Isus a vorbit de una singură. Mult spaţiu e întrebuinţat pentru a arăta, nu caracterul istoric, ci cel logic al primatului papal, la început în legătură numai cu depositul de autenticitate şi amintirea de autoritate care e Roma. De altfel şi dovezile aduse nu fac decît să întărească această judecată. Se leagă, la pagina 48, orice progres al civilisaţiei de singura doctrină romană. Nu se poate admite caricaturarea prin cuvinte de împrumut de la Slavi, unele închipuite („năpurojnie" şi „boboroade") cuvinte ale ortodoxiei mărturisite de imensa majoritate a poporului românesc (p. 49). De aici şi batjocurirea unui om ca Fotie (pp. 55-6). Lista de păcate a „Orientalilor" după „shismă" e exagerată şi nedelicată, dar pentru servilismul de azi faţă de Constantinopol al Patriarhiei româneşti cuvintele de la 1885 ale lui Koglniceanu (p. 58) prind bine. Se merge pînă la aprobarea arderii lui Hus (p. 76). Se evită condamnarea deplină a inchisiţiei. O nouă ieşire contra ortodoxiei, vinovată pentru toate scăderile, la pagina 35. Prea scurtă şi fără explicaţii decăderea papalităţii după Carol-cel-Mare. Scena de la Canossa n'are nimic personal umilitor pentru Henric al IV-lea, iar coborîrea Împăratului în Italia, între duşmanii lui Grigore al VII-lea, îi întăria de fapt situaţia. Toată lupta dintre Papi şi Împăraţi e aruncată din fugă. Ea ar începe numai după Grigore... N'am auzit de creşterea „la Curtea bizantină în idei cesaro-papiste" a lui Frederic Barbă-Roşie (v. p. 64). Nu se poate spune despre Frederic al II-lea, rău înţeles, că a fost „vrăjmaşul creştinismului" (p. 67). Unde a cetit d. Georgescu că Frederic „ucide pe episcopi, prinde şi arde pe rug pe călugări, preface bisericile în geamii" *(ibid.)*? La pagina 68, există Akkon, Acre, Ptolemais, dar nu „Acco".

Preţuirea papalităţii de la Avignon e falsă. Papii nu stăteau pe pămîntul regelui Franciei, iar acţiunea lor universală a fost

www.dacoromanica.ro

mai mare decît supt Bonifaciu al VIII-lea. Cruciata întâiu nu e datorită Papei, care în cele două sinoade inițiale, nu putea vorbi într'o limbă înțeleasă mulțimii adunate (p. 71). Florența n'a avut niciun rol în cruciată (cf. p. 72). Nu înțeleg cum cavalerii „trebuiau să știe face versuri" (p. 73). Numele Marelui Maestru teutonic Hermann de Salza dat ca „Salza Hermann", arată că unii scriitori romîni din Ardeal nu se pot desbăra de obiceiul de a copia manuale ungurești (v. p. 74). P. 75: Montfort, nu „Monford". Hus nu „copiază aproape textual" pe Wycliffe (p. 75). Nu se poate zice că husitismul „duce de-a dreptul la anarhie", pe care ar represinta-o Ieronim de Praga *(ibid.)*. Ferdinand Catolicul nu e un persecutor al necreștinilor (v. pp. 76-7).

Ca informație și presintare, e, pe alocurea numai, o lucrare bună. La pagina 6 se dă o îngrijită hartă a Scitiei Mici, la pagina 7 piatra de mormînt a lui Nazarus din Tomi. Se notează, tto acolo, urmele de vechiu creștinism în această provincie și în Dacia. La paginile 7-8, căutîndu-se motivele persecuțiilor, se uită una, și decisivă: noua religie *nu voià*, și nu putea, să se încadreze în „Panteonul" de care vorbește autorul. Caracterul persecuțiilor a fost exagerat, și multe acte de cruzime au fost provocate de înșeși sfidările creștinilor. Frumoasă formula: „Scînteile sar de jur împrejur și aprind chiar acolo unde focul n'ar fi putut pătrunde altfel". La pagina 12: Sf. Gheorghe călărețul s'a confundat cu „eroul trac"; cele două religii nu se înlocuiesc numai, ci se și continuă, ca orice lucru omenesc. Asupra edictului de la Milan d. H. Grégoire a emis de curînd o teorie de care trebuie să se țină samă: e o substituire de drepturi în folosul lui Constantin. Chipul lui de la pagina 13 nu e autentic. Chiar într'o carte de Seminariu, Iulian merita altă caracterisare. În ce privește „cesaro-papismul", Împărații, odată ce admiteau noua religie, nu puteau să renunțe la dreptul de a o orienta, oprind mai ales divergențele, care supărau și împiedecau Statul. Bună împărțirea eresiilor. Excelente și biografiile figurilor represintative ale vechii Biserici: Ieronim și Augustin sînt însă prea necolorați. Folositoare și explicația formelor primitive ale cultului.

E exactă și scurta presintare a tipurilor de arhitectură. În ce privește catacombele (p. 35), s'a dovedit că nu se mai poate admite caracterul lor de ascunzători; n'ar fi putut pătrunde astfel atîția închinători; iar, după dreptul roman, orice proprietar putea

www.dacoromanica.ro

face după voia lui în margenile stăpînirii ce o avea: pitagoricism, creștinism sau superstiție asiatică. Din nenorocire, ce se spune despre bisericile noastre — și nu la locul lor — e insuficient sau greșit. Astfel e enorm să se spuie că Popăuții, de lîngă Botoșani, sînt în județul Orheiu și că există un județ Piatra. La Țara-Românească se uită și Biserica Domnească și fundațiile sîrbești ale lui Nicodim. Argeșul sau și altă biserică n'au fost niciodată „vopsite în albastru cu colori scumpe", iar deosebirea între bisericile de polihromie a materialelor și de piatră exterioară trebuia făcută local și cronologic. În schimb, sînt bune considerațiile asupra vieții morale a creștinilor în primele secole.

Trecîndu-se la evul mediu, Visigoții n'au trecut „din părțile noastre în Peninsula Pireneică"; din Galia au trecut munții, păstrînd mult timp regatul de Toulousa. La pagina 41, Zülpich, nu Zülprich. N'am știut de mama evreică a lui Mohammed (v. p. 42). Nu „coreisiți", ci „coreișiți" *(ibid.)*. N'am găsit în Coran, o carte respectabilă, „munții de pilaf" (p. 43). Episcopul de Margus nu putea „să jăfuiască mormintele regilor scitici". Bogată lista terminilor latini în creștinismul nostru (pp 46-7). Nu văd cum „în sec. XI și XII aveam episcopie proprie dependentă de arhiepiscopia din Ohrida" (p. 48). Iconoclasmul se cerea explicat istoric. Așa-numita shismă a lui Fotie a fost numai un act personal și întreaga afacere un simplu incident. Tot așa și cu al lui Mihai Cerularíul („Făclierul") nu e o traducere exactă. Luca Notara (nu „Nottaras") nu era „un principe bizantin" (p. 58).

La p. 79 trebuie „Ioan *de* Capistrano". Se zice românește Cartusieni, nu „Carthausieni" (p. 80). Scolastica cerea mai mult de trei rînduri, la p. 82. Nu e de loc sigur că Toma a Kempis a scris „Imitația lui Isus Hristos", care merita un paragraf întreg.

Stilul gotic e lăudat, dar neexplicat (p. 84). Iar, la sculptură, decît cei doi Pisano puși lîngă Michelangelo în opt rînduri, mai bine nimic. Tot așa de necompetent e ce se spune despre sculptură. Rafael nu e „Santi".

La capitolul românesc, p. 91 și urm., nici vorbă nu poate fi de o rupere în secolul al XIV-lea a legăturilor principatului muntean cu Ohrida. Numele primului Mitropolit e Kritopulos, nu Kristopulos. „Ungrovlahia" înseamnă o distincție geografică a Bizantinilor, iar nu o înglobare a Ardelenilor. Al doilea Scaun metropolitan are altă explicație decît înmulțirea credincioșilor.

www.dacoromanica.ro

De ce se adauge la Ioan Hunyadi și explicația „Ianoș“ (p. 92)? Nu cunosc pe episcopul Matei din Ardeal supt Ioan Hunyadi (p. 93). De unde va fi scos d. Georgescu că Mircea I-iu a „alungat“ pe Iuga al Moldovei pentru că „nu voiă să recunoască autoritatea Patriarhului“ (p. 93) ? Călugări bulgari n'avea Nicodim și nu ni i-a putut lăsa (cf. *ibid.*). Aflăm că „nobilii de Medici“ „au spînzurat“ întâiu pe Savonarola (p. 98). Boccaccio, pus pe aceiași linie, „înstrăinat de Biserică“, „mai pe urmă s'au pocăit“ (p. 98). Nu se zice nici Erasmus Rotterdamus (ci Rotterdamius), nici Ulrik Hutten (ci Ulrich von Hutten) (v. p. 99). Cine ar mai crede că Macchiavel, care presintă ce este, nu ce ar trebui să fie, „a represintat suprema imoralitate“ *(ibid.)* ?

Ce vor crede elevii de „M. Luther“, care voise „să se facă avocat“ (?) (p. 101). Se încearcă a i se lua și meritele literare; e persecutat de Satana (p. 103). S'a certat și cu prietenii (p. 104). La Calvin aflăm că „adversarii săi își botează cinii cu numele lui“ (p. 105). Măcelul de la Sf. Bartolomeiu contra „boierilor hughenoți“ e privit ca lucrul cel mai firesc din lume *(ibid.)*. Se spune: Aragon nu „Arragonia“.

Atanasie a fost numai „episcop“ al Ardealului și înainte de Unirea care i-a îngustat situația? Pentru aceasta se aduce trimeterea lui de la București, în 1698, „la s. episcopie Ardealului“ (p. 128). „Episcopia“ lui nu-i interzicea păstrarea unei tradiții metropolitane, care n'a fost niciodată strict canonică. Ce a ordonat un prelat străin ca Patriarhul Dosoftei de Ierusalim nu se poate pune în sama ortodoxiei din Principate.

La pagina 148, se da ca „brîul lui Aaron“, cu care el se chinuia pentru Dumnezeu, unul cu vulturul muntean, supt care se cetește clar pe o șuviță de hîrtie: „Stolariul lui Butean, 1848“.

Pănă și Napoleon I-iu e judecat din punctul de vedere al legăturilor cu papalitatea, dar se adauge că și el, ca și Boccaccio, „s'a pocăit“. Ludovic-Filip represintă „regatul civil“ (rea traducere din ungurește; e vorba de „regalitatea burghesiei“). Marele loc atribuit romantismului german față de cel frances vine din întrebuințarea aceluiași manual ungaro-german.

Renașterea și humanismul sînt presintate doar ca o „piatră de încercare“ pentru catolicism (p. 598). Nu se zice „Augustinieni“ (p. 102). Michel Servet devine „Servede“ (p. 105).

Biserica ardeleană, de credință calvină și de rit oriental, e „un

www.dacoromanica.ro

monstru" (pp. 109-10). De fapt calvinismul era exterior, iar „orientalismul" era de mult tradus în romînism popular. În schimb aflăm apologia fără reserve a Iesuiților (pp. 114-5).

O șarjă contra Grecilor, presintați ca stăpîni în Principate, nu putea lipsi. Constantin Brîncoveanu e arătat ca fiind copleșit de Greci, nu mai puțin de „cinsprezece chiriarhi" (pp. 113-20). Toți „țin femei la ei" (p. 120). Rostul „închinării" mănăstirilor, mijloc de a le asigura contra încălcărilor, nu e înțeles. Romîni și Greci sînt puși laolaltă, cu foarte rari excepții pentru cei d'intăiu, ca ignoranți și nereligioși (p. 122). Totuși, cu litere mărunțele, trebuie să se facă, din acești „Orientali", o lungă listă de binefăcători ai culturii românești (pp. 123-4). Din partea ortodocșilor, în adevăr mulți, nu va fi unul singur care să tăgăduiască Unirii cu Biserica Romei marile ei merite naționale.

Odată ajuns la Unire, autorul îi povestește îndelung, pe aproape cinzeci de pagini, istoria ei singură, adăugînd doar cîteva paragrafe despre cultura catolică a Apusului[1]. Evident că importanța națională a Unirii e un element secundar față de cel confesional, precumpănitor. Toți adversarii Unirii sînt loviți fără cruțare, ignorîndu-se motivele tradiționale, sociale și chiar naționale.

* * *

Olimpiu Boitoș, *Biografiile românești ale lui Ubicini*, Cluj 1932.

D. Olimpiu Boitoș a avut buna ideie de a reuni articolele date de Ubicini pentru „Dicționariul contemporanilor" al lui Vapereau, întovărășindu-le și de o notiță cu privire la viața acestui devotat și statornic filoromîn. Sînt acolo o sumedenie de lucruri noi despre Axente Sever, Grigore Alexandrescu, Alecsandri, Aristia, Asachi, Gheorghe Bibescu, Bolintineanu, Boliac, frații Brătianu, Cîmpineanu, C. Cantacuzino, Kogălniceanu, Vodă-Cuza, Donici, Dora d'Istria, Ghiculeștii, Goleștii, Eliad, Avram Iancu, Ioan Ionescu, Laurian, Magheru, Negruzzi, Rosetti, Ioasafat Snagoveanu, Suțeștii, Barbu Știrbei, Mihai Sturza, Tell, cei doi Vogoridi, Ion Voinescu.

* * *

N. Georgescu-Tistu, *Bibliografia literară romînă*, București 1932.

D. N. Georgescu-Tistu dă o carte de întrebuințare curentă, bo-

[1] La p. 137 ar ieși că Împăratul a întărit pe Ladislau Hatos, nu pe Ioan Micu.

www.dacoromanica.ro

gată în orientări și știri pregătitoare pentru orice studiu de erudiție. Bibliografia internațională e larg utilisată. Cu totul nouă și de mare folos bibliografia cataloagelor de librărie, p. 63 și urm. Numai cine cunoaște cum sînt alcătuite bibliotecile noastre își dă samă de truda ce a trebuit să cheltuiască autorul pentru a putea da un material atît de necunoscut și de variat.

Se dă și un resumat frances și o excelentă tablă a numelor.

La urmă se reproduce o pagină din condica lui Antim, monument de caligrafie elegantă, pagina românească a Evangheliei georgiene din 1709, una din „Discursurile" lui Macchiavelli cu o notă latină a lui Nicolae Mavrocordat din 1726, niște „Opuscule mitologice, fisice și etice" dăruite de Constantin Mavrocordat, ca beizadeà, unui Papazoglu, o față din catalogul Bibliotecei Mavrocordaților, un Tit-Liviu care a fost al tipografului Duca Sotiriovici, exemplarul din gramatica lui Văcărescu dăruit de autor „școalii rumănești dă la stănta mănăstire Colțea", la 1787, un Sextus Aurelius Victor al lui Lazăr, iscălit ungurește: Lázár, o pagină din catalogul cărților Mitropoliei bucureștene de Petrachi Poienaru, frontispiciul traducerii „Henriadei" lui Voltaire, acela al gramaticei francese a lui Aristia, o pagină din Liturghieriul lui Dosoftei, titlul Calendarului pe 1854 al lui Asachi, o pagină din catalogul bibliotecii lui Melhisedec, alta din acela al bibliotecii șcheiene, o a treia din al bibliotecii lui Odobescu. În sfîrșit înainte de foile de titlu de la o carte a lui Alecsandri și de la una a lui Ion Ghica un cont al librăriei Danielopol pentru egumenul de la Găiseni, Iosif, viitorul Mitropolit al Moldovei.

* * *

Mihail Gr. Romașcanu, *Monetele regelui Carol I* (București 1932).

Prețioasă adunare a tuturor știrilor privitoare la monedele lui Carol I-iu. O introducere se ocupă de acelea care au precedat legea monetară din 1867. Artiștii sînt Kullrich, Scharff și apoi Tasset. Niciunul din chipurile Suveranului nu samănă.

* * *

N. Corivan, *Din activitatea emigranților romîni în Paris (1853-1857), scrisori și memorii* (în publicațiile „Așezămîntului cultural Ion C. Brătianu"), București 1931.

O bună introducere de aproape o sută de pagini precede

www.dacoromanica.ro

aceste „scrisori și memorii" ale emigraților „moldo-valahi" în Parisul celui de-al doilea Imperiu. Ni se dau apoi: scrisori ale lui Nicolae Golescu (1856), care-și atribuie, în puterea situației revoluționare avute la 1848, dreptul de a vorbi în numele alor săi (p. 99: el cere și anexarea Basarabiei), memorii ale lui Dimitrie Brătianu (el vrea „une Roumanie"; p. 107) și ale Românilor din Paris în bloc.

* * *

Preotul C. Dron, *Canoanele, text și interpretare,* 2 vol., București 1932.

Lucrare muncită și presintată clar, ceia ce, față de cartea corespunzătoare a prelatului sîrb Milaš, autorul însuși făgăduiește în prefață.

După o introducere istorică, bine informată, se trece la presintarea fiecărui text, în traducere, și la comentarea lui largă.

* * *

C. Bobulescu, *O viață trăită, viața de paraclise,* București 1932.

Părintele C. Bobulescu adună un număr de articole despre paraclise. Migăloasa lucrare e de un deosebit interes pentru cunoașterea acestor gingașe bisericuțe. Se adaugă lămuriri cu privire la slujba ce se face în ele.

Se relevează din „Vechile Instituții" ale lui Brezoianu, că, la 1825, se mai vedeau în Str. Soarelui din București „ruinele paraclisului domnesc, cu chipurile coconilor și domnițelor" (p. 15). V. și știrile de la Papazoglu la paginile 16-7.

Se descrie în deosebi Biserica Domnească din Iași (inscripția de pe poartă de la Ștefan Tomșa al II-lea la p. 19, nota 5), biserica de spre Doamna de acolo, paraclisul Mitropoliei ieșene, cel din palatul lui Mihai Sturza, paraclisul Curții, al Sf. Spiridon, al Goliei, al spitalului Pășcanu, „paraclisul Răzoaii", al Roznovanului, al Penitenciarului, al Academiei Mihăilene, al Frumoasei, al Galatei, cel de la Buciumi.

* * *

Gh. P. Samariuc, *Din satele Bucovinei: Corcești, jud. Storojinet,* București 1931.

Foarte bună descriere a depărtatului sat de graniță bucovineană al lui Sima Corcea de supt Ștefan-cel-Mare. Numele geografice sînt românești: Fundoaia, Corceasca, Dealul Bouarului,

www.dacoromanica.ro

Dealul Crucii, Calul Ungurului. Interesante nume de familie. Împrejur movile preistorice. Ca amintire istorică, donația lui Alexandru-cel-Bun pentru Ivan de la Cupca (satul există încă); frate Grozea, fată după Andreicu fiul lui Șerb. Istoria mai nouă n'are aceiași importanță.

* * *

Șt. Manciulea, *Contribuții la studiul elementului românesc din cîmpia Tisei și Carpații nordici* (din „Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj", IV, Cluj 1931).

Scurta expunere a păr. Șt. Manciulea e plină de îndrumări de caracter general, unele cu totul nouă. Astfel explicația motivului pentru care Romînii de dincolo de Carpați apar așa de tărziu în izvoare, presintarea argumentelor pentru perenitatea elementului românesc. Se relevă numiri topografice românești în Banat pentru secolul al XIII-lea (de la 1230), pp. 133-4. Pentru Crișana v. pp. 135-6. Pentru Maramureș, pp. 137-8. Situația veche a Romînilor de pe valea Tisei e expusă pe p. 138 și urm. În locul scurtei bibliografii de la pp. 152-3 am fi dorit referența pentru fiecare cas (atîtea sînt cu totul nouă) în josul paginilor.

* * *

Constantin V. Dimitriu, *Un Mare-Logofăt moldovean din prima jumătate a sec. XV-lea: Logofătul Mihail-Mihu,* București 1932.

Lucrarea d-lui Constantin V. Dimitriu adună tot ce se poate ști asupra negustorului, și cu Polonia, care a fost Marele-Logofăt Mihu. Tatăl său, popa Iuga, trebuie să fi fost, după nume, rudă cu Domnii din dinastia maramureșeană, cari-i dau pămînturi și îl fac protopop, ca succesor al lui Petru, care a luat parte la Sinodul de Unire din Florența. Încercarea lui I. Bogdan de a-l face pîrcălab de Cetatea-Albă, unde se constată la 1435-6 ca „domn" un „călugăr" („popa" pe atunci era călugăr), nu se poate menținea.

În ce privește luptele pentru Domnia Moldovei între urmașii lui Alexandru-cel-Bun, publicația d-lui M. Costăchescu permite noi precisări. V. *Buletinul Comisiei istorice a României*, X, 1931, pp. 89-91.

Și astăzi aș crede că afacerile lui Mihu nu i-au putut permite să rămîie departe de Moldova. Salvconductele lui Ștefan-cel-Mare nu vor fi rămas fără efect.

* * *

www.dacoromanica.ro

Elie Bufnea, *Cruciați, tirani și bandiți în Rusia Sovietelor,* 2 vol., 1931.

Foarte bună carte de amintiri personale între anii 1918 și 1921, cu talent presintate.

Se începe cu istoria corpului ardelenesc pentru Siberia, după pacea din București. Drumul de-a lungul Rusiei întregi e plin de interes. De la „Roșii" se trece la „Albi". Se fixează cartierul de la Darnița. Se arată apoi luptele alături de Ceho-Slovaci. Se dau și unele acte (și în facsimile). E vorba și de *Gazeta Transilvaniei,* mutată la Celiabinsc, în Siberia. Romînii intră în legătură cu amiralul Colceag. Ei duc lupta mai departe după căderea regimului acestuia. Cartea devine un document istoric de prima ordine.

La pagina 223 din vol. II se arată cari sînt coloniștii romîni din Extremul Orient: cei „din Dobrogea, zicîndu-și Romîni și cunoscuți supt această numire..., pe valea Amurului, în regiunea orașului Haborovsc... Romîni de sînge ar fi aproximativ 300 de familii. Harta Ținutului dă numiri de sate românești, ca Inul, Dunărea, Aur". Apoi Basarabeni împrăștiați de-a lungul litoralului Mării de Oetoțc, la Nordul Vladivostocului (între nume: Bălcinești, Zimbreni, Ionești, Teiul). În sfîrșit, foști soldați împărătești.

* * *

Dr. Samarian Gh. Pompei, *Istoria orașului Călărași (Ialomița) de la origine până la anul 1852,* București 1931.

D. dr. Samarian Gh. Pompei dă pe aproape 300 de pagini o istorie documentată, până în cele mai mici amănunte, a orașului Călărași, format printr'un popas al călărașilor de Țarigrad din satul inițial Lichierești (de la Glicherie; n'are a face cu „Mira Lichiei" și cu Sf. Nicolae).

După noțiuni preliminare [1], insistîndu-se cu dreptate, asupra rostului istoric al Bărăganului, se arată cum înainte chiar de Lichierești era aici, „în față cu Silistra", satul Cornățel; el e pomenit în luptele lui Mihai Viteazul cu Turcii, cînd, foarte probabil, el a fost distrus. Se adună ce se mai știe asupra drumului Dristorului.

[1] P. 11 a se ceti, r. 5 de sus: 1550 pentru luarea Brăilei de către Turci.

www.dacoromanica.ro

Lichireștii se constată ca sat vechiu pe la 1600 (p. 15). Poate să fi fost acolo o parte de moșie a Logofătului lui Mihai Viteazul, dar fiul(?) său Vlad Logofătul, care avea de zestre o parte, cumpără cealaltă supt Alexandru Iliaș (pp. 15-6). Soția, Despina, stăpînește ca văduvă ambele părți. Ea se judecă apoi cu Bălenii aciuați în satul vecin Crăcești (al lui Cracea). Se mărită apoi cu Preda Spătarul, rămîind „Rudeanca" pentru fiii ei din prima căsătorie, Radu și Vlad (p. 19). Constantin, fiul lui Radu, e numit Preotescul fiindcă luase satul Preotești, lîngă București (p. 22). Cînd încep a se întinde Cantacuzinii, Mihai Spătarul iea moșia Lichirești (p. 22). Pe aproape se vede Cîrnuleasa (după nevasta Cîrnului), Moldovenii (prinși așezați de Matei Basarab), Stelnica, pe care Mihai o dăruiește fundației sale de la Colțea, Căldărușanii, Slavul, Șarosul, Cornoaica, Golășeii. Se dau raportrile locuitorilor cu mănăstirea și cu Turcii și supușii lor.

Echivalența cu Călărași se întîlnește întăiu la 1780 (Domnii fanarioți regularisaseră corespondența prin curieri cu Constantinopolul; înainte se zicea: „Călărașii de la Lichirești").

Se ridicase un „hănișor" al Colței; războiul din 1806-12 face să se care dincoace pietre din Silistra, dar și Călărașii, considerat la 1821 ca „tîrgușor", sufăr aceiași pradă; se va adăugi, în următorul război ruso-turc, ciuma.

Pacea din Adrianopol, restituind principatului muntean țermul Dunării, face să se mute aici, de la Urziceni, în 1831, capitala de județ. Mai departe, prin condicele administrative de la Arhivele Statului, se poate urmări fără întrerupere istoria orașului [1]. Se așează și mulți Romîni și Bulgari din Silistra, obștea orașului cerînd chiar mutarea aici (petiția din 1836 e reprodusă din *Studiile și documentele* mele, XI, traducere a textului grecesc; v. pp. 126-7). Între ei Tanase Țancovici, a cărui casă (v. p. 104) se mai păstrează încă.

Păcat că primele arhive comunale, pănă la 1837 se pare, au fost distruse: altfel s'ar putea face, ca pentru Brăila, istoria amănunțită, care lipsește, a formării pe încetul a orașului, cu întemeierea bisericii unde se îngroapă generalul rus Prozorovschi, a școlii, unde a funcționat și Gherasim Gorjan (pe la 1848 și un

[1] P. 73 a se ceti Ispas *Făgărășeanul* (nu Făgărașul). E ctitorul bisericii din Urziceni.

www.dacoromanica.ro

„dascăl franțozesc și alte limbi"). De cînd se păstrează dosarele, d-rul Samarian culege tot cuprinsul lor. După dr. Tavernier, vestitul dr. Drasch a început aici cariera sa de taumaturg.

Un paragraf interesant e al revoluției de la 1848 în Călărași.

Foarte multe documente ocupă jumătate din lucrare: mai toate sînt, firește, din secolul al XIX-lea.

* * *

Marin Popescu-Spineni, *Instituții de înaltă cultură*, Vălenii-de-Munte, 1932.

În această lucrare se dau pagini bine informate despre întemeiarea școlilor înalte în deosebitele provincii românești. Va fi folositoare lista profesorilor de la Sf. Sava din București (p. 9 și urm.). Pentru partea mai nouă se întrebuințează Arhivele Universității bucureștene.

N. Iorga.

CRONICĂ

Paginile d-lui Ion Inculeț, *S. S. S. R. (despre Uniunea sovietică)* (București 1932) represintă una din cele mai bune lucrări, în formă resumată, dar așa de limpede, despre resultatele sistemului comunist în Rusia.

*

Supt titlul *La vie chère au XVI-e siècle*, d. Henri Hauser retipărește (Paris 1932) broșura lui Jean Bodin din 1568, *La response de Jean Bodin à M. de Malestroit*. Dar îi adauge și o foarte instructivă introducere de nu mai puțin de 77 de pagini.

*

În *Conferentia club, vol. I, Conferències de l'any 1929*, Barcelona 1931, d. Alexandre Moret vorbește despre „monumentele regale de la Ur și originile civilisației orientale". Se recunoaște măcar contemporaneitatea acestei civilisații cu a Egiptului. Vechea ceramică de la Susa e urmată de „regresiunea sumeriană". Adesea paralelismul cu Egiptul e perfect. Existau legături pe Mare între Egipt și Mesopotamia. — D. Karl Vossler se ocupă, după un sistem nou, de legăturile între literatura universală și cele naționale. — O notă a d-lui Meillet despre „stabilirea noilor limbi

www.dacoromanica.ro

literare în Europa secolului al XIX-lea". Se arată importanța Revoluției francese pentru ca orice „cetățean" să trebuiască a cunoaște limba literară francesă. — D. Teodor Däubler despre „elementele istorice, mai ales spaniole, în arta modernă". — D. Pietro Romanelli despre săpăturile italiene în Tripolitania: arcul lui Marcu Aureliu la Tripolis; cîteva necropole; amfiteatrul și clădirile de la Sabrata; splendorile de la Leptis Magna, patria lui Septimiu Sever, ieșită acuma din nisipuri: vile cu fresce sau mosaice glumețe sau familiare (și treierul cu caii și boii; un cuib de rîndunele). — D. Gabriel Welter despre „desvoltarea arheologiei clasice în Grecia". — D. Tadeu Zielinsski despre ideia vieții dincolo de mormînt. — D. Paul Mazon despre Eshile. — D. Paul Pelliot despre „descoperirile arheologice în Asia centrală" (minunata descoperire de manuscripte în toate limbile Orientului în „grotele budice"; și fresce numeroase). — D. Mario Meunier despre Rodin.

*

Revista germaniștilor romîni, I, 1, e consacrată lui Goethe (articole de dd. Simion Mîndrescu, Victor Morariu, I. Sîngiorgiu, Bernhard Capesius, I. E. Torouțiu, I. Gherghel.

*

Păr. I. Lupaș descopere în foiletonul ziarului *Țara Noastră* din 11 Iunie originea românească a Scaunelor săsești și săcuiești, continuîndu-și studiile în aceiași foaie.

N'a fost carte a lui N. Iorga în care să nu se presinte această ipotesă. V. de pildă *Ist. Romînilor din Ardeal și Ungaria*, I, p. 41: „Scaunele din Ardeal sînt și ele de datină românească"; *Hist. des Roumains et de leur civilisation*, ed. I (1920), pp. 55, 57, etc. A se ceti și ultima mea broșură despre istoria Ardealului.

Cînd e vorba de rostul cnejilor în Principate, păr. I. Lupaș citează pe I. Bogdan. I s'a părut că această datorie nu se impune față de un istoric în viață?

*

În *Societatea de mîine*, VII, 10, note de d. Isaia Tolan cu privire la moartea lui Avram Iancu, așa cum e presintată în foi maghiare contemporane. De d. N. Laslo note despre traducerile lui Homer în românește, mai ales aceia a unui elev ardelean în 1880 (slabă): autorului i-a scăpat traducerea din 1750-80, la Gaster, *Chrestomatia*, II, p. 82 și urm.

*

www.dacoromanica.ro

În noua revistă *Documente răzășești, revistă regională de acte vechi, mărturii tradiționale și relicve istorice*, d. Virgil Caraivan dă un act de la Petru Rareș (1546) și cîteva documente de moșie din secolul al XVIII-lea (de observat la pagina 4: „rîndul de pămînteni"; p. 10: Brăițeni, de la Brae). Se semnalează (p. 13) o Evanghelie greco-romînă dată lui Lupu Costachi de Constantin Stolnicul la 1694: se învederează astfel că *tot acestui învățat boier trebuie să se atribuie și opera tipografică a Domniei Brîncoveanului.* Tot acolo pentru uciderea la Giurgiu, în ziua de 24 August 1771, a Hanului Tatarilor.

*

Note, de d. I. L. Atanasescu, despre schitul Polovraci, în revista craioveană *Ion Maiorescu*, II, 3-4. Se dă și vederea primului zid, din secolul al XVI-lea. Danciu Pîrăianu n'a făcut, în 1642, decît să înoiască o ctitorie a lui Moise-Vodă. Pictura, din vremea lui Brîncoveanu, nu e suprapusă uneia din epoca mai veche? Se dau știri asupra lui Pîrăianu și cîteva documente.

*

D-ra Cornelia Bașturescu dă, supt titlul *Considerații asupra artei bizantine în legătură cu Exposiția internațională din Paris, 28 Maiu - 9 Iulie 1931* (București 1932), considerații generale interesante, reproducînd un număr de monede ale Împăraților din Orient. Frumoase planșe la sfîrșit. E o asămănare izbitoare între torsul de porfir din Berlin, planșa IV, și grupul de luptători lipit de basilica Sfîntului Marcu la Veneția.

*

Note de artă și în broșura d-lui P. Gîrboviceanu, *Monumentele noastre istorice* (conferință), București 1932.

*

În *Anuarul Liceului Național din Iași pe anul școlar* 1929-30, d. I. Șiadbei socoate ca mai veche urmă de românească niște nume cuprinse în actul, publicat de Fejér, I [1], p. 389 și urm., privitor la mănăstirea Tihan, lîngă lacul Balaton (p. 17).

*

www.dacoromanica.ro

În *Țara Bîrsei*, IV, 3, păr. I. Lupaș dă știri noi despre protopopul brașovean Radu Tempea. Îl vedem recomandat la 1814-5 ca episcop de Arad, soția lui întrînd pentru aceasta într'o mănăstire. De același, note asupra vieții pribegilor munteni în Brașov la 1821. Erau vre-o 12.000. Aduc o trupă de operă italiană. Pentru ei se represintă în 1821 baletul „Die Befreyung der Walachey". — D. A. A. Mureșianu dă un zapis al cronicarului Radu Tempea (1729). Un alt act, din 1737, pleacă de la o tovărășie de comerț, un „soțîrlic". Descrierea unei case românești din 1778. Portretul lui Gheorghe Nicolau (1770-1851). — D. Axente Banciu publică scrisori de la Bărnuț și Aaron Florian. — D. A. A. Murășanu revine asupra originii materne a lui Mihai Viteazul.

*

Despre școlile catehetice și literatura relativ la dînsele în lucrarea păr. Mihail Bulacu, *Studiu introductiv în catehetica ortodoxă* (Oradea, 1928). Se cuprind și principii de învățămînt.

*

În *Viața Basarabiei*, I, 4, d. I. Negrescu continuă studiul său despre A. A. Sturdza, presintat și în legăturile cu fruntașii literaturii rușești, ca Gogol. Părerea lui despre Romîni, pp. 31-2. Extrem de bogați terminii cromatici în Basarabia pe cari îi dă d. T. Porucic.

*

O istorie a Școlii Normale din Craiova (1870-1932) se dă de d. Ilie Popescu-Teiușanu în Anuariul ei (Craiova 1932). O introducere asupra întregului învățămînt normal precede știrile asupra acestui așezămînt. În arhivele Liceului craiovean se păstrează plîngeri contra învățătorilor insuficienți, din care ni se dau unele extrase (p. 17 și urm.). Multe biografii de profesori, foarte utile.

*

În „Mémoires de la Société Royale des sciences de Bohême, classe des lettres", 1930, d-na N. Yastreboff-Ragozin se ocupă de „mentalitatea francesă a secolului al XVIII-lea", așa cum se presintă la d-na Roland și la André Chénier. Și autoarea găsește că e multă retorică și locuri comune în ce se scria atunci, dar recunoaște „un suflu puternic și sincer", cu o reservă, necesară: „dacă știi să te identifici cu epoca".

*

www.dacoromanica.ro

Noua contopire de ştiri privitoare la călătoriile lui Magelan, de dr. Hans Plischke *(Fernão de Magalhães, Die erste Weltumseglung, nach zeitgenössischen Quellen bearbeitet von,* – Leipzig 1932), cuprinde (p. 118 şi urm.), în traducere germană, scrisoarea secretarului imperial Maximilianus Transsylvanus către cardinalul-episcop de Salzburg, Mathias Lang, despre descoperirea Insulelor Moluce de Spanioli. Scrisoarea, cunoscută, reproduce povestiri de marinari făcute lui Carol Quintul. Se pomeneşte Herodot, Pliniu, corabia Argonauţilor. E datată din Valladolid, 23 Octombre 1522.

*

D. P. Gîrboviceanu publică o conferinţă la Severin, *Cultul judeţului Mehedinţi* (Bucureşti 1931). Se citează şi un act al lui Constantin Şerban pentru Lupu Buliga (p. 32, nota 1).

*

În Broşura *Biblioteca Ion I. C. Brătianu* (Bucureşti 1932) se reproduc în colori pagini din pomelnicul mai nou al mănăstirii Cozia. Se întîlneşte după Radu Prasnaglava un „Bratul Voevod", după care vine Vlad (Dracul). În faţă cu Mircea, legat de Dan şi de Radu: „aceştea sînt fii lui" şi urmează: „Gheorghie Vvd., Neagoe Vvd., Vladu Vvd., Nicolae Vvd., Matei Vvd., Mihail Vvd.". Acesta din urmă să fie Mihăilă, fiul lui Mircea, iar ceilalţi fraţi bastarzi necunoscuţi? Se dă şi portretul lui Scarlat Callimachi de Kreuchely şi pagina „Walachia" din Hermann Schedel.

*

În „Anuariul Comisiunii Monumentelor Istorice, secţia basarabeană", III (Chişinău 1931), d. Ştefan Ciobanu descrie mănăstirea Ţigăneşti de pe rîul Ichelului, pe care o califică de „păstrătoare a tradiţiei culturale româneşti". Ctitoria exista de mult la 1760, cînd starеţul Samuil vorbeşte de fuga sa înaintea Tatarilor (e vorba de năvălirea, atunci recentă, la începutul Domniei lui Ioan Teodor Callimachi). Fundatorul Lupu Gheuca e din veacul al XVIII-lea. Pot ajuta pe d. Ciobanu cu unele lămuriri sigure. Găsim un Simion Gheuca la 1628 ca Mare Medelnicer (Iorga, *Studii şi documente,* XVI, p. 184, no. 11; p. 188, no. 25); el se desparte de soţie, Mărica, „pentru scrăbă ce au fost avîndu înpreună", apoi pe un Bejan Gheuca fost Mare Pitar, ca staroste de Putna *(ibid.,* XI, p. 119). Pomenit şi în 1651 *(ibid.,* XVI, p. 189, no. 30), el iscăleşte ca Vornic într'un act putnean din 15 Ianuar 1656 *(ibid.,*

www.dacoromanica.ro

p. 258, no. 5). Îl găsim şi la 1668 *(ibid.,* XVI, p. 194, no 42). Fiu al lui pare să fie Vasile Gheuca al treilea Logofăt, care cumpără moşie, ca boier foarte tînăr, la 1674 *(ibid.*, p. 64, no. 17). Peste doi ani el nu mai era în funcţie şi-şi delimita moşia cumpărată de la moştenitorii lui Foca uricariul *(ibid.,* no. 18). În secolul al XVII-lea mai întîlnim pe Gavriliţă Gheuca *(ibid.,* p. 65, no. 20). El era fiul lui Gligoraşco şi apare la 1670 *(ibid.,* p. 195, no. 45). La 1670 vedem şi pe un Vasile Gheuca începîndu-şi şi el cariera ca Logofăt al treilea *(ibid.,* p. 196, n-le 48-9). În părţile Tutovei era şi „prisaca Gheucăi" pe la 1700 *(ibid.,* p. 206). *În sfîrşit iată-l la 1731 şi pe Lupul Gheuca Sărdariu (ibid.,* p. 294, no. 15). Ca elemente de arhitectură, mănăstirea, transformată şi adăugită, n'are interes. Se dă lista cărţilor românești. Şi cîteva documente din secolul al XIX-lea. — D. P. Constantinescu-Iaşi se ocupă de „cele mai vechi case din Chişinău", cu apropieri deaiurea [1]. — D. Gr. Avakian arată resultatele ultimelor săpături de la Cetatea-Albă. Foarte interesantă ceramica. De acelaşi, amfore. De lucrările de consolidare de acolo vorbeşte profesorul P. Nicorescu.

*

În *Omilia exegetică-biblică* (Orade 1929), păr. M. Bulacu dă, într'o formă plăcută, observaţii, privitoare şi la literatura românească, asupra predicei. Foarte dreaptă observaţia: „ortodoxismul n'a ferecat Sfînta Scriptură, ci a ţinut-o deschisă şi a explicat-o creştinilor, ţinînd ca fiecare creştin să o poată ceti la casa lui în mijlocul familiei, fără primejdie" (p. 8). De fapt şi predica, de-o potrivă cu arta, a ajuns în ortodoxia *românească* la un folclor variat şi spontaneu. Dar „Cazaniile" nu sînt traduse nici din rusește, nici din sîrbește (v. p. 9), ci din originalele grecești sau din texte slavone vechi. De aceia nu se poate spune că lui Coresi i-a stat înainte o carte „ortodoxă-sîrbă" (el a tradus din ungurește sau a tipărit un lucru făcut în principatul muntean). Doar pentru veacul al XVII-lea să se fi luat ceva de la Petru Movilă *(ibid.). Mărgăritarele* traduse de Greceni n'au titlul „Mărgăritarele lui Chrisostom", iar Mitropolitul Neofit era din Creta, nu „de la Krit"

[1] La p. 138 din fascicula 61 a „Buletinului Comisiei Monumentelor Istorice" data de 1764 poate să nu fie a clădirii şi e de văzut dacă zidirea e în adevăr o culă. Cf. publicaţia de care vorbim, p. 41 şi nota 1.

www.dacoromanica.ro

(ibid.). La pagina 47 nu se zice „Euhaitiei"; forma grecească e Εὐχαϊτῶν. Psellos nu poate fi romanisat în „Pselul". În loc de „Eutimie Zigabin" ar fi fost de scris Eftimie Zygabenos. Nu există un „Teofilact Bulgarul", ci Grecul Teofilact, arhiepiscop al Bulgariei. Cazania lui Coresi din 1564 nu e „luterană", ci calvină. Iarăşi „tradusă de la Sîrbi" pentru cea din 1581. *În acest domeniu o întreagă cercetare de texte va trebui făcută.* Se subliniază că tot Cazania lui Varlaam e şi *Chiriacodromiul* ardelean din 1699. Se urmăreşte reproducerea aceluiaşi text la 1748, la 1781, ba chiar şi a treia oară la Rimnic, iar la Bucureşti la 1732, 1765, 1768, la Buzău la 1834, la Sibiiu la 1850, în sfîrşit din nou la Bucureşti în 1911. Notiţa despre Theotokis (nu „Teotokie) (pp. 51-2) e insuficientă. Şi pentru Omiliile lui se notează toate ediţiile româneşti şi greceşti (pp. 51-2). Se înseamnă şi traducerile lui Hrisostom, de la manuscriptul din 1661 la traducerea Grecenilor, reprodusă în 1746 şi 1872. Omiliile mai nouă sînt notate pe pp. 53-4. Şi „Teodor, episcopul *Kirului*" (p. 53) e o greşeală (e vorba de Cyrrhus). Se laudă culegerea de Omilii de deosebiţi autori pe care o dădea la 1837 Medelnicerul Papazoglu. În multe locuri se întrebuinţează cartea păr. Gh. Comşa, *Istoria predicii la Romîni.*

*

În noua carte a d-lui F. de Vaux de Foletier, *Le siège de la Rochelle* (Paris 1932) se arată că protestanţii de la Rochelle erau, de fapt, din punct de vedere regal, rebeli, cari întreţineau legături cu Anglia şi Ţerile-de-Jos (p. 14). O flotă cu steag albastru şi alb apără oraşul (p. 16). Se propune la doi nobili periculoşi să meargă să se bată cu Turcii „pentru Veneţieni şi ducele de Savoia" (p. 23). Ducele de Rohan se proclamă în April 1625 „şef al bisericilor reformate" *(ibid.)*. Şi regele, care n'are flotă, cere ajutor de la aceiaşi Englesi şi Olandesi (p. 25). Dar şi orăşenii se adresează regelui Angliei (pp. 30-1).

*

În volumul *Alexandru Ioan Cuza (1859-66)*, publicat de Universitatea Liberă (Bucureşti 1932) se adună patru conferinţe despre Domnul Unirii.

În cea d'intăiu, d. Al. Lăpedatu schiţează opera de organisare îndeplinită de Cuza-Vodă. Se urmăresc cu atenţie Ministerele

*

www.dacoromanica.ro

şi realisările lor. Căderea lui Alexandru Ioan I-iu e explicată în sensul intereselor politice ale răsturnătorilor: se încearcă o îndreptăţire. Sperjuriul militarilor nu e înfierat printr'un singur cuvînt, iar acei oameni politici cari-l provocaseră apar ca nişte salvatori. Despre marile reforme ale acestei Domnii se spune că „s'au dodîndit şi prin personalitatea Domnitorului". Se recunoaşte la istoric devotatul unui partid.

În a doua conferinţă, despre politica externă a Domniei indigene, d. R. V. Bossy atinge pe rînd deosebitele capitole ale creării României ca organism de fapt independent: cu grijă de detalii, dar fără o recunoaştere întreagă şi caldă. E mai mult o urmărire onestă a izvoarelor. Se arată că ducelui de Leuchtenberg, prinţ rus, Cuza-i prefera „un general frances" (pp. 52-3).

De d. Andrei Rădulescu a treia conferinţă, despre „organisarea Statului"; e vorba de caracterul juridic al lui. Aici se recunoaşte îndreptăţirea măsurilor luate supt acest regim, aşa de calomniat (pp. 97-8): se arată şi necesitatea dictaturii.

O privire uşoară asupra stărilor culturale, încă de la 1848, e iscălită George Marinescu.

*

Au apărut la Paris amintirile, redactate în închisoarea de la Magdeburg, ale mareşalului Pilsudski *(Nos premiers combats,* 1931). Mai mult observaţii locale, fără politică, une ori şi consideraţii militare, firește importante.

*

D. Gustave Cohen reeditează fototipic, cu prefaţă, note şi glosariu, într'o splendidă ediţie, vestitul *Champ fleury ou l'art et science de la proportion des lettres,* după publicaţia din 1529 (Paris, Bosse, 1931). Toiry, născut la 1480, făcuse un drum în Italia şi se întorsese pentru a îndeplini rosturi de profesor, dar Italia il răpeşte din nou (1515-6). De la Italieni, „souverains en perspective, peinture et imagerie", de la maeştrii artişti pe cari-i citează, până la „Raphael d'Urbin" şi „Michel l'Ange" — dar ştie şi pe Dürer şi pomeneşte pe Villon—, el învaţă iubirea pentru litera frumoasă, a cării teorie o încearcă în această carte, amestecînd-o cu ciudate interpretaţii simbolice şi fel de fel de „moralisări". El ajunge astfel un adevărat regent al grafiei.

Cartea, scrisă „selon son petit stile et langage maternel", cu-

www.dacoromanica.ro

prinde mai mult decît ce anunță. Se dau și lecții de pronunciație. O întovărășesc și desemne caracteristice.

*

O scurtă privire asupra vieții Dorei d'Istria o dă d-na Claudia D. C. Zaharia. Se reproduce foarte slab cel mai bun portret al ei, acela din broșura lui Amédée Pommier.

*

Note despre formarea și stările actuale ale Tîrgului Murășului în *Anuarul liceului de băieți „Al. Papiu Ilarian"*, Tîrgul Murășului 1932.

NOTIȚE

Din începuturile Brăilei.

Buletinul muntean supt Regulamentul Organic e un izvor de mici informații care pe departe n'a fost întrebuințat pentru istoria cea măruntă, care e adesea cea mai adevărată și, în orice cas, cea fundamentală.

Cercetînd întâmplător o corespondență, în no. din 13 Decembre 1843 găsesc, la mezate, pe lîngă vînzarea în București a „cafenelei și prăvăliei răposatului Booz Davidoglu, pentru plata cusurului de bani ce are a lua d-ei Ralù Romanit", vînzarea „Hanului Roșu din Brăila, a lui Hristea Ceacîrul, pentru plată de datorie către Musta-bei, precum și față de alți doi Turci: Hagi Mehmet și Hagi Haliu".

Deci, după întemeiarea Brăilei, Turcii continuau comerțul cu această veche șchelă, și până la 1830 posesiune a lor.

*

Din Joseph Vassal, *Dardannelles, Serbie, Salonique impressions et souvenirs de guerre (avril 1915 — février 1916)*, Paris 1916, p. 307:

„Je descends au village d'Anatovo, qui m'avait d'abord semblé complètement dénué d'intérêt. Un ménage grec vend des mandarines, du tabac, des figues; plus loin, des femmes et des enfants d'un coloris plus varié. Comme toujours, il y a surtout des femmes d'âge, mais parmi elles une jeune fille se montre; leur accoutrement est très original, et je ne l'avais vu qu'au théâtre. Ce sont des Koutzo-Valaques, des nomades aux moeurs étranges.

www.dacoromanica.ro

Les femmes tricotent des chaussons épais, très chauds, qu'elles nous offrent et que bien volontiers nous leur achetons. Elles ont la tête enveloppée d'un fichu qui se double d'un bandeau serré bas sur le front et qui laisse passer des mèches de cheveux; sur un veston aux manches bleu clair elles portent un boléro, qui se termine par de grandes basques et forme une sorte de capote militaire pincée à la taille et munie de grandes poches sur les côtés; cela leur donne une allure guerrière; l'habit est bordé de rouge. Elles ont pour la plupart un tablier rayé rouge, vert et bleu. On est tout étonné qu'il n'y ait pas un grand sabre ou quelque fin poignard battant la cuisse.

La jeune fille a ses grands yeux, qui jettent un éclat troublant. Elle a aussi une belle ceinture de cuir noir, que ferme une boucle d'argent. Le bijou, très spécial, a un dessin que je n'ai jamais vu. Je le veux, il m'attire. Enfin elle consent; les yeux baissés, elle dénoue pour moi la ceinture de cuir et me remet la boucle contre le prix très sérieux que je lui donne."

La paginile 313-4: „Les Koutzo-Valaques m'ont vendu des chaussettes qui sont meilleures pour tenir les pieds chauds".

*

În „Les droits de la Roumanie, basés sur les traités, par un ancien diplomate" (1874) se examinează întrebarea „dacă România e o provincie turcească ori un Stat independent, bucurîndu-se de toate drepturile care derivă din suveranitatea unei națiuni".

Se publică acele capitulații din care două generații au făcut basa drepturilor noastre. Se adaugă tratatele încheiate cu deosebite State: convenția cu Anglia a lui Petru Șchiopul, tratatul lui Mihai Viteazul cu Împăratul Rudolf, cel cu Ardealul în 1638, altul cu Ardealul din 1655 cu Gheorghe Rákóczy al II-lea, al lui Șerban Cantacuzino cu Moscova, cel al Moldovei cu Petru-cel-Mare. Înșeși convențiile recente aduc o dovadă: la 1872, în Roma, trimesul turc primește într'o convenție telegrafică participarea delegatului romîn (pp. XI-II). Dar, în convenția de la 1858 pomenindu-se de capitulații, Poarta pune la îndoială „l'authenticité du texte cité par les Divans ad-hoc" (p. XIII). De altfel, la 28 Octombre 1857 încă, Marele-Vizir Aali-Pașa vorbește tot așa de aceste „capitulations dont les originaux n'existent nulle part au monde et qui ont été violées, déchirées plus d'une fois par les

www.dacoromanica.ro

Moldo-Valaques eux-mêmes". În Convenția de la Paris, reprezintanții Turciei admit mențiunea capitulațiilor. Se răspunde la îndoielile turcești că originalele trebuie să fie în Arhivele de la Constantinopol și se somează Turcii să aducă textul adevărat. Hatihumaiumurile din 1803 și 1834 ar fi făcute chiar pe basa acestor acte și tratatul din Adrianopol are, la 1829, mențiunea „capitulației", pe care, la 1830, o confirmă și Nesselrode. La 1853, într'un protocol de conferință, se spune chiar că actele de care e vorba „au fost acordate de Sultanii Baiezid I-iu și Mohammed al II-lea". Un Mouradgea d'Ohsson, un Hammer le recunosc ca autentice.

E vorba deci de o „suveranitate" legată de singura condiție a unui tribut.

Urmează textul capitulațiilor și al convențiilor vechi, cu unele lămuriri istorice.

Cartea pare a fi fost publicată în România.

*

Lîngă Gizeh s'au găsit basele unei a patra piramide. Pe un pilastru de granit se ceteşte această inscripție: „Khent Kawes, rege al Egiptului de Sus și de Jos, mamă a regelui Egiptului de Sus și de Jos, fiică a zeului".

*

Nu s'a băgat de samă nota publicată de Schlumberger, în *Journal des Débats,* 17 Maiu 1916, și reprodusă în *Récits de Byzance et des croisades (première série),* Paris 1923, prin care se arată că între luptătorii de la Nicopol în 1396 a fost și un bastard al lui Amedeu al VII-lea, conte de Savoia, zis și „Contele Roșu": Humbert, conte de Romont. Inscripția pusă pe mormîntul lui în abația de la Hautecombe pomenește captivitatea de șapte ani la Turci.

*

În Arthur Singer, *Geschichte des Dreibundes,* Leipzig 1914, p. 181, e vorba de planul din 1804, schițat de prințul Adam Czartoryski Țarului Alexandru I-iu și potrivit cu care „la masse des pays turcs en Europe devrait être liée par une fédération commune", Țarul avînd o „influence décisive... au moyen du titre de protecteur des Slaves".

*

www.dacoromanica.ro

Pe un manuscript de rosturi brașovene, dăruit mie de d-na Catinca Bîrseanu, găsesc aceste versuri notate cu creionul de soțul d-sale, răposatul mieu amic Andrei Bîrseanu, alături de cele, cunoscute, cu Ienăchiță Văcărescu „în poartă la Dudescu“:

Plîngerea cocoanelor din București.

Costandin-Vodă Muruz,
Fiind om foarte ursuz,
O poruncă cu tărie
Ca să poarte tot dimie.
Săracă giubeaua mea,
Cu artăname *(sic ?)* și grea,
O blănisem cu samur,
Ca să-mi fie de Crăciun,
Dar acuma, vai de mine,
Nu o s'o mai puiu pe mine!

Cîntecul privitor la măsurile contra luxului luate, nu la București, ci la Iași, de Constantin Moruzi, ca și de predecesorul său, Grigore Ghica, va fi fost adus de Șcheienii cari făceau negoț pe la 1780 în Principate.

*

La 1842 Gh. Asachi tipăria un „Tablo hronologhic de istoria veche și nouă a Moldaviei după [m]anuserisele patriei și cele străine („orănduit de Gh. Asachi, partea I)“.

„Tabloul“ merge până la 1526. Harta din mijloc a „Moldovei vechi, împărțită în 23 Ținuturi, dreasă de Slug. P. Antoni“, e de o mare fineță.

*

Într'o notă la lucrarea lui N. Russo, *Încercare asupra dreptului public al Romînilor sau Romănia și Turcia* (extras din „Conservatorul“ lui Eliad, 1-iu Novembre 1856), cetim (p. 22, nota 1): „V. relația dată de generalul N. I. Mavru la 1834, Maiu 17, publicată în *Monitorul Universal*, gazeta oficială a Cabinetului frances. de la Septembre 1856, unde generalul rus exprimă voia domnului său de a se da Moldovei și Romăniei *unite* numele de *ducatul Daciei*“.

*

www.dacoromanica.ro

În Μουσεῖον καὶ βιβλιοθήκη τῆς εὐαγγελικῆς σχολῆς din Smirna, organul unei societăți cu întinse și însemnate legături în Vestul european, se dau inscripții antice din Anatolia și din alte părți ale teritoriului grecesc. Aflu în fascicula pe 1875–6 cîteva care ne privesc și pe noi:

Ἐπίγραμμα εἰς τὸν τάφον τοῦ ἁγίου Ἡρακλείας κὺρ Γερασίμον.

1.

Μικρὸν καλύπτει λίθος οὗτος δεσπότου
Τοῦ Ἡρακλείας κὺρ Γερασίμου.

2.

Ἕτερον ἡρωελεγεῖον Κωνσταντίνου Ἰουλιανοῦ τοῦ χρηματίσαντος Μεγάλου Ποστελνίκου ἐν Μολδαβίᾳ.

Ἡράκληϊος εἰμὶ λίθος, ξένε. Γηράσιμον γάρ,
Τὸν κεδνὸν κεύθω Ἡρακλος, ζάθεόν τε,
Τὸν πολὺν, πολύϊδριν, ἀγαστόν τ' ἀρχιερῆα,
Εὐθέα, εὐσεβέα, τρανόν, ἀτρεκίης ἀγορητήν,
Φῦ μὲν ὅ ἐνὶ Λέρῳ, Ἡρακλείῃ δ' ἐνὶ τεῦξεν
Ἐκ βάθρων νηόν περ, καλλέα Μητροπόλει ἦ,
Σεπτὸν ἐν ᾧ κλείουσι Γεώργιον, οὗ δὲ καὶ θύμβος.
Εἰνὶ Ῥαιδεστῷ, πνεῦμα Θεοῦ δὲ ἄνω δ' ἄρα ναίει.

3.

Ἐπιγράμματα ἡροελεγεῖα Γιάνκου Καμαράσι Βυζαντίου
Εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἀλεξάνδρου, αὐθεντὸς τῆς Βλαχίας.

Δώματ' Ἀλεξάνδρου Οὐγγροβλαχίην διέποντος
Βοσπόρῳ ἐν μέσσῳ κείμεν' ἄμεμπτα πέλει,
Σύμμετρά τ' εὔτυκτα, περικαλλῆ τ' ἐξετελέσθη
Ἕκτῳ εἰνὶ ἔτει κοιρανίης Δακέων.
Ὅς γενεὴν Ὑψηλάντης Ἰωαννίδης τε,
Φραδμοσύνῃ δὲ θ' ἑῇ κτήσατο κοιρανίην
Πέμπτον ἰδὲ τριακοστὸν ἔτος πληρνῷ ἐπιπνοιῇ,
Πρωτυτόκοι' εὐχῆς πατρὸς ἀπωνάμενος.
Ὄλβιος, ὅς Δακέων ὑπαφείλετο κήδεα,
Ἰθείαις τε δίκαις λαοσόος γέγονε, λυγρά.
Ἔξοχος ἡγεμόνων, μήτηρ δ'οἱ ἠγάλλετο πρόφρων,
Σμαράγδ' ἠδὲ κεδνὴ, πότνια, κυδαλίμη,

www.dacoromanica.ro

Συλλεκτρός τ' Αἰκατερίνη, τρία δ' ἔκγονα λαμπρά,
Ἄρσενα δύω, ἡ δ' ἑτέρ' ὕππο γάμου.
Ταῦτα· ἔτος δ'ἐψήφισται εἰς δωμ' Ἀλεξάνδρου,
Ὅν γε Θεὸς σώζοι ἡλίου ἄχρι φάους.

Τοῦ αὐτοῦ ἰαμβικὸν εἰς τὸν εὐγενέστατον ἄρχοντα Παχάρνικον κυρίτζη Γιμάρη Ταφραλῆ, ἀδελφὸν τοῦ ἁγίου Ἡρακλείας κὺρ Μεθοδίου.

Ἐνθάδε χοῦς Γιμάρη Ταφραλῆ Παχαρνίκου, αὐτὸς δὲ λαμπρὸς εἰς οὐρανὸν κατοικέει· βίῳ μελήσας γὰρ καλῶς ἔργα βίου, ζῆν ἐν δικαίων εὐσεβῶς καὶ σοφρόνως βίου ἄπεισι φαιδρὸς εἰς Θεὸν μέγαν.

Ἕτερον.

Ἐνθάδ' ἀφῆκε χοῦν Γιμάρης Ταφραλῆς,
εὔβουλος, εὔφρων, εὐσεβέστατος τ' ἄρχων·
αὐτὸς δ' ἄπεισι φαιδρὸς εἰς Θεὸν μέγαν,
εἰπὼν λυπεῖσθαι μηδαμῶς τοῖς φιλτάτοις,
μάλιστ' ἀδελφῷ, τῷ σεπτῷ, Ἡρακλείας.
Ἀλλ'οὖν τὶς αὐτὸν καὶ θανόντα οὐ ποθεῖ;

Ἕτερον ἡρωελεγεῖον.

Ἐνθάδε γῆ τὸν χοῦν, τὸ δὲ πνεῦμα Θεῷ ἀπέδωκε,
πάντα βίον θέμενος εὐσεβίης μελέτην,
Γιμάρης Ταφραλῆς Παχάρνικος, εἴποτε ἄρχων,
πᾶσι λιπὼν μνήμην καὶ πόθου ἐξ ἀγάπης.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν νέον οἶκον
τοῦ ὑψηλοτάτου αὐθέντου Ὑψηλάντου Ἀλεξάνδρου ἡρωελεγεῖον.

Προύχων (μὲν) μεγέθει, ὑπεραυγάζων δ'ἐνὶ κάλλει,
δόξῃ τηλαυγεῖ ὄλβιος οἶκος ὅδε.
Τὸν δὲ γὰρ ἐξήγειρε μέγας κράντωρ Ἀλέξανδρος
Ὑψηλάντης, ὁ ἔξοχος ἡγεμόνων,
κοίρανος, ἠδ' Οὐγγροβλαχίης, ἦν, δεινὰ καμοῦσαν,
Κάλλος ἐπὶ πρώτου ἤγαγεν εὐνομίῃ.
Τὸν δ'οὖν ἀμφιέποι Θεὸς ὑψιμέδων ἅμα τέκνοις
καὶ Αἰκατερίνην, λαμπροτάτην κυρίαν,
οἷς διατηροίη δ'αἰὲν κλέος ὄλβου ἀάπτου
ἔμπεδα ἀστεμφῆ, σκῆπτρά τε κοιρανίης.

N. Iorga.

www.dacoromanica.ro

ABONAMENTUL: 120 de lei pe un an.

✣

Manuscriptele se trimet d-lui N. Iorga
✣ București, Șoseaua Bonaparte, 6. ✣

www.dacoromanica.ro